

BAKARA SÛRESİ	4
Medine de nazil oldu.	4
Âyetlerinin adedi, 287 dir.	4
(6120 kelime, 25500 Harf mevcuttur)	4
En Uzun Sûre.....	4
Meal-i şerifi:	5
Bismillahirrahmânirrahîm	5
Elif, Lâm, Mim.....	5
Müteşâbih Harflerin Manaları	5
Kur'ân-ı Kerimde Namazın Şekli.....	7
Sebeb-i Nüzulü:	7
Onda Şübhe Yoktur	8
Kur'ân-ı Kerim Allah Kelâmıdır.....	8
İnsanların Kur'ân-ı Kerimden Kaçmaları Onun Hidâyet Olması Vasfına Zarar Vermez	8
Müttâkî'nin Manâsı.....	9
Takvanın Mertebeleri	9
Te'vflât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manalar	10
İbni Şîrîn, Bâyezid-i Bestâmi ve İmam-i Âzam'ın Takvası	10
Bâyezid-i Bestâmi Hazretleri'nin Takvası	10
İmâm-ı A'zam'ın Takvası.....	10
Takva İbâdet İle Olur.....	11
İmân ve İslâm	11
İslâm, İman ve İhsan Hadisi	12
Te'vîlât-ı Necmiyyeden Tasavvuf? Manâlar	13
Namaz.....	13
Namazda Ta'dili Erkâna Rîâyet Etmeyen Müslüman Geçim Sıkıntısı Çeker	14
Hâtem Hazretlerinin Namazı	14
Namazda huşu emretti; şu kavli şerifiyle:.....	14
Cemaatle Namaz.....	16
İslâm'ın Emirleri Tedricen Farz Olmuştur	16
Namaz Ne Zaman Farz Oldu	16
Namazın Farz Kılınmasının Hikmeti.....	16
Namaz'ın Rek'âtlerinin İki, Üç Ve Dörder Olmasının Hikmeti:	17
Beş Vakit Namazı İlk Olarak Kılan Peygamberler	17
İlk Teşbih Okuyanlar	17
Te'vîlât-I Necmiyyeden Tasavvufî Manalar	18
Meliklerin Hitâb Şekli	20
Mügâyebe'ye Misâl:.....	20
İnfâk.....	20
Her Şeyin Zekâtı Kendi Cinsinden Olur.....	20
Dört Büyük Halifenin Sıfatları	21
Cömertliğin Mertebeleri	21
Şükür ve Cömertlik Zenginliğe Vesiledir.....	22
Mevlânâ Celâleddin (k.s.) Şöyle Buyurdu:	22
Hafız Da Şöyle Dedi:.....	22
Cehennem Ateşi Kişinin Derisini Yakar Cevherini Yakmaz.....	23
İlâhî Bütün Kitablara İman Şart.....	23
Yakîn'in Dereceleri	25
İlme'l-Yakîn Ve Ayne'l-Yakîn Derecelerine Yükselmeye Yolları	25
Âhirete Yakînen İnanmayan Gaflet Ehli	25
Yakîn Dereceleri Hakkında Büyüklerin Halleri	26
Hikâye	26
İbrahim Havvas Hazretleri'nin Geçim Yolu	26
Te'vîlât-I Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar	26
Kurtuluşa Erenler.....	27
Allah'ın Hidâyeti.....	27
Sâdî Buyurdu:	28
Felahın Manası ve Çeşitleri	28
Te'vîlât-I Necmiyyeden Tasavvuf? Manâlar.....	29
KÂFİRLER	29

Meali:.....	30
Tefsir:	30
Kur'ân-I Kerim'de Kâfir Kelimesinin Manaları	30
Küfrün Çeşitleri.....	31
İkrah Ve İcbarı Nefy Ve Irâde-İ Cüziyyeyi İspat	32
İnsana İnsan Ve Nâs Denilmesinin Sebebi	33
Fiilinin Manâları	34
Kalblerinin Mühürlenmesi Küfürlerindedir.....	34
Kevâşî Tefsirinde buyuruldu:	35
Semi' kelimesi Neden Müfred Olarak Geldi.....	36
Gözlerinde Perde Vardır.....	36
Büyük Azab Kâfirler İçindir.....	37
Kalbin Pas Tutması.....	37
Hikâye	38
Te'vilât-ı Necmiyyeden Tasavvuf! Manâlar	38
Kader	39
MÜNAFIKLAR	39
Meâl-i Şerifi:	39
Tefsiri:	40
Ve İnsanlardan Bazıları.....	40
İnsana Neden Nâs Denildi?	40
Yahudilere Münafık Denilebilir mi?	41
Hikâye	42
Te'vilât-i Necmiyye'de Tasavvufî Manalar.....	42
Münafıkların Hilesi Ve Düzenbazlığı.....	42
Nefs Nedir?.....	43
Münafıkların Âhiretteki Durumu.....	44
Şuur	44
Gösteriş.....	45
Maraz -Hastalık	45
Müminlere Dünyada Hidâyetlerinin Artması Vardır :	46
Âhirette İse, Fazîlet Üzerine Fazîlet Vardır:.....	46
Yalan	46
İbrahim Aleyhisselâm Yalan Söylemedi	47
Yalan Söylemenin Caiz olduğu Yerler	47
Hazretî Harise (r.a.) in İmanı.....	48
Fesad Çıkartmayın.....	48
Vekil Olarak Allah Kâfidir	49
Kutub ve Halifelerin Tasarrufu.....	50
Te'vilât-ı Necmiyyede (buyuruldu:)	50
Münafıklar Beyinsizlerin Tâ Kendileridir	51
Münafıklar, Hiss, Zekâ Ve İlimden Yoksundurlar	52
Hikâye	53
İlm-i Ledünnî.....	53
Te'vilât-ı Necmiyyede Tasavvuf! Manâlar	53
Münafıkların Mesleği	54
Ahirette Münafıklar İle İstihza Edilmesi	55
Bazı İşaretler.....	56
İstihza Ve Alay Etmek.....	56
Hikâye	58
Hevâ Ü Hevese Tâbi Olmanın Bazı Alâmetleri.....	58
Te'vilât-I Kâşânî'den Tasavvufî Manâlar	59
Kâşânî, Hidâyet Ve Nur Âyetinde Yani:	59
Te'vilât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar	59
Meselin Manâsı	59
Açıklamada Darbı Mesel'in Faydası.....	60
Münafıklar Küfür Ve Nifakın Zulmeti İçindedirler.....	61
Münafıklar, Sağır, Dilsiz Ve Kördürler.....	62
Hikâye	62
Kalb Gözünün Kör Olmasının Sebepleri	63

Te'vilât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar	64
Yağmurun Yağması.....	64
Gök Gürültüsü	65
Yıldırım ve Şimşeklerin Meydana Gelmesi.....	66
Hikâye Olunur	66
Yıldırım Çaktığında Okunacak Dualar	67
Münafıkların Hallerinin Tasvirinin Anlattıkları	68
Akıbet Önemli	69
Hikâye	69

BAKARA SÜRESİ

Medine de nazil oldu.
Âyetlerinin adedi, 287 dir.
(6120 kelime, 25500 Harf mevcuttur)

En Uzun Süre

Eğer sen desen ki: "En uzun olan hangi süredir? En kısa olan hangisidir? En uzun âyet hangisidir? Ve en kısa olan hangisidir?"

(Cevaben) derim ki: Tefsir ehli, (bu konuda şöyle) dediler: "Kur'an-ı Kerimde en uzun süre, Bakara süresidir. En kısa süre, El-Kevser süresidir. En uzun âyet, "Borç âyeti" Bakara süresinin 282. âyetidir.

En kısa âyet, "Kuşluk vaktine yemin olsun" ve jJiiij "Fecre yemin olsun" âyetleridir.

Kur'an-ı Kerimde bulunan en uzun kelime ise (El-Hicr: 15/22, âyeti kerimesindeki) tJstâUî "sizi onunla suladık" (keiimesi)dir."

Eğer sen, "Fatiha süresinden sonra (başlayan) Bakara süresinin sürelerin en büyüğü olmasındaki hikmet nedir? diyerek sorarsan; Cevâbı şudur: Çünkü Bakara süresinde, hükümler tafsilatı ile açıklandı, darbi meseller verildi, hüccet (ve deliller) getirildi. Hiç bir süre, Bakara süresinin şâmil olduklarına şâmil değildir. Bundan dolayı (Usul-u Tefsir âlimleri tarafından) Bakara süresine oî^Î j»üali "Kur'an-ı Kerim'in çadırı" denildi.

İbni Arabî Hazretleri¹ "Ahkâmü'l-Kur'an" isimli kitabında şöyle dedi: "Bazı şeyhlerimden (hocalarım) işittim, üstadım şöyle diyordu: Bakara süresinde bin emir, bin nehiy (haram-yasak), bin hüküm (ve hikmet), bin haber vardır. Bakara süresi, (çok ve) büyük fikhî mevzuları içerdiği için, Abdullah ibni Ömer (r.a.) Hazretleri, tam sekiz yılını bu sürenin (tefsirini) tahsil ve talimiyle geçirdi." "Esiletü'l-Hikem" kitabında da böyledir. İmam (Fahreddin Râzî Haz.)² Tefsiri Kebirinde şöyle dedi:

Bil ki bazı vakitler, dilimin üzerinde şöyle bir kelime geçti : Muhakkak bu kerim sürenin faidelerinden ve inceliklerinden onbin mesele istinbât etmek (inceleyip çıkartmak) mümkündür," (demişim). Cehalet ehlinde bir kavim ve hasedçiler, bunu (mantık dışı ve akıldan) uzak sandılar, dillerine doladılar, inat ettiler. Bu sözlerimi, övünüp kasıla kasıla kendi nefislerinde uydurdıkları, güzel manalardan uzak, temel ve tahkik tarafından yoksun olan kelimeler ve boş kuruntularına hamlettiler. Ben bu kitabı yazmaya başladığımda, bu mukaddimeyi zikrettiklerimiz üzerine bir tenbih olsun diye (onlara) takdim ettim. Hâsıl olması mümkün olan işe ulaşmak yakındır." (Tefsir-i Kebirin sözü) sona erdi.

Kur'an-ı Kerim'in süreleri, Tıvâl" uzun, "Evsât" orta ve "Kısar" kısa süreler halinde (inmesinin hikmetlerinden biri de) uzunluk, i'câz olmanın şartı olmadığını tenbih içindir. El-Kevser" süresi üç âyettir. (Ama) o (el-kevser süresi aynı zamanda veciz ve) câza sahib bir mucizedir. O da Bakara süresinin i'câzı gibi: mü'cizdir.

Sonra sürelerin, (uzun, orta ve kısa) olarak sürelendiril-mesinin hikmetlerinden biri de; Cenâb-ı Allah tarafından kullarına kolaylık olsun diye çocukların eğitiminde, kısa sürelerden üzerlerine geçerek zihinlere yerleşmesinin hikmeti kendiliğinden zahir olmaktadır.

Yine bunda (yani bazı sürelerin kısa olmalarında), namazda ve onun (namazın) dışında faziletin teşvik ve yaygınlaştırılmasının hikmetleri de yatmaktadır. İhlas süresi gibi. (İhlas süresi) kısa sürelerden olup, Kur'an-ı Kerimin üçte birine muâdildir, denktir. Bunu anlayan kişi, sürelendirmenin hamlığından (hikmetini anlamamaktan) kurtulmuş olur.

Eğer dersin ki: Kur'an-ı Kerim'in, değişik yerlerde inmesinin ve âyetlerinin şahidlerin Mekkî (Mekke'de inenler), Medenî (Medine'de inenler), Leylî (geceleyin inenler), Nehârî (gündüz inenler), Seferî (yolculukta inenler), Hadarî (mukîm iken inenler), Sayfî (yaz mevsiminde inenler), Şitâî (kış mevsiminde inenler), Nevmî Berzâhî yani gece ile gündüz arasında inenler, Arzî (yeryüzünde inenler) Semavî (gökte inenler), Gârîyani mağarada yani yer altında inenler, Berzahî yani Mekke ile Medine arasında inenler, Arşî, Miracî Bakara süresinin sonu gibi Mi'râc gecesi inenler, şeklinde olmasının sebep ve hikmeti nedir?" (diye soracak olursan) Cevabi: (Kur'an-ı Kerim'in değişik zaman ve mekanlarda inmesinin) Hikmeti, o yer ve zamanları Hazreti Muhammed (Mustafa s.a.v.) Hazretlerinin teşrihi ve vahyi İlâhîmin inmesiyle o yerlere şeref bahşetmek içindir. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin geceleyin (İsrâ'ya) götürülmesinin hikmeti ve Mi'râcın sırrı da, Mustafa (s.a.v.) Hazretlerinin bütün kâinatın her yerini dolaşıp şereflendirmesidir. Sanki bütün kâinat, arş-ı a'lâ, cennetler ve bütün yer lisâni hal ile dua etmekte ve Allah'dan, Habibi'nin kendilerine ayak basmasıyla şereflenmesini istemektedirler. Büyüklerin ve ileri gelenlerin gözleri. Efendiler Efendisi, mefhari mevcudat (bütün varlığın övünç kaynağı olan) Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin ayak tozlarıyla sürmelenmeyi arzulamaktadır. (O olmasaydı) Kâinat varlık kokusunu

¹ İbni Arabî Hazretleri, Kadî Ebû Bekir İbni Arabî Hazretleridir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. İyi bir tahsil gördü. Büyük bir âlimdir. Ahkâmü'l-Kur'an isimli kitabın müellifidir. 1148 (H. 545) yılında vefat etti. Muhyiddin İbni Arabî Hazretleriyle farklı kişilerdir. Sadece isimlen birbirine benzemektedir.

² Fahreddin Râzî hazretleri, meşhur tefeir âlimidir. Asıl adı Muhammed bin Ömer bin Hüseyin bin Ali et-Teymî el-Bekrîdir. 1149 (544) İranın Rey şehrinde doğdu. İyi bir eğitim gördü. Bütün ilimlerde söz sahibiydi. Tesirli ve belîğ hutbeler okurdu. Yetmişbin kişiye icazet verdi. Tefsiri kebir {büyük tefsir} diye meşhur olan "Mefâihü'l-Gayb" yazdı. Ruhü'l-beyan tefsirinin başlıca kaynaklarından biri de Tefsir-i Kebir'dir. Fahreddin-i Râzî Hazretleri, 1209 (606) tarihinde Herafda vefat etti,

koklamazdı. (Eğer 0 olmasaydı Gayb âleminde çıkıp görünen bir hale gelen) şuhud şimşeginin parıltısı, gizlilik âleminde (çakmazdı) başlamazdı. Hadis-i kudsi lisanı ile varid olduğu gibi:
"Ey habibim Ahmed! Rasûlüm Ya Muhammedî Eğer Sen olmasaydın, Sen olmasaydın ben bu felekleri ³

Meal-i şerifi:

Bismillahirrahmânirrahîm Elif, Lâm, Mîm

İşte o kitap... Bunda şüphe yok... Ayn-ı hidâyet; koruna-caklar
Onlar ki, gayba iymân edip, namazı dürüst kılarlar ve kendilerine merzûk kıldığımız şeylerden İnfâk ederler...³
Ve onlar ki, hem sana indirilene iymân ederler, hem senden evvel indirilene... Ahiret'e yakîni de, bunlar edinirler.⁴

Bunlar işte, rablerinden bir hidâyet üzerindedir. Ve bunlar, işte bunlar, o murada eren müflihler (felaha erip kurtulanlar)!⁵

Tefsiri:

Elif, Lâm, Mîm. Eğer sen: "Fatiha sûresi, muhkem ve zahir (manası açık olan) harflerle başladığı halde. Bakara sûresinin Elif, Lâm, Mîm ile başlamasının hikmeti nedir?" diye sorarsan, cevap, İmam Suyutî (r.h.) Hazretleri "İtkân ⁴da buyurdular ki: Bakara sûresinin Elif, Lâm, Mîm ile başlamasının münâsib olmasında, derim ki, Fatiha sûresi, muhkem ve zahir harflerle başladı. (Anlaşılır bir şekilde olduğu için) bu cihetle hiç bir kimse için onu anlamakta zorluk ve özür yoktur. Bakara sûresi, onun mukabili (zıddı) ile başladı. O (Elif, Lam, Mim) te'vilden uzak olan "müteşâbih" harflerdir. Bakara sûresinin müteşâbih harflerle başlamasının sebebi ukalâ (akıl sahiblerinin) ve hikmet sahiblerinin mertebelerinin bilinmesi içindir. Akıl ve hikmet sahibi kimseler, bununla acziyetlerini itiraf etsinler, bundan ibret alsınlar ve Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerinin (üzerinde) düşünsünler, diyerdir. (İ127)

Ali Dede diye bilinen Şeyh Arif billah'ın "Havatimül-hikem ve Hallü'r-Rumûz ve Keşfü'l-Künûz" isimli kitabında da böyledir. ⁵

Müteşâbih Harflerin Manaları

Bil ki, muhakkak ilim sahipleri, sûrelerin başındaki sûre açan bu değerli harfler ile murad-i ilâhînin ne olduğu hakkında çok konuştular.

(1-) Denildi ki: Müteşâbih harfler, gizli ilimlerden ve kapalı sıklardandır. Yani Cenâb-ı Allah'ın ilmini ve manasını kendisine ayırdığı müteşâbihlerdir. O Kur'ân-ı Kerim'in sırrıdır. Biz bunların zahirine iman eder ve onları bilmeyi Allah'a havale ederiz. Bunların Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmesinin faydası, onlara iman etmeyi istemektir.

11 Elif, Lâm, Mîm ı (elif) At Allah, (lam) (kullarına lütfeden), f(mim) (Mecid) demektir. 0 zaman kelimeler: "Ben Allah azimüşşanım, Latif ve Mecid'irrfdiye

"Ben azimüşşân, Altevil edilir.

Cenâb-ı Allah'ın jji kavli şerifi, ^ÎAi lah'im, görüyorum," demek olduğu gibi.

Ben azimüşşân, kerim (çok ikram eden) hâdî (hidâyet veren) âlim (herşeyi hakkıyla bilen) sâdık (vaadinde doğru) olanım," demektir.

Yine Cenâb-ı Allah'ın kavli şerifi olan (kâf) Allah'ın kadir (gücü yeten, takdir eden) ve j-aÛ kahir (kahreden) olduğuna işarettir.

ö (Nün), Cenâb-ı Allah'ın nûr (aydınlatıcı, nûrlandıran) ve Nasır, (yardım edici) olduğuna işarettir.

Bunlara "Hurûf-i Mukatta'a" denir. Bunların her biri Cenâb-ı Allah'ın bir ismi şerifinden alınmadır. Arablarda, bazı harfler ile iktifa etmek (yetinmek) bir alışkanlıktır.

Şairin elediği gibi. "Ben o kadına dur, dedim o da durdu, dedi. " Yani (burada geçen) ben durdum demektir.

(2-) Denildi: Muhakkak ki, Kur'ân-ı Kerim'in bazı sûrelerinin başında zikredilen bu harfler, Kur'an-ı Kerim'in normal harflerinden telif edildiğine delâlet etmesi içindir. (gibi elif.bâ harfleri) dir.

(Bu harflerin) bazıları, Hurûfu Mukatta'a olarak geldi. (Kelime ve cümleden kopuk olarak geldi). Bazıları da müellef (kelime ve cümlelerden oluşarak) geldi. (Bunun sebebi,) Kur'ân-ı Kerim, kendisine meydan okuyanlara bir uyan olması içindir. Ve (bu aynı zamanda) insanlara bir tenbihdir. İnsanların sözleri hangi harflerden oluşuyorsa, Kur'ân-ı Kerim'in de o harflerden tanzim olduğuna uyarıdır. Eğer Kur'an-ı Kerim, insan gücünün üzerinde bir güç olarak kudretlerin ve kuvvetlerin yaratıcısı Allah tarafından indirilen bir kitap olmasaydı elbette insanlar onun bir benzerini getirirlerdi.

İşte bu (Zemahşeri ve İbni Kesir gibi) tahkik ehlinin getirdiği delillerdir. Lâkin bu tartışmalıdır. (Burada nazar

³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/115-117.

⁴ El-İtkân. Usul-u Tefsir ile ilgili değerli kitaptır.

⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/118-119.

vardır, durup bakmak, tetkik etmek lazımdır, çünkü ihtilafıdır). Çünkü onların bu sözlerinden; "bu harflerin manâlarının ve esrarının olmaması gerekir" (gibi) bir mana anlaşılmaktadır. Halbuki Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine geçmiş ve geleceğin ilmi verildi. İhtimal ki,

Elif, Lâm, Mîm, ve diğer, mukattaa harfler, iki sevgilinin arasında, harfler ile konulmuş ve ikisinden başkasının muttali (olup anlamayacağı) muamma (bire şifre) kabilindedir. Gerçekten bu şifreyi Cenâb-ı Allah, hiç bir nebiyi mürsel (gönderilen peygamberin ve mukarreb (Allah'a yakın olan) melek'in güç getiremeyeceği vakitte Peygamberi (Muhammed Mustafa) s.a.v. Hazretleriyle beraber olduğu zaman koydu. Cebrail Aleyhisselâm veya bir başkasının esrar ve hakikatine vakıf olamayacağı (şifrelerle) Cebrail'in lisanı ile konuşmak için, Allah, bu harfleri vazetti. (Cebrail Aleyhisselâm dahi mukattaa harflerin esrar ve hakikatini bilmemektedir). Rivayet edilen bu haber, buna delâlet etmekte (düşünceyi desteklemektedir): Cebrail Aleyhis-selâm, âyet-i kerimesini getirip; ü kef dediğinde, Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri: Dbildim dedi. Cebrail (a.s.) u Hee dediği zaman. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, lu bildim dedi. Cebrail (a.s.) Ye dediği

zaman; Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, bildim dedi. Cebrail (a.s.) 9 ayn dediği zaman; Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, bildim dedi. Cebrail (a.s.)

Sâd dediği zaman; Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, bildim dedi. Cebrail Aleyhisselâm, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine: Benim bilmediklerimi sen nasıl bildin?" diye sorar.

Şeyhü'l-Ekber (k.s.) Hazretleri, (âyet-i kerimesinin) tefsirinin başında şöyle buyurdular: Cenâb-ı Allah'ın (bazı sûrelerin başında indirip, insanlar tarafından manası meçhul olan (sırrı, hikmet ve manası bilinmeyen) harfleri inzal sebebi; Kur'ân-ı Kerim indiği sırada Arabların (yani müşriklerin, insanların Kur'ân-ı Kerim'i dinlememesi için) gürültü yapmalarıdır. Noksan sıfatlardan münezze olan Allah (subhanehû ve Teâlâ) hazretleri, mukattaa harflerini bir hikmetle indirdi. O hikmetlerden biri de, onların ilâhi davete ilgi duymalarını sağlamaktır. Cenâb-ı Allah, indirdiğinde bunun (daha önce mahiyetini) bilmedikleri (mukattaa harflerinin) benzerlerini işittikleri vakit, onu dinleme arzuları arttı. İnsanlar, alışkın olmadıkları, garib bir iş (ses ve emirle) karşılaştıkları zaman hilkaten ona karşı bir meyil gösterirler. (Garib ve bilinmeyene meyil göstermek duygusunu, Allah insanın tabiatına koyduğundan dolayı, garib bir şey okunduğunda), insanlar, susarlar, lakırdı etmezler, ona yönelirler ve anlamak için ona kulak verirler. Bu şekilde maksat hasıl olur. Bu harfleri dinleyen kişiler, bunlardan sonra gelen ve Allah tarafından nazil olan Kur'anı Kerim'i dinlerler ve büyük bir iştiyakla devamını arzu ederler. Hece harfleriyle ve hemen onlara yakın gelen kelimelerin arasındaki münâsebeti kavrama işine koyulurlar. Hece harflerinin künhüne muttali olmadıkları için hangisini kendilerine emir olduğunu anlamaya çalışırlar. (Müşriklerin Kur'ân-ı Kerim okunurken) lakırdı yapmaları, taşkınlıklar ve inatlarından dolayı; Allah, mukattaa harfleri sebebiyle sadece onlara büyük bir şer verdi. Bunlardan anlaşılıyor ki, hece harflerinin noksan sıfatlardan münezze olan Allah tarafından mü'minler için büyük bir rahmet büyük bir hikmettir. Tefsiri Kebirin sözü bitti.

Bazı Arifler dediler ki: Mukattaa harfleri hakkında söylenen bütün sözler, nazârî ve itibarîdir. Nazârî sözler, söyleyenin tahminidir, gerçek değildir. Ancak Cenâb-ı Allah'ın bu âyetlerdeki maksadını kendisine keşifle bildirdiği kişiler hariç.

Bu marifet, letâîfi (incelik ve sırlan) toplayan, Cenâb-ı Allah, sa'yini meşkûr etsin, kendi tarafından ona (ilim ve rahmet) saçsın, bu fakir, İsmail Hakkı Bursevî der ki: Benim kâmil şeyhim, kendisine ait olan "Lâihât-i Berkıyyat" isimli kitabının dipnotunda hakikat yolu üzere ii Elif, Lâm, Mîm'in bazı havassını zikrettikten sonra şöyle dedi: (1/28)

Bu gibi müteşâbih âyetlerden dolayı, (hakiki) ilimden sapan bir çok kişinin ayaklan kaydı. İlimde çok ileride (olup rusuh kazananların) ise akıllan şaştı, hayret ettiler. Rasihînden yani ilimde ilerleyenlerden bazıları, Allah'a karşı olan edeblerinden dolayı (müteşâbih harfler hakkında tavakkuf edip) sustular, durdular. (Fikir yürütüp) ileri geri konuşmadılar.

Belki sâdece: "Âmenna hepsi rabbimizden3/7"⁶ Bazıları (bu âyetleri) tevîl ettiler. Lâkin (bütün bu teviller) Cenâb-ı Allah'ın meramından ve makamdan çok çok uzak kaldılar. (Mukattaa harfler ile meramı ilâhînin ne olduğu bilinmediği gibi o yolda söylenen sözler ne kadar, dine ve akla uygun düşerse düşün, asıl maktan çok uzaktır.) Ancak ne varki bu (teviller) şer'an güzel, dinen ve aklen makbuldür. Bütün zikredilenler, yani (bu harflerdeki) maksat ve meramı ilâhî hakkında, söylenenlerin hepsi, o kişilerin kendilerinin üzerinde olup içine düştükleri düşünceleridir. "Maa-mâflh özü temiz olanlardan başkası düşünemez.3/7"⁷ Lâkin, (akl-i selim sahihlerinin anlamaları da ancak) Cenâb-ı Allah'ın onlara hatırlatması, ilhamı, (mukattaa harflerinin esrarına) muttali olmayı onlara tahsis etmesiyledir.

Akl-ı selim sahihlerinin, diğerlerinden ayrı olarak, esrarı ilâhiyeye vakıf olmaları, Cenâb-ı Allah'ın katında onlara bahşedilmiş ilâhî ve ezeli bir ihtisas ve nimettir. (Hurufü mukattaa gibi esrarı ilâhiyeye vakıf olmaları) ne kendi tefekkürleri ve ne de akıllarının çalışması (hadiseleri tartışmaları) ile değildir. Belki sadece Cenâb-ı Allah'ın feyzi ve ilhamı iledir. (Allah bizleri bu feyizden mahrum etmesin.) Latîf Allah onun sırrını takdis etsin. Şeyhimin değerli sözü burada bitti.

"El-Fevâtihü'l-Miskin" (isimli kitabın) müellifi Abdurrahman el Bestâmî k.s. Hazretleri, "Bahru'l-Vukûf (isimli kitabın)da şöyle buyurdu:

⁶ Âl-i-imrân:3/7

⁷ Âl-ilmrân:3/7

"Sonra, bazı peygamberler, harflerin esrarını Rabbânî vahiy ve Samadânî (yani hiç bir şeye muhtaç olmayan ve bütün ihtiyaçları gideren Allah'ın) ilkâsi (kalbine koyması) ile öğrendiler. Bazı evliya ise, nûrânî açık bir keşif ve ruhanî yüce bir feyiz ile (harflerin esrarını) öğrendiler. Bazı âlimler ise, sahîh bir nakil (doğru bir rivayet) ve üstün (ve tercih etme yeteneğine sahip) bir akıl ile bu sırâ nail oldular. Bunlardan her biri harflerin esrar ve havassını; ya keşif ve şuhûd yoluyla veya (resm ve hadd gibi) tarif yolları ile ashabına (murid ve talabelerine bildirip) haber verdiler. Doğru olan, Cenâb-ı Allah'ın harflerin sırlarının ilmini bu ümmetin çoğunun (gözlerinden dürüp) saklamış olmasıdır. Bunda (yani harflerin esrarının ümmetten saklanması) bir çok ilâhî hikmetler ve Rabbânî maslahat ve faydalar vardır. Ekâbir (yani büyük zatlara) ise harflerin esrarından ancak bazısını öğrenmelerine izin verildi. O da büyük zâtların üzerinde çalıştıkları hususî terkiblerdir. Bu da teshir (insan, cin, hayvan ve eşyayı emrine müsahhar) etmenin çeşitleri, ulvî ve suflî âlemlere tesir etme ve bunlardan başka faydalar sağlayan esrardır. Bahru'l-Vukûf un sözü bitti.⁸

Kur'ân-ı Kerimde Namazın Şekli

Te'vilât-ı Necmiyyede (şöyle denilmektedir:) Namazın Kur'ân-ı Kerimde zikredilen (heyet ve) şekli üçtür. (Birincisi:) Kıyam (ayakta durmaktır) Cenâb-ı Allah (kıyam için şöyle) buyurdu:

- "Namazlara dikkat edin, hele orta namaza... Ve kalkın Allah için divan durun.2/238⁹

(İkincisi:) Rükû'a varmaktır. Rükû için Cenâb-ı Allah, şöyle buyurmaktadır:

- "Hem namazı dürüst kılın ve zekât verin, rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin!..2/43¹⁰

(Üçüncüsü:) Secde'dir. Cenâb-ı Allah, secde hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır: "Sakin onu dinleme de secde et ve yaklaş! 96/19"¹¹

Elif, Lâm, Mîm deki) Elif, kıyâm'a işaretler. Lâm, rükû'a işaretler. Mim, secdeye işaretler. Yani, kim içinde Allah'a münâcât bulunan Fatîha sûresini, mü'minlerin Mi'râcî olan namazda okursa, o kişinin, ü-ui "Yâ Rabbi bize hidâyet nasib et" isteğini kabul edip duasına icabet eder.

Sonra bil ki, müteşâbih olan harfler sevâb cihetinde muhkemler gibidir. İbni Mesud (r.a..) Hazretlerinden rivayet olundu ki, Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular:

"Kim Allah'ın kitabından bir harf okursa, ona, onun (okuduğu harf sebebiyle) bir hasene vardır. Her hasene on misliyledir.

Ben (bir harf dir demiyorum. Lâkin , elif bir harftir, lam bir harftir ve mim bir harftir." ¹² de dokuz¹³ hasene vardır. İşte o kitab, vecihlerden biriyle Kur'ân-ı Kerimin ismi olmak üzere mübtedâ, dLfî onun haberidir. L-iLşdı Kitaba işaret etmektedir. wiLşüi sıfat olmuş oluyor. Kitabdan murâd, önceki kitaplarda indirileceği vaad edilen kâmil kitab olan Kur'ân-ı Kerimdir, dü'i ile uzakta olmayan şeyler işaret edilir. Sanki kitab vaad edilmekle uzak hükmüne konulmuş oluyor.¹⁴

Sebeb-i Nüzulü:

Kur'ân-ı Kerim En Büyük ve En Kolay Kitabdır.

Dediler ki; Cenâb-ı Allah, Mûsâ Aleyhisselâm'a Tevrâtı indirdiğinde, Tevrat bir sûre idi, her sûre de bin âyet idi. Mûsâ Aleyhisselâm, şöyle niyaz etti:

- "Ya Rabbi, bu kitabı okumaya ve ezberlemeye kim güç getirebilir?" Cenâb-ı Allah:

- "Ben bundan daha büyük bir kitab indireceğim," dedi. Mûsâ Aleyhisselâm:

- "Yâ Rabbi! Kimin üzerine indireceksin?" Allah:

- "Peygamberlerin sonuncusunun üzerine," buyurdu. Mûsâ Aleyhisselâm:

- "Ya Rabbi! Onun ümmeti nasıl okuyacaklar? Ömürleri kısadır," dedi. Cenâb-ı Allah:

- "Ben o kitabı onlara kolaylaştıracağım. Hatta sabileri (küçük çocukları) onu okuyacaklar," buyurdu. Mûsâ Aleyhisselâm:

- "Ya Rabbi! Bunu nasıl yapacaksın?" diye sordu. Cenâb-ı Allah:

- "Ben gökten, yüzüç (103) kitab indirdim.

Ellisi Şife,

Otuzu İdris'e,

Yirmisi İbrahim'e,

Tevrâtı sana,

Zebûru Davud'a,

⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/119-123.

⁹ Bakara: 2/238

¹⁰ Bakara: 2/43

¹¹ El-Alak: 96/19

¹² Tirmizi. Sevâbü'l-Kur'ân, :2912 142M

¹³ Hadıs-ı Şerife göre bu metnin olması gerekirdi.

Elif Lâm Mim'de dokuz hasene vardır, denilmektedir. Bu Elif Lâm Mimde otuz hasene vardır

¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/123-124.

İncili İsa'ya,

(Kuran-i Kerim'i Muhammed Mustafa s.a.v.'e indirdim. Kuran-ı kerim öyle bir kitabdır ki:) Bütün kâinatı bu kitablarda zikrettim. Bütün bu kitabların manalarını Muhammed'in kitabında zikredeceğim ve hepsini yüzondört (114) sûrede toplayacağım. Bu sûreleri otuz cüz kılacağım. Cüzler, yedinin yedisinde olacaktır. Yedinin manası, Fâtiha'nın yedi âyetinde olacaktır. Sonra manâları, yedi harfte olacaktır.

O yedi harf, (Allah'ın adı ile)dir. (1/29) Sonra bütün bunların hepsi 'In elifinde olacaktır. Sonra Bakara sûresini açar ve jii derim.

Cenâb-ı Allah, bunu Tevrâta (böyle zikredip) vaadetti. Sonra onu Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerine indirdiğinde, Allah kendilerine lanet etsin Yahûdîler, bunun o kitab olmasına karşı çıktılar. Onun için Cenâb-ı Allah: İşte o kitab, buyurdu. Tefsirü't-Teysir'de olduğu gibi. Bu âyet-i kerimenin irabı hakkında tefsirlerde zikredilen değişik sözler vardır. Öğrenmek isteyen baksın.¹⁵

Onda Şübhe Yoktur

şübhe yoktur. onda, kelimesi, v 'nin ismidir. onun haberidir. (şübhe) aslında, (Bu şey beni şübheye düşürdü) sözünden gelmektedir. Bū da sende şübhe hâsil olduğu zaman (söylenir). Şübhe de, nefsin tereddüt ve ızdırab (her hangi bir şeyden rahatsızlık) duymasıdır. (Âyet-i kerimede) şek, (şübhe ve kuşku) diye isimlendirildi. Çünkü o şübhe ve kuşku, nefse huzursuzluk verir ve tam emniyeti yok etmektedir. Hadis-i şerifte Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular, "Sana şübheli gelen şeyi bırak, şübheli gelmeyi al,¹⁶ Çünkü, şekk, şübhedir. Sıdk (doğruluk) tam emniyettir, Onun nöbeti için Zamanın şübhesi vardır," sözü ondandır.

Teysir adındaki Tefsirde (şöyle denilmektedir:) (şübhe aslında), şekktir. Kendisinde korku vardır. Şekkten daha hususidir. Her, rayb, şekktir. Fakat, Her oli şekk, rayb değildir. şekk, iki zıddın arasında tereddüd edip; şekk anında birini diğeri üzerine tercih edememektir.¹⁷

Kur'ân-ı Kerim Allah Kelâmıdır

kelimesi zarftır. Zarf için takdimi kelâm varken cümlesinde zarf takdim olunmadı. Yani denilmemesinin sebebi, şübhenin sadece Kur'ân-ı Kerimde olmadığını, ama diğere semavî kitablarm Allah tarafından indiğinden şübhe edilir, manasının çıkmaması içindir.

Eğer sen dersin: "Kâfirler, (Kur'ân-ı Kerim'den) şek ve şübhe edip onu Allah'ın kitabı olarak okumadılar. Kible ehlinde olan bid'atçılar, müteşâbih olan manâlarından şübheye düştüler, Kur'ân-ı Kerimin zahirine karşı facir olup (zahirini inkâr ederek), dalâlete düştüler. Âlimler, Kur'ân-ı Kerimin'in çok yönlerinde birbirleriyle ihtilafa düştüler ve hiç bir vecihde sözlerin ardı arkası kesilmedi.

Avam, Kur'an-ı kerim'den şüphe etti; manâsını anlayamadı. (Bütün bunlara göre), "Kur'ân-ı Kerim'de şüphe yoktur," sözünün manası nedir?" diye sorsan; Cevabı: "Muhakkak; bu şübhe'nin olmayışı Kur'ân-ı Kerimdedir; insanlarda değildir. Kitab, kendisinde, (Allah tarafından indirildiğinden) şüpheyne mahal yoktur, sıfatıyla mevzuftur. O hakdır, doğrudur, bilinen ve anlaşılan bir kitabdır. İnsanlar onda şek ve şübheye kapılırsalar da kapılmasalar da (Kur'ân-ı Kerim hakdır). Sıdk (doğruluk) gibi, kendi nefsinde doğrudur, her ne kadar insanlar, onu yalan ile vasıflasalar bile. Yalan da yalandır, her ne kadar insanlar, yalanı doğrulukla vasıflasalar bile... (Doğru olan bir şeye, yalandır, demekle, doğru yalan olmadığı gibi; yalan olan bir şeye bu doğrudur, demekle yalan doğru olmaz), işte kitab da böyledir. Ona şübhe asla katılmaz. Onun (hiç bir kelime ve cümlesinde) yerleşmiş ayıp (ve noksan) yoktur.

Onda şübhe yoktur, cümlesinin) emir manasında haber olması caizdir. O zaman manası "Şübhe etmeyin" olur. Şu âyet-i kerimede olduğu gibi: Su "Artık hacda ne refes, ne füsuk, ne cidal; yoktur. 2/197"¹⁸ Bu âyetin manası; "Hac esnasında, kadına yaklaşmayın, günah sayılan işleri yapmayın ve kavga etmeyin"dir. Vasîd ve Uyun kitabla-nda olduğu gibi.

Hidâyettir. Yani irşâd eden, yol gösteren ve (her şeyi açıklayan büyük bir) beyandır.

Müttakîler için. Yani, dalâlette iken takva ile müşerref olup, takva üzerinde daimî oldular. (Savaşta) kim bir kişiyi öldürürse, (ölünün üzerindeki) ganimet olarak onundur.¹⁹ Hadis-i şerifi misâli (mefulu mutlakdır).²⁰

İnsanların Kur'ân-ı Kerimden Kaçmaları Onun Hidâyet Olması Vasfına Zarar Vermez

Tefsirde, irşâd, hâl ve mana cihetinden, takva ile vasıflanmaktır. Hidâyetin takva sahiplerine tahsis edilmesi, muhakkak ki, onların Kur'ân-ı Kerim'in nurundan (feyiz alıp) iktibas etmeleri ve Kur'ân-i Kerim(in öğütlerinden)

¹⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/124-126.

¹⁶ Tirmizi Hadis No: 2442; Me Nesâî,

¹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/126.

¹⁸ Bakara: 2/197

¹⁹ Müttefekun Aleyhtir. Buhari, Müslim, Ahmed, Mâlik. Hadis no: 1487

²⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/126-127.

faýdalanmalarından dolaydır. Gerçi bu, Kur'ân-ı Kerim'e bakan mü'min, kâfir herkese şâmildir. Bu itibâr ile Cenâb-ı Allah, Kur'ân-ı Kerim hakkında: "(Kur'ân-ı Kerim) insanlara hidâyettir,²¹ buyurdu. Yani bütün insanlara hidâyet kaynağıdır. (Yani Kur'ân-ı Kerim bütün insanlığa geldi; ama) hususî olarak, takva ehline hidâyet ve yol göstericidir.

Teysîr (Tefsiri şöyle) buyurmaktadır: "Nitekim, (halk arasında), hep bir şeyden faydalanan ve kendisinden başkası o işten faydalanmayan kişiye, "bu iş , hususiyetle sana aittir, sadece sen tek başına bundan yararlanacaksın," denir. (Fakat bundan) bazı insanların hidâyet bulmayacağı sonucuna varılmaz. Bir çok insanın hidâyeti bulmaması; Kur'ân-ı Kerim'i, hidâyet kaynağı olmaktan çıkartmaz. Güneş güneştir, körler onu görmeseler bile. Bal baldır, ağzının tadı bozulanlar, balın tadını hissetmeseler bile. Misk misktir, her ne kadar, koku aima duygusu kayb olmuş kişiler, miskin kokusunu duymasa bile. Yazıklar olsun... Bütün yazıklar, önünde deniz gibi berrak ve tatlı bir su aktığı halde içmeyen kişinin üzerine olsun. Ve dolunayın gündüz gibi (etrafi aydınlattığı bir gece de) karanlıkta kalanlara yazıklar olsun. Ne habistir, ne kötüdür o, (suçu aydınlığa koşmayan irâdesinde değil de, etrafi aydınlatan dolunayda bulan) kişi. Gül bahçesine bakıp, o güzel kokuları koklamadan solduran kişiye yazıklar olsun. Eyvanlar olsun. Bütün eyvanlar, Kur'ân-ı Kerim'e nehyedici, emredici, kendisine rağbet edilecek şey ile kaçınacak şeyleri tefrik edip beyan ettiği, iyi kişilere tevâtüren cenneti vaadettiği ve kötülüklerle sarılanlara Cehennemi izhâr edip ortaya koyduğu halde isyan eden ve fasık olan kişilere yazıklar olsun. İşe bunun için Cenâb-ı Allah, "Ve her halde o kafirler üzerinde bir hasrettir.69/50"²²

Müttâkî'nin Manâsı

Müttâkî (kelimesi) ismi faildir, ajü, (korunmak)dan (müştak olup) babındandır. aşırı bir şekilde korunma demektir. Bağavî Hazretleri, jalls Müttâkî (kelimesi) Ittikâ dan alınmadır, dedi. Aslında Ittikâ, iki şey arasındaki (sur, duvar gibi) engele denir. Bu kelimeden: "Kalkanı ile korundu," derler. Yani kalkanını, kendi nefsiyle, saldıran arasında siper etti demektir. Hadis-i Şerifte şöyle denilmektedir:

ısı ilk "Harb kızıştığı zaman, biz Rasûlüllah ile korunurduk"²³ Yani savaş tam olarak kızıştığı zaman, biz Rasûlüllah'ı kendimiz ile düşmanın arasına alırdık. (Onun sayesinde düşmandan korunacağımıza inanıyorduk;) Müttakî insan, sanki Allah'ın emirlerine sarılmayı, ve yasaklarından kaçmayı, kendisiyle, Cehennem azabı arasında bir siper olarak koymaktadır. (1/30)²⁴

Takvanın Mertebeleri

Takva, şer-i şerifin örfünde, kişinin âhirette kendisine zarar verecek şeylerden tam (mükemmel bir) şekilde korunmasından ibarettir. Takvâ'nın üç mertebesi vardır.

Birincisi: Küfürden kaçarak; (imana girmekle) insanın ebedî azabdan korunmasıdır. Bu konuda Cenâb-ı Allah:

"Onlara kelime-i takva'yı ilzam buyurdu.48/26"²⁵

İkincisi: Günah olan bütün fiilleri terketmektir. Hatta, topluluğun yanında küçük günahları bile terketmektir. İşte şer-i şerifte takva olarak bilinen budur. Bu manada Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu:

- "Eğer o memleketlerin ahâlisi imân edip, Allah'tan kork-saydılar, elbette üzerlerine yerden, gökten bereketler açardık.

Velâkin tezkîb ettiler de, kendilerini kesbleriyle (yaptıklarıyla) tutuk alıverdik. 7/96"²⁶

Üçüncüsü: Sırrını (içini) kendisini Cenâb-ı Hak (ile olmaktan) meşgul edecek şeylerden, uzaklaşarak, külliyyen (tamamen) Allah'a yönelmektir. İnsanın emir olunduğu takva işte budur: Cenabı Allah şöyle buyurdu:

- "Ey o bütün imân edenleri Allah'a nasıl korunmak gerekse Öyle korunun, hakkıyla muttaki olun ve her halde müslim olarak can verin.37/102"²⁷

Bu takva çeşitlerinin en üst mertebesi, Peygamberlerin (a.s.) peygamberlik ve evliyalığın riyasetini kendilerinde toplamaları cihetinde vardıkları son noktadır. Peygamberlerin, İnsanlık alemiyle uğraşmaları; kendilerini ruhlar âleminde yücelmekten alıkoymadı. Peygamberleri, halkın salâhı (ve düzelmeleriyle) uğraşmaları, onların temiz ruhlarının buna tam ve mükemmel bir kabiliyete sahip olmaları ve kudsî bir kuvvetle desteklenmelerinden dolayı Hakkın işlerinde İstiğraka dalmalarından onları alıkoymamıştır.

Her şeyi açıklayan mübîn olan kitabın (Kur'ânın) hidâyeti bu mertebelerin hepsine şâmildir.

Umumun (sıradan insanların) hidâyeti islâm İledir.

²¹ Bakara. 2/185

²² El-Hâkka: 69/50

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/128.

²³ Buhârî ve Müslim

²⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/129.

²⁵ El-Fetih: 48/26

²⁶ El-AYâf: 7/96

152 Ruhu'l-Beyan Tefsirinin metnin bu âyeti kerimenin sonu diye yazılmış Halbu ki Kur'ân-ı kerimde iş% devam edip, jjim diye sona eren bir âyet yoktur. Matbaa hatası olarak yazıldığı kanaatına vardım.

²⁷ Âl-ilmrân; 3/102

Havassın (seçkinlerin) hidâyeti, yakîniyyet (tam bir iman) ve ihsan iledir.

Ehass'ın (en seçkinlerin) hidâyeti, hicabın keşfi (gözlerinden perdelerin kalkması) ve her şeyi olduğu gibi görmektir.²⁸

Te'vflât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manalar

TeVilât-i Necmiyyede (şöyle denilmektedir:) o><«ı Takvâlı olanlar. Onlar ki, söz verip andlaştıktan sonra Allah'a verdikleri sözü bozmayanlar. Allah'ın birleştirmesini emrettiği şeyi (iman ve ve ameli) kesmeyenler, şer-i şerifte zahirî ve bâtinî olarak emredilenleri yerine getirenlerdir. Buna Cenâb-ı Allah'ın şu âyet-i kerimesi delâlet etmektedir:

"Size in'âm ettiğim nimetimi'hatırlayın've ahdime vefa edin ki, ahdinize vefa edeyim ve benden, korkun artık benden!..2/40"²⁹

Yani hanî siz mîsâk gününde (size ben sizin rabbiniz değil miyim diye seslendiğimde siz) "Evet! Sen bizim Rabbimizsin" diyerek benim Rabliğimi sözünüzle ikrar etmişsiniz! Siz bana vermiş olduğunuz ahdinizi -ki o da Rubûbiyeti bana halis kılmanız (sadece beni Rabb bilmeniz) dir- yerine getirin ki; ben de size verdiğim sözü yerine getireyim. Size verdiğim söz, bana hidâyettir...³⁰

İbni Şîrîn, Bâyezid-i Bestâmî ve İmam-i Âzam'ın Takvası

"Er-Risâletü'l-Kuşeyriyye" de (şöyle denilir):

Muttaki (takvâlı olmak) İbni Şîrîn gibi olmaktır. İbni Sîrîn'in (bir ara tam) kırk küp yağı vardı. Hizmetkârı, küplerin birinden bir fare çıkarttı. İbni Sinn:

- "Fareyi hangi küpten çıkarttın," diye sordu. Hizmetçi.

- "Bilmiyorum" dedi.

Bunun üzerine İbni Şîrîn Hazretleri, bütün küpleri döktü.³¹

Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri'nin Takvası

Veya takva, Bâyezid-i Bestâmî Hazretlerinin,³² takvası gibi olmalıdır. Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri, Hemedân taraflarında, ustur otunun tohumundan satın almıştı. Bestâma vardığında «unu i-öyan Tercümesi tohumların içinde iki karınca gördü. O tohumlar ile birlikte yine Hemedâna döndü. O iki karıncayı Hemedânda bıraktı.³³

İmâm-ı A'zam'ın Takvası

Hikâye olunur ki, İmam-ı Azam Ebû Hanîfe Hazretleri³⁴

alacaklı olduğu kişinin ağaçlarının gölgesinde oturmazdı. Haberde derki:

Kendisinden faydalanılan her borç faizdir.

Denildi ki, Ebâ Yezid Hazretleri, sahrada arkadaşıyla beraber elbiselerini yıkadılar. Arkadaşı kendisine;

- "Üzüm bağının duvarına asalım," dedi. O:

- " Duvarlarına kazık çakamayız," dedi. Arkadaşı:

- " Şu ağaca asalım" dedi. O:

²⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/129-130.

²⁹ Bakara: 2/40

³⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/130-131.

³¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/131.

³² Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri'nin asıl adı, Tayfur bin İsa'dır. Sultan-ül-Ârifin lakabı ile meşhurdur. Künyesi Ebu Yezid'dir. Evliyanın büyüklerinden olan Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri, 776 (H. 160) veya 803 (H. 188) tarihinde İranda Hazar denizi kenarında Bestâm'da doğdu. İyi bir tahsil gördü. Tasavvufda ilerledi. Devrin mürşidi kâmilî oldu. Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri, İslâmî edep, terbiye ve Efendimiz (s.a.v.)'in sünneti seniyyesine çok önem verirdi. Bütün hayatını insanları irşad etmek ve halka doğru yolu anlatmakla geçirdi. Bâyezid-i Bestâmî Hazretleri, (H.261) veya (H.262) senesinde yine Bestam'da vefat etti. (Daha geniş malumat için bakınız. Altun Silsile-Osmanlı Yayınevi)

³³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/131-132.

³⁴ İmam Azam Ebû Hanîfe Hazretleri; Tabiünden. İslâm âleminde, Ashab-ı kiramdan sonra yetişen evliyanın ve âlimlerin en büyüklerindedir. Ehli sünnetin reisi ve Hanefî mezhebinin kurucusudur. 699 (H. 80) senesinde Kûfe'de doğdu. Aslen İranlıdır. Dedesi Zûtta müslüman olup, Hazreti Ali'nin sohbetlerine katıldı. İyi bir tahsil gördü. Ashab-ı Kiramdan, Enes bin Mâlik, Abdullah bin Ebî Evfâ, Vasile bin Eskâ, Sehl bin Sâide ve Ebû't-Tufey! Amir bin Vâsile'yi (r.a.) görerek onların sohbetlerinde bulunma şerefine nail oldu. Yirmi sekiz yıl hocası Hammâd bin Ebî Süleyman'ın derslerine devam etti. Bütün ömrünü okuma ve okutmaya verdi. Tasavvuf İlmîni Cafer-i Sâdık hazretlerinden aldı. Takva ile amel eden bir velî ve âlimdi. Kırk sene yatışı abdesti ile sabah namazını kıldı. Abdestin bir adabını terkettiği için kırk yıllık namazını kaza etti. İlimde altmış binden fazla mesele çözdü. Elli beş kere hacca gitti. Binlerce talebeye icazet verdi. Bir çok kitap yazdı. Geçimini esnafılık ile sağlıyordu. Devletten bir görev ve maaş almadı. Halife Mansurun kendisine verdiği. Temyiz Mahkemesi Reisliğini kabul etmediği için zindana atıldı. İşkence ettikten sonra, ayaklarının altından kanlar akan ve halsiz düşen İmamı Azam Hazretlerini, zorla sırtı üstü yatırıp ağzına zehirli şerbeti dökerek, 767 (H. 150) senesinde Bağdat zindanlarında şehid ettiler.

"Dalları kırabiliriz! Olmaz," dedi. Arkadaşı:

"Yere serelim," dedi. 0:

"Yer davarların (hayvanların) otlığıdır. Hayvanların otlaklarını örtüp haklarına tecâvüz edemeyiz," dedi. Arkadaşı:

"Peki elbiselerimizi nasıl kurutacağız?" diye sordu. 0:

"Sırtımızda kurutacağız" dedi ve öyle etti. Elbisesini kendi sırtına serdi. (Rukû'a varır gibi) durdu. Elbisenin bir tarafı kuruyunca diğer tarafını çevirdi. Diğer tarafı kuruyuncaya kadar öylece kaldı.³⁵

Takva İbâdet İle Olur

Onlar (yani o takva sahibleri) ki, gabya inanırlar.

Eğer, takva kişinin kendisine yakışmayan (gereksiz şeyleri), terketmesidir, diye tefsir edilirse, bu cümle, "müttekiler", kelimesi için mukayyed bir sıfattır. Ve buna kötü alışkanlıkları bırakıp; iyi alışkanlıklara bezenme terettüb eder. Bu da çok ince bir tasvirdir. (Yok) eğer, takva kişinin tâatı işleyip; günahı terketmesi gibi umumî bir manâ ile tefsir edilirse, o zaman bu Onlar (yani o takva sahibleri) ki, gayba inanırlar cümlesi, iman, namaz ve sadaka (zekât gibi) amellerin aslı ve hasenatın esasına şâmil olduğu için "müttekiler" kelimesi için, açıklayıcı sıfat olur. Çünkü bunlar, nefsi amellerin, bedenî ve diğer amelleri arkasından sürükleyen malî ibâdetlerin anasıdır. Ve çoğu kere, isyandan kişiyi uzaklaştırır. Agah ol. Cenâb-ı Allah'ın bu âyeti görülüyor mu?

"Sana vahyolunan Kitab'ı güzel güzel oku ve namazı kıl. Sahi, namaz edepsizlikten ve uygunsuzluktan nehyeder ve her halde Allah'ın zikri en büyük iştir ve Allah her ne işlerseniz bilir.29/45"³⁶

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"Namaz dinin direğidir. Zekât,

İslâm'ın köprüsüdür." Buyurdular.³⁷

İmân ve İslâm

İman, kalb ile tasdik etmektir. Tasdik olunan (Cenâb-ı Allah) tasdik eden (kulunu) güven ve emniyete kavuşturur. Yani onu yalandan emin kılar. Fiili ile onun nefsinin azabından korur. Allahü Teâlâ Hazretleri "mü'min"dir. Çünkü Allah, fazlû keremiyle kullarını kendi azabından emin kılar. Burada olduğu gibi; "gayba iman eder" diye (v) b harfi ile istimali (kullanılması) ise, itiraf manasını tazammun ettiği içindir. Bazen de iman, vesikalara itlak olunur. Çünkü vesikalar, (antlaşmalar) emniyet ve tam bir güvence sahibi olurlar.

"El-Kevâşf de (şöyle) dedi: Şeriatla iman, kalb ile itikâd, dil ile ikrar ve azalar ile amel etmektir. İslâm, hudû' yani boyun eğmek ve teslim olmaktır. Her iman İslâm'dır. Ama, her İslâm, iman değildir. (1/31) İslâm ile beraber kalben tasdik olmadığı zaman, adam zahiren (görünüşte) Müslüman olur; içten tasdik etmemiş olur. Zahirî teslimiyet olmadan da, içten tasdik etmiş olmaz.

Mevlânâ Ebûs-Suûd (r.h.) Hazretleri,³⁸ tefsirinde (şöyle) dedi: Şer-i Şerifte; Peygamberimiz (s.a.v.) Hazretlerinin dininden, tevhid, peygamberlik, ölümden sonra dirilme, âhirette ceza ve benzerleri gibi; bilinmesi zarurî olan şeyleri tasdik etmeden iman tahakkuk etmez (gerçekleşmez).

İmanda bu (tasdik) kâfi midir? Yoksa (tasdik ikrar ile) yerleştiği için, tasdikine ikrân eklemesi elbette gerekir mi?

Birincisi, (yani tasdik) Şeyh Eş'arî Hazretleri ve ona tâbi olanların görüşüdür.

İkincisi ise, İmam-i Azam Ebû Hanife ve ona tâbi olanların mezhebidir. Hak olan da budur.

Çünkü İmam-ı Azam Ebû Hanife Hazretleri, ikrar ve tasdiki imanın iki cüzü kıldı. Muhakkak ikrarın, ikrah (yani zorlama) anında, özür ile düşme ihtimâli olan bir rükün olması müstesnadır.

O, (İmanın âlâmetleri) üç şeydir: Hakikî bir itikâd (inanç), imanı dil ile ikrar etmek ve icâbıyla amel etmektir. Mühaddis cumhurun, mü'tezile ve haricîlerin görüşüne göre de böyledir.

Kim, yalnız itikâdı (inancı) ihlâl ederse (yani bozarsa) o münafıktır. Kim itikâdını bozmakla birlikte ikrarı ihlâl eder (yani dili ile iman ettiğini söylemezse) o kâfirdir. Kim, (itikâd ve ikrân olduğu halde) ameli ihlâl ederse o fasıktır. Bunda 'tün âlimlerimizin ittifakı vardır. (Tasdik ve ikrân olan kişi İslâm ile amel etmezse) Haricîlere göre kâfirdir. Mutezileye göre ise, (itikâdı ve ikrân olan kişi İslâm ile amel etmediği zaman), imandan çıkmıştır; ama küfre de girmemiştir.

Gayb masdardır. Taşınarak, kendisiyle gaib olan şey (yani ismi fail) isimlendirildi. Arabların "yalancı"ya "yalan" demeleri (yani masdarı ismi fail manasında kullanmaları) gibi.

Bu (gayb), akıl ve hislerden kâmil bir gizlenme ile gizlenen, akıl ve hislerden biriyle başlangıçta bedahet

³⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/132.

³⁶ El-Ankebût: 29/45

³⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/133.

³⁸ Ebûs-Suûd Efendi, Şeyhü'l-İslâm ve büyük müfessir. Şeyhü'l-İslâm Ebûs-Suûd el-tmâdî 1490 (H.898) tarihinde doğdu. Kemal paşadan ders aldı. İyi bir eğitim gördü. Medreseye müderris tayin edildi. Sonra şeyhü'l-İslâm oldu. Tam 30 (otuz) yıl bu bu vazifede kaldı. Bir çok kitap yazdı. Yazdığı kitabının içinde en meşhuru. "frşadü'l-Akli's-Selîm ilâ mezâyâ'l-Kur'ân-ı Kerim" isimli tefsiridir. Çok değerli bir tefsirdir. Ruhu'l-beyan tefsirinin kaynaklarından biri de bu mübarek tefsirdir. 1574 (H. 982) yılında vefat etti.

(kendiliğinden zahir olma) yoluyla idrâk edilmeyen şeydir. Gayb iki kısımdır.

Bir kısım hakkında hiç bir delil bulunmayandır. Noksan sıfatlardan münezze olan Allah'ın şu âyetiyle murad edilen gayb bu kısımdır:

"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır; onları ancak O bilir.6/59"³⁹

Bir kısım, hakkında deliller konulandır. (Alâmetleri olandır). Yaratıcı (olan Allah c.c.) ve onun sıfatları, peygamberlik, bu ikisine taalluk eden hükümler ve şeriatler, âhiret günü ve dirilme, neşr, hesap ve ceza gibi ahiretin halleridir. Burada gayb'ten murad budur.

imanın sılasıdır. Bu da ya itiraf manasını tazammun ettiği, (içerdiği) içindir veya imanı vesika'dan mecaz kıldığı içindir. Mefulu bih'in yerinde vaki olmuştur. (Mefülü bih gayri sarihtir). Eğer gaybı hali üzerine masdar kılsan, gaybeten olan mefülü mutlak) gibi. O zaman, mahzuf talluk eder ve Fail'den hal olur. O zaman: gaybe iltibas ettikleri halde iman ediyorlar" manası çıkar. Ya da kendisine iman edilen şeydendir.

Yani peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinden gaib olanlar, kendisinde peygamberlik delilleri olmasına rağmen gözle görünmeyenler. Buna şu hâdise delâlet eder: Haris bin Muğire, Abdullah ibni Mesûd (r.a.) Hazretlerine:

"Biz, sizinle hayır ve bereket umuyoruz, Rasûlullah (s.a.v.) hazretlerinin ashâbı. Siz, Rasûlullahı görme ve onun şerefine kavuşmakla bizi geçtiniz," dedi. Abdullah İbni Mesûd (r.a.) Hazretleri de:

"Biz sizinle övünüp size gıpta ediyoruz. Siz rasûlullah (s.a.v.) Hazretlerini görmeden ona iman ettiniz. Muhakkak en faziletli iman, gayb'a olan imandır," ve sonra Onlar (yani o takva sahipleri) ki, gayba inanırlar," âyet-i kerimesini okudu.

Ebûl Leysin Tefsirinde de bu böyledir.

Ya da insanlardan yani mü'minlerden gayibler olarak, demektir. Yoksa:

"Bir de imân edenlerle karşılaştılar mı, -"Âmenna!" derler ve kendi şeytanlarıyla halvet oldular mı, -"Emin olun, biz sizinle beraberiz, biz ancak müstehziyiz! (Alay ediyoruz)" derler.2/14"⁴⁰ diyen münafıklar gibi değil...⁴¹

İslâm, İman ve İhsan Hadisi

Ömer bin El-Hattab (r.a.) Hazretlerinin şöyle dediği rivayet edilmiştir.

"Biz bir ara Rasûlullah, (s.a.v.) Hazretlerinin yanında oturuyorduk. Yanımıza elbisesi gayet beyaz, saçları simsiyah üzerinde yoluculuk eseri görünmeyen ve bizden kimsenin kendisini tanımadığı bir adam çıkageldi. Nihayet Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin önünde oturdu. İki dizini Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin dizlerine dayadı. Ellerini dizlerinin üzerine koyup oturdu. Ve:

"Ya Muhammed! Bana İslâm'dan haber ver (İslâmı anlat), dedi. Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri:

"(İslâm:) Senin Allah'dan başka ilah olmadığına ve Muhammed (s.a.v.)'ın Allah'ın rasûlü olduğuna şehâdet etmen, namazı dosdoğru kılman, zekâtı vermen, Ramazan orucunu tutman ve yoluna gücün yeterse Beyti (Kabe'yi ziyaret ve) haccetmendir, buyurdu." O kişi:

"Doğru söyledin", dedi. (Hazreti Ömer diyor ki) "Biz onun sualine ve tasdikidine hayret ettik." O kişi sonra:

"İman nedir?" dedi. Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri:

"(İman:) Senin, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve ölümden sonra dirilmeye, cennet ve Cehenneme (yani âhiret gününe) kadere ve hayır ve onun şerrine inanmandır," dedi. O:

"Doğru söyledin," dedi. Sonra:

"İhsan nedir?" diye sordu. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"(İhsan:) Senin, onu görürür gibi, Allah'a ibâdet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da muhakkak Allah, seni görüyor," dedi. O:

"Doğru söyledin," dedi. Sonra:

"Bana kıyametin (saat ve vaktinden) haber ver," dedi. Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri:

"Bu hususta sorulan, sorandan daha âlim değildir," buyurdu.

"Doğru söyledin," dedi. (Sonra):

"Bana kıyametin işaretlerinden haber ver?" dedi. (1/32) Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri:

"Cariyenin sahibesini doğurması, yalın ayak, çıplak ve koyun çobanlarının (yüksek) binalar yapmakta birbirleriyle yarışıklarını görmektir," dedi. O:

"Doğru söyledin," dedi. Sonra ayrıldı gitti. Bir zaman sonra, Rasûlullah (s.a.v.) bana buyurdular ki:

"Ya Ömer! O adamın kim olduğunu bildin mi?" Ben:

"Allah ve Rasûlü daha iyi bilirler," dedim. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"O Cebrail Aleyhisselâm idi. Size dininizin emirlerini öğretmek için geldi. Cebrail, hep benim kendisini tanıdığım surette gelirdi, ancak bu sureti hariç " buyurdular."⁴²

³⁹ El-En'âm: 6/59

⁴⁰ Bakara 2/14

⁴¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/133-136.

⁴² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/136-138.

Te'vîlât-ı Necmiyyeden Tasavvuf? Manâlar

Te'vîlât-ı Necmiyye'de " gayba iman eder" yani,

Allah, kalblerine giren, gaybî bir nur ile Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerinin hadis-i şeriflerine bakarlar. O Yüce Rasûlün sözlerinin hak ve doğru olduğuna şahidlik edip, ona iman ederler.

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, Mü'min Allah'ın nuru ile bakar," buyurmaları gibi.

Bil ki, muhakkak gayb, iki çeşittir. Biri gayb ki, senden gayb olur. Diğeri, sen kendisinden gayb olursun.

Senden gayb olan âlem-i ervahtır. Sen ruh iken, o gayb değildi, gerçekten o hazırды (ve sen alemleri ervahta yaşıyordun.)

"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" mîsâk ve ahdinde, sen vardın. Hakkın hitabını işittin. Rububîyetin eserlerini mütalaa ettin. Melekleri müşahade ettin. Peygamberlerin, evliyâ'nın ve diğerlerinin ruhlarını tanıdın. Sen kalıba (cesede) bağlandığın ve sadece beş duyu ile ki, (bu duyular) âlemin cisimlerin duyularındır; (sen bunlar ile) baktığın an, onlar sana karşı "gayb âlemi" oldular.

Senin kendisinden gayb olduğun ise, Rabbin huzurudur. Sen var olmakla ondan gayb oldun. Ama varlık olarak o senden gayb

olmuş değildir "Her nerede olsanız sizinle bera-berdir,57/4" ⁴³

Sen Allah'dan uzaksın, ama Allah sana çok yakındır. Cenâb-ı Allah, buyurdıkları gibi:

-"Hem sânıma kâsem ederim ki, hakikat insanı biz yarattık ve biliriz nefsi onu ne ile vesveselendirir ve biz ona habl-i verîd'den

dahayakınızdır.50/16"⁴⁴

Şeyh Necmeddin (k.s.)'nm sözü bitti.

Şeyh Sadi şöyle dedi:

"Dost çok yakındır, hatta benden bile.

Çok mu şaşkın bu söylediğime.

Ben güç getirebildiysem söylemeye,

Hep ondandır... Ondandır yoksunum ben ise." ⁴⁵

Namaz

Ve (o takva ehli) namazı (ikâme edip) kılarlar.

Salat Kelimesinin Geldi ği Manâlar

Namaz manasına olan kelimesinin mâ'nâları:

Dua manasına gelir. salat, duanın adıdır. Şu âyet-i kerime de olduğu gibi.

Bir de haklarında dua ediver. Çünkü senin duan onların kalblerini yatıştırır. Allah semî'dir, alîm'dir.9'103"162

Onlara dua et demektir.

Sena (Övgü) manasıdır.

"Muhakkak ki Allah ve melâikesi Peygamber'e hep salât ile (överek) tekrîm ederler. Ey o bütün iman edenleri Haydın ona teslimiyetle salât u selâm getirin!33/56" ⁴⁶

Kıraat (yani okuma) manasına gelir:

-"Bununla beraber salâtmda (okumanda) pek bağırma, pek de gizleme; ikisinin arası bir yol tut.17/11" ⁴⁷

Rahmet manasına gelir:

-"İşte onlar, rablarından salâvat u rahmet onlara ve işte hidâyete erenler onlar.2/57" ⁴⁸

Şer-i şerifin ıstılahında ise skl«Ji salat: Belirli fiil, hareket ve zikirler (dua ve sûreler) ile kılınması farz olan namazdır. Namazın salât diye isimlendirilmesinin sebebi, namazın kıyamında kıraat (okuma), ka'delerinde (oturuşlarında) sena ve dua olduğu ve namazı kılan kişiye rahmet olduğu içindir.

Bu âyette (yani Ve takva ehli) namazı (ikâme edip) kılarlar," âyet-i kerimesinde zikredilen) sSIUm salat (kelimesi) cins isimdir. Kendisiyle beş vakit namaz murad edilmektedir. Namazı ikâmet etmek; ona devam etmek demektir. kelimesi, pazarda bir mal satmaya gidildiği zaman söylenen, "Çarşı-pazar başladı" sözünden gelmektedir. Veya, namaz fütursuzca, (yani ara vermeksizin can-ü gönülden sürekli ve) kaçamaksız olarak kılındığı için; canla başla başlamak demek olan manasına gelen uî den gelmektedir.

Arabların "Emir ile başladı ve yerine getirdi" sözünde olur. Kişi kendisini namazın içinde bulduğu, sabır ve tahammül ile namaz kıldığı için fişi (fiili kullanılmıştır).

Bunun -uı (fiilinin) zıddı oturdu (fiilidir). Bir kişi iş yapmadığı zaman; "iş yapmadı, oturdu" derler. Veya tekâud

⁴³ El-Hadid: 57/4

⁴⁴ Kâf: 50/16 161

⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/138-139.

⁴⁶ El-Ahzâb: 33/56

⁴⁷ El-İsrâ: 17/110

⁴⁸ Bakara: 2/157

oldu. İşi bıraktı emekli oldu, demektir.

Müezzinin: "Namaz başladı" sözünün manası;

"namazı ikâme edip edâ edin" ibaresinin yerine; "namazı eda etmeye başlayın", demektir. Namaz kıyama şâmil olduğu içindir. Namaz, kunut, rükû', secde ve teşbih ile (tabir ve) ifade edildiği gibi. Ya da ta'dil-i erkândan dolaydır. Tadîl-i erkân, namazın, farzlarını, sünnetlerini ve edeblerini muhafaza etmek, eksiksiz olarak yerine getirmektir. Namazı ayakta kılabilen kişinin, onu oturarak kılması, namazını ifsad etmiş olur. Kabul gören görüş budur. Zîrâ en meşhur fetva bu olduğu gibi, hakikate en yakın olan da budur. Namazın farz ve sünnetleri gibi zahiri şartlarına riâyet eden kişi, gerçekten medhe (övgüye) layık olduğuna tenbihi tazammun ettiği gibi; namazın, huşu ve bütün kalbiyle Allah'a yönelmek gibi batını (manevî) şartlarına riâyet eden kişi de gerçekten medhe layıktır.

Yoksa, "Fakat veyl o namaz kılanlara ki Namazlarından yanılmaktadırlar.107/4-5⁴⁹ (Hitabının muhatabı olanlar, medhe layık) değildirler.⁵⁰

Namazda Ta'dili Erkâna Riâyet Etmeyen Müslüman Geçim Sıkıntısı Çeker

İbrahim En-Nehaî Hazretleri (şöyle) dedi: "Bir adamın rüku ve secdelerini hafif tuttuğunu, (yani ta'dil-i erkâna riâyet etmeden namaz kıldığını) görürsen onun ailesine acı. Yani o kimsenin geçim sıkıntısından dolayı ailesine acıyın."⁵¹

Hâtem Hazretlerinin Namazı

Zikredilir ki, Zahid Hatem bir gün, Ali Asım bin Yusufun

huzuruna vardı. Asım ona dedi ki:

-"Ey Hatem! Namazı güzel kılıyor musun?" Hatem:

-"Evet" dedi. Asım:

-"Nasıl kılıyorsun?" diye sordu. Hatem: nunu ı-tHsyarı lymııt!»!

-"Namaz vakti yaklaştığı zaman, abdestimi güzelce alırım. Sonra namaz kılacağıma yere yerleşirim. Hatta bütün uzvum, bende karar bulur. İki kaşımın arasında Ka'beyi görürüm. Makamım (kabrim) önümde, Cenâb-ı Allah, üzerimde ve kalbimde olanları bilmektedir. Sanki ayaklarım sırat köprüsünün üzerindedir. (1/33) Cennet sağımda, Cehennem solumdadır. Ölüm meleği (Azrail Aleyhisselâm) arkamda durmaktadır.

Bu namazı son namazım olarak zann (ve kabul) edip Allahu Ekber, diyerek ihsan ile (yani Cenâb-ı Allahı görür gibi, tekbir alırım. Kıraati (Fatiha ve zammı sûreleri) tefekkür ile (yani manalarını düşünerek) okurum. Tavazu' ile ruku'a eğilirim. Tazarru ile secde ederim. Sonra namazı tamamladığımda otururum. Ümitle teşehhüdü okurum. Dil üzerine selâm veririm, sonra, ihlâs için selam veririm. Böylece korku ile ümit arasında namazımı kılarım. Sonra sabr'a dayanırım.

Sonra Asım sordu:

-"Ey Hatem! Senin namazın hep böyle mi?" Hatem:

-"Ta otuz (30) yıldan beri namazım bu şekildedir," dedi. Asım ağlamaya başladı. Ve:

-"Ben hayatımda asla böyle bir namaz kılmadım," dedi. Tenbihü'l-Gâflîn'de de böyledir.

Sa'di şöyle buyurdu:

Abdestsiz namaz olmadığı gibi, vermeden cömertsizlik olur.

Teysir Tefsirinde (şöyle) dedi: Âyette, yani Ve (o takva ehli) namazı (ikâme edip) kılarlar âyet-i kerimesinde ve diğer namaz âyetlerinde), namazı ikâme edin, diye zikredildi. Zîrâ Cenâb-ı Allah, namazda bazı şeyleri emretti.

Namazı ikâme etmeyi (yani kıyama ile kılmayı) şu kavli şerîfiyle emretti:

"Ve namazı dosdoğru kılın,⁵²

Namaza devam ve muhafaza etmeyi emretti. Bu kavli şerîfiyle:

Onlar ki namazlarını devamlı (sürekli) kılarlar.⁵³

Bu kavli şerîfiyle vaktinde namaz kılmayı emretti.

Muhakkak namaz müminlere belirli vakitlerde yazılı bir farzdır.⁵⁴

Cemaatle namaz kılmayı emretti; şu kavli şerîfiyle:

"Ve rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin.⁵⁵

Namazda huşu emretti; şu kavli şerîfiyle:

⁴⁹ EI-Mâûn: 107/4-5

⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/139-141.

⁵¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/141.

⁵² Bakara: 2/43

⁵³ El-Meâric: 70/23

⁵⁴ En-Nisâ: 4/103

⁵⁵ Bakara: 2/43

Muhakkak müminler kurtuluşa ermiştir, "Onlar ki, namazlarında huşu içindedirler.⁵⁶

Namaza Karşı İnsanlar Tabaka Tabakadır

İşte bu ilâhî emirlerden sonra insanlar bir kaç tabakaya ayrılırlar.

Birinci tabaka, namazı (farz olarak) kabul etmediler. Bunların reisleri Allah'ın laneti üzerine olsun Ebû Cehil'dir. Cenâb-ı Allah, onun hakkında şöyle buyurdu.

Fakat o, ne sadaka verdi, ne namaz kıldı.⁵⁷ Ve Cenâb-ı Allah, bunların akıbeti hakkında şöyle buyurdu:

Nedir sizi Sekar (Cehennemine) sokan?" diye sorulur. Suçlular der ki: "Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula da yedirmedik. Boş şeylere dalanlarla dalar giderdik. Ceza gününü yalanlardık."⁵⁸

İkinci tabaka: Namaz'ın Allah'ın emri olduğunu kabul ettiler. Amma namazı kılmadılar. Bunlar kitab'ehli olanlar yani, Yahûdîve Hıristiyanlardır. Bunlar hakkında Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

"Sonra bunların ardından Öyle bir nesil geldi ki, namazı terkettiler, heva ve heveslerine uydular."⁵⁹

Bunların akıbeti hakkında Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu.

"Onlar (namazlarını zayi edenler) yakında

(Cehennemdeki) "Gayya" (vadisini) boylayacaklardır.⁶⁰ o (yani gayya). Cehennemde bir dereke (çukurdur). Cehennemin en korkunç ve ürkütücü yeridir. Her gün insanlar (Cehennem ehli) şu kadar (yani defalarca) ondan kurtulmak istiyorlar.

"Fakat (Yahudilik ve Hıristiyanlıktan) tevbe edip iman eden ve sâlih amel işleyen (namaz kılan) bunun dışındadır. Bunlar cennete girecekler ve hiçbir haksızlığa uğratmayacaklardır."⁶¹

Üçüncü tabaka, bazı namazları kıldılar, bazı vakitleri tembellikten dolayı kılmadılar. Bunlar münafıklardır. Cehâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

"Şüphesiz, münafıklar, (kendi zanlanca) Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Halbuki Allah, onların oyunlarını başlarına geçirecektir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı pek az zikrederler."⁶²

Münafıkların varacakları yer için Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu.

"Şüphesiz ki münafıklar. Cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın."

⁶³ Münafıklar için Cehennemin "Veyl" vadisi vardır. Veyl, dünyanın bütün dağları içine konsa bile onu tıkamaz yani yine akar. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdu:

"Kim bir namazı vakti geçesiye kadar terkederse, (Cehennem) ateşinde, bir hukub azab olunur. Bir hukub seksen yıldır. Her yıl, üçyüzaltmış gündür. (Ahiretin) Her günü, sizin günlerinizle bin sene kadar uzundur."⁶⁴ (Mektûbât-ı İmâm-ı Rabbânî el. s. 274)

Âlimler dediler ki, namazı geciktirip vaktinde kılmamak büyük günahlardandır. Büyük günahların küçüğü, denildiği gibi, yetmiş kere annesiyle zina etmiş gibidir. "Ravzatü'l-ulemâ" isimli kitabta böyledir.

Dördüncü tabaka: Namazın farz olduğunu kabul edip, şartlarıyla vakitlerinde kılmaya riâyet ettiler. Bunların reisi Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretleridir.

Filhakika rabbin biliyor ki sen muhakkak gece üçte ikisine yakın ve yansı ve üçte biri kalkıyorsun, beraberindekilerden de bir taife (ile)⁶⁴

"De ki: Benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm hep âlemlerin Rabbi Allah içindir."⁶⁵ Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin ashabı da böyleydi. Cenâb-ı Allah, onları şöyle zikretti.

"Hakikat felah buldu o mü'minler 1 Ki onlar namazlarında huşûludurlar,."⁶⁶

Ashabın ve onlara tâbi olanların varacakları yeri, Allah şöyle zikretti:

"Ve onlar ki, namazlarının üzerine muhafızlık ederler, işte asıl onlar varislerdir. Onlar, Firdevs'e varis olurlar ve onlar orada ebedî kalırlar"⁶⁷

Firdevs, cennetin en yüksek ve en kıymetli yeridir. Orada mü'minler, arzularının son mertebesine kavuşup, Rabblerini görürler.

Hukemâ (hikmet ehli şöyle) dediler: "Yıldız ol. Eğer buna gücün yetmiyorsa; ay ol. Eğer buna da gücün yetmiyorsa, güneş ol. Yani bütün geceyi aydınlatan yıldız gibi, bütün geceyi namaz kılarak geçir. Ya gecenin bazısını aydınlatan ay gibi, sen de gecenin bir kısmını ibâdetle geçir. Veya gündüzleri aydınlatan güneş gibi, sen de geceye namaz kılamıyorsan, (bari) gündüzleri namaz kıl demektir. Ravzatü'r-Riyâz'da böyledir."⁶⁸

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/141-143.

⁵⁶ El-Mü'minûn: 23/2-3

⁵⁷ El-Kıyâme: 75/31

⁵⁸ El-Müddessir: 74/42-43-44-45-46

⁵⁹ Meryem: 19/59

⁶⁰ Meryem: 19/59

⁶¹ Meryem: 19/60

⁶² En-Nisâ: 4/148

⁶³ En-Nisa: 4/145

⁶⁴ El-Müzemmil: 73/20

⁶⁵ El-En'âm: 6/162

⁶⁶ El-Mü'minûn: 23/2-3

⁶⁷ El-Mü'minun: 23/9/10-11

⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/143-146.

Cemaatle Namaz

Bil ki, cemaat ile namaz kılmak farzı kifâyedir. Çok faziletlidir. Âlimlerin çoğuna göre cemaatle namaz kılmak farz değildir. Kişi tek başına namaz kılsa her ne kadar cemaat faziletini kaçırsa bile namazı caizdir. (1/34)

Ahmed bin Hambel Hazretleri, şöyle dedi. "Muhakkak cemaat ile namaz kılmak farzdır; nafîle değildir. Hatta namazını tek başına kılmış olsa namazı caiz değildir. Şu kadar var ki, bize (Hanefî mezhebine) göre cemaat ile namaz kılmak farz değildir. (Âlimlerimiz dediler ki,) cemaatle namaz kılmayı alışkanlık haline getirip; cemaate devam etmeyi muhafaza etmek Müslümanların üzerine vâcibtir.

- "Ey kavmimizi Allah'ın davetçisine icabet edin (uyun) ve O'na iman edin ki, Allah da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi acı bir azabdan korusun.⁶⁹ Bazı âlimler, bu âyet-i kerimede geçen,

"Allah'a çağırın"dan maksat insanları beş vakit namaza çağıran müezzinlerdir, dediler.

Cemaati terkedene, içki içene, haksız yere adam öldüren, yakın akrabalarıyla ilişkisini kesene, anne -babasına karşı gelen, kâhin, sihirbaz ve gıybet eden dedikoduculardan daha kötüdür.

Cemaati terkedene kişi, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'de mel'undur. Lanet edilmiştir. Cemaati terkedene kişi meleklerin lisanı üzere mel'undur. Hastalığında ziyaret edilmez. Öldüğü zaman cenazesine gidilmez. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular:

"Cemaati terkedene benden (benim ümmetinden) değildir, ben de ondan değilim (onun peygamberi değilim). Allah, onun nafîle ve farzlarını kabul etmez," Slü., nafîle ve farzlar demektir. Eğer bu şekilde ölürlerse onlar için uygun yer Cehennem ateşidir. Ravzatu'l-Ulemâ'da da böyledir.

"Nisâbu'l-Ihtisâb" isimli kitabda denildi ki. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdu:

"Yemin olsun ki (çoğu kere) istedim ki, bir adama emredeyim insanlara namaz kıldırısın. Cemaate gelmeyen kavimlere bakayım ve evlerini yakayım, (diye içime doğuyor.)⁷⁰ Bu hadîs-i şerif, cemaate gelmeyenlerin evlerinin yakılmasının cevazına delâlet eder. Çünkü Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin masiyet (günah işlemeyi) düşünmesi caiz değildir. Evleri yakmak ise günahdır.

(Bu hadîs-i şerif, cemaatle namaz kılmaya gelmeyenlerin, evlerinin yakılması gereken kadar büyük suç işlediklerine delâlet eder de evlerinin yakılacağına delalet etmez.)

Sünnet-i müekkedede olan cemaati terkedene cezası, evinin yakılmasının caiz olması olduğuna göre, vâcibleri ve farzları terkedene evlerinin yakılması hakkında ne düşünürsün? (Vâcibleri ve farzları terkedene hali nice dir?) Günah aletlerinin yakılması hakkında ne düşünürsün?" Nisâb'ın sözü burada bitti.⁷¹

İslâm'ın Emirleri Tedricen Farz Olmuştur

Ibnü Abbas (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, (İslâmın beyan yolu şuydu). Allah, peygamberini (s.a.v.) M Sn Ü1 'Allah'dan başka ilah yoktur" (tevhid kelimesinin) şehâdeti ile gönderdi. Bu tasdik edildiğinde namaz ilâve edildi. Namaz tasdik edildiğinde zekât ziyâde oldu. Zekât kabul gördüğünde, oruç ilâve edilip farz kılındı. Oruç tasdik edildiğinde Allah, haccı ziyâde etti. Haccdan sonra da cihâd (İslâm dininin yayılması için çalışmayı) farz kıldı. Böylece onlara dinlerini mükemmel kıldı.⁷²

Namaz Ne Zaman Farz Oldu

Mükâtil (r.h.) Hazretleri dedi W: "Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri Mekke'de iken, akşam vaktinde iki rek'at, sabah namazı vaktinde de iki rek'at namaz kıları. Miraca çıktığı zaman, beş vakit namaz kılmakla emrolundu. "Ravzatü'l-Ehyâr'da da böyledir.

Namaz Mi'râc Gecesi farz kılındı. Çünkü Mi'râc, vakitlerin en üstünü, hallerin en şerefli ve münâcatların en izzetlisidir. Namaz da imandan sonra taatin en faziletlisidir. Kullukta ise ilahiyatın en güzeldir. Böylece ibâdetlerin en faziletlisi, vakitlerin en faziletlisinde farz oldu. Namaz, kulun Rabbine vasıl olması (ulaş-ması) ve ona yaklaşmasıdır.⁷³

Namazın Farz Kılınmasının Hikmeti

Namazın farz olmasının hikmeti ve sebebi:

Rasûlüllah (s.a.v.) Hazretleri, Mfrâca çıktığında, semâvât melekûtunun gizliliklerine şahid oldu, seyretti. Göklere olan meleklerin ibâdetlerini gördü. Onların ibâdetleri çok hoşuna gitti o ibâdetlerin ümmetine de farz olmasını istedi. Cenâb-ı Allah, bütün meleklerin ibâdetini, beş vakit namazın içinde topladı. Zîrâ meleklerin bir

⁶⁹ EI-Ahkâf:46/31

⁷⁰ Müttefekkon Aleyhtir. Bu mealde hadîs-i şerif bütün hadîs-i şerif kitablarında geçer.

⁷¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/146-147.

⁷² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/147.

⁷³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/148.

kısmı kıyamda (yani ayakta durup) ibâdet ediyorlardı. Kimi ruku'daydı. Onlardan kimi de secde halindeydi. Kimi hamd ediyordu; kimi de teşbih okuyordu. Ve bunların dışında ibâdetler de yapıyorlardı. Cenâb-ı Allah, beş vakit namaz kıldıklarında gök ehlinin ibâdetlerinin bütün sevâblarını O Yüce Rasûl (s.a.v.) Hazretlerinin ümmetine verdi.,⁷⁴

Namaz'ın Rek'âtlerinin İki, Üç Ve Dörder Olmasının Hikmeti:

Çünkü Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri o gece yani isrâ (Mi'râc) gecesi, melekleri, ikişer, üçer ve dörder kanatlı şekillerde gördü. Ameller üzerine müvekkel olan melekler, ibâdetlerin ruhlanyla göğe yükselirken. Cenâb-ı Allah, meleklerin bu suretlerini, namazın nurunda topladı. Zîrâ ibâdet nürânî bir suret ve şekil ile edilir. Bu konuda birçok işaretler vardır. Belki Cenâb-ı Allah, melekleri sâlih amellerden yaratır. Bu konuda sahîh hadîs-i şerîfler vardır. İşte böylece Cenâb-ı Allah, meleklerin kanatlarını üç mertebe üzere yarattı. Senin kendisiyle Allah'a ulaşacağın

(Allah'ın rızasını kazanacağın) kanatlarını (namazlarını) da meleklerin kanatlarına uygun olarak, iki rek'at, üç rek'at ve dört rek'at kıldı ki, melekler sana istiğfar etsinler.

Namazın beş vakit olmasındaki hikmet:

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri namazın ümmetine hafifletilmesini istedi ve bu konuda müracaatta bulundu. Bunun üzerine, Cenâb-ı Allah:

"Ya Muhammedi Onlar (namazlar) her gece ve gündüz beş (vakit) namazdır. Her namaz için on hasene vardır. Bu şekilde öncekilerin namazı ile elli namaz olmuş oldu."Miraç gecesinde, elli rek'at namazın karşılığı verilmek üzere, beş vakte düşürüldü. (1/35)⁷⁵

Beş Vakit Namazı İlk Olarak Kılan Peygamberler

Namazın beş vakit olmasının başka bir hikmeti de, geçmiş ümmetlerin her biri değişik vakitte namaz kılıyordu. Cenâb-ı Allah, dünya ve âhiret faziletlerinin hepsini, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinde ve onun ümmetinde topladı. Onun ümmetini de böylece ümmetlerin arasında en faziletli ümmet kıldı.

Sabah namazını ilk önce kılan Âdem Aleyhisselâmdır.

Öğle namazını ilk önce kılan İbrahim Aleyhisselâm'dır.

İkinci namazını ilk önce kılan Yunus Aleyhisselâm'dır

Akşam namazını ilk önce kılan İsa Aleyhisselâm'dır.

Yatsı namazını ilk önce kılan Mûsâ Aleyhisselâm'dır.

Beş vakit namazın bu şekilde Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin ümmetinde (beş vakit olarak) karar kılmasının sırrı budur.

Bir rivayete göre denildi ki: Âdem Aleyhisselâm, beş vakit namazın hepsini kılıyordu. Ondan sonra peygamberlerin arasında bu beş vakit bölüştürüldü.

Vitir namazını ilk önce Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri Mi'râc gecesinde kıldı. Ve onun için, Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

Rabbim bana bir namazı ziyâde etti." Buyurdular. Yani Allah, beş vakit namazdan fazla olarak vitri bana ziyâde kıldı. Veya gece namazını...⁷⁶

İlk Teşbih Okuyanlar

İlk secdeye varan Cebrail Aleyhisselâmdır. Bundan dolayı peygamberlerin arkadaşı ve onların hizmetkârı oldu.

İlk önce "Allah noksan sıfatlardan münezzehtir" deyip teşbih eden Cebrail Aleyhisselâm'dır.

İlk önce, "Hamd Allah'a mahsusdur" diyerek hamd eden Âdem Aleyhisselâm'dır.

İlk önce Allah'dan başka ilah yoktur" diye tevhid kelimesini söyleyen Nuh Aleyhisselâm'dır.

İlk önce Allahü Ekber, diyen İbrahim Aleyhisselâm'dır.

İlk önce Lâ lavle ve lâ kuvvete illâ billah'l aliyyü'l-âzîm- Azim (büyük) ve aliyy (yüce) olan Allah'dan başka, hiç bir kuvvet ve hali değiştirecek yoktur", diyen Efendimiz (s.a.v.) Hazretleridir. Bütün bunlar (bu bilgiler), "Keşfü'l-Künûz ve Hallü'r-Rumûz" isimli kitabdan alınmadır.

"Hikemü's-Şazeliyye" ve şerhinde şöyle denilmektedir: "Hakkın bilgisi sendedir. Milletlerin var olması, senin rengindir. Taat bir çeşitten diğer çeşide geçmektir. Arzu ve emele baliğ olmada kesilmiş olan milletleri destekleyen serlerin varlığının bilgisi sende olan ilimdir. Bunu Allah sana vakitlerde kısıtladı. Bir günde beş vakit namazı farz kıldı. Senede bir ay (Ramazan orucunu) yazdı. İki yüzde beş zekâtı vermeyi farz kıldı. Ömürde bir (hac) ziyareti farz kıldı. Bunların herbirinin vakti vardır. O vakitlerin dışında sahîh olmaz. Bütün bunlar rahmettir. Sana kulluğu kolaylaştırmak içindir. Allah, ibâdetleri, vakitler ile mukayyed kıldı. (Şimdi kalsın.)

⁷⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/148.

⁷⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/148-149.

⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/149.

"Yakında yaparım" düşüncesinin sana fayda vermemesi içindir. Allah sana geniş vakit verdi ki, sende seçkinlerin sıfatı hep kalsın diye."

Mevlânâ Celâleddin Rûmî şöyle buyurdu:

"Kulun işi, Hakk'ın yaratmasıyla olur.

Bizim fiilimiz Allah'a istinad eder.

Ey gönül, aradaki fark için bir misal getir ki, ihtiyar ve Cebbar anlaşılınsın.

İki el ki, biri hastalıktan titriyor, diğerini sen titretiyorsun."⁷⁷

Te'vîlât-I Necmiyyeden Tasavvufî Manalar

Te'vîlât-ı Necmiyyede (şöyle denilmektedir:) Namazın başlangıcı kıyam yani ayakta durmaktır. Sonra namaza devam edilir. Namazın ikâmesi, onu vakitlerinde kılmak, muhafaza etmek, namazın rûku' ve secdelerini tamamlamak, zahîrî ve batınî şartlarını yerine getirmektir. Namazın devamı, devamlı murakabe, kendisini Rabbinden gelecek, ilâhî lütuf ve ikramlara hazır bulundurmaktır. Çünkü bunlar, şu hadîs-i şerîf ile vaad edilmiştir.

"Muhakkak Allah'ın, sizin geçirdiğiniz zamanların (dönemlerin) içerisinde güzel ikramları vardır. Dikkat edin! O güzel ikramları araştırıp hazırlanın."⁷⁸

Namazın şekli, ilâhî lütfâ hazır olma şeklindedir. Namazı emretmek; hakkın cezb etme şeklindedir. Senin şekil (ve suratını) kulluğun dışında kullanmada cezb etmesidir (kendine çekip bağlamasıdır.) Namazın sırrı işte bu hakikî taarruzdur. (İlâhî feyiz, bereket ve lütuflara hazırlanmaktır.) Namazın şartından bir şart da, rûkûnlerinden her bir rûkunda, sünnetlerinden her bir sünnette, edeblerinden her bir edepte ve namazın heyet (şekil ve davranışlarının) her birinde bir sır olmasıdır. O sır, kendisine doğru gelen ilâhî lütuflara işaret eder.

Namazın şartlarından biri de abdesttir. Abdestin her edeb, sünnet ve farzında bir sır olup, taharet (maddî ve manevî temizliğe) işaret eder; insan (ancak) abdest ile namaz kılmaya hazır olur.

Ellerini yıkamak; senin nefsinin günahların kirinden temizlediğine ve (aynı zamanda) kalbin hayvanî, (kibir, hırs, şehvet, hased, gadab, cimrilik ve kin gibi yedi nefsanî sıfat⁷⁹ ve şeytanî kötü sıfatlardan doğan kirden (ve pasdan) temizlemeğe işaret eder. Cenâb-ı Allah'ın habibine buyurdukları gibi "Elbiseni temizle"⁸⁰ Tefsir de; düi "Kalbini temizle" (şek-linde manâ verme rivayeti de) geldi.

Yüzü yıkamak, dünya sevgisinin zulmetinin kirinden, senin himmet ve gayretini temizlemeye işaret eder. Gerçekten dünya sevgisi bütün hataların başıdır.

Namazın şartlarından biri de "istikbâl-i kible" yani kıbleye dönmektir. İstikbâl-i kiblede, Hakk Teâlâ Hazretlerinin rızasını istemenin dışında kalan her şeyden yüz çevirmek, Rabba daha yakın olmak ve münacâtlar için Rabbin huzuruna teveccüh etme (ve Allah'a yönelmeye) işaret vardır.

İftitah tekbiri alırken elleri kaldırmak, himmet elini, (çalışma gayretini) dünya ve âhiretten kaldırmaya (ve bütün ibâdetleri sadece Allah rızası için işlemeye) işaret eder. (1/36)

Tekbir, Hakk Teâlâ hazretlerine ta'zimdir. Bu da Cenâb-ı Allah'ın, kulun kalbindeki, bütün isteme, muhabbet, ta'zim ve izzetten daha büyük olduğuna delalet eder.

Niyetin tekbire yakın olması ise, Allah'ın rızasını aramada kulun niyetinin doğru (ve sadık) olduğuna işaret eder.

Tekbirin, Hakkın tekbirine yakın olması gerekir. Allah'dan başkasından isteme hususunda da Allah'a tazim etmesi gerekir. Allah'dan ancak Allah'ı istemelidir. (Allah'dan Allah'ın rızasını istemelidir.) Kim Allah'dan Allah'ın gayri bir şey ister (ve düşünürse o) sadece tekbir getirmiş ve tazim etmiş olur. (Ammâ) Allahü Teâlâ Hazretlerine tazim etmemiş ve gerçek tekbiri getirmemiştir. Hakikâtte bunun namazı caiz değildir. Şekli namazlar, Allah'ı tekbir etmeden (yani Allahü ekber deyip iftitah tekbiri olmadan) caiz olmadığı gibi. Zîrâ eğer bir insan namaza başlarken,

Eddünyâ Ekber, dünya büyüktür veya El-Ukbâ Ekber, ahiret büyüktür, dese namazı caiz olmaz. (Namaza başlamak isteyen kişi Allahü Ekber demedikçe namazı caiz olmaz.⁸¹ Hakikat âleminde de bu böyledir.

Sağ eli sol elin üzerine koymada ve her iki eli göğsün üzerine koymada; Mâlikinin önünde kulluğun tarifini yapmak ve kalbi mâsivâdan (Allah'ın gayrisindeki) muhabbetten muhafaza etmeye işaret eder.

Kıraata (namazda okumaya)⁸²"Ben döndüm, yöneldim" ile başlaması, Hakkın haricinde bir şey isteme şirkinden kurtularak, ihlasla Hakka yönelmeye işaret eder.

Namazda Fatiha sûresinin ve okunmasının vâcib olması ve namazın Fâtihasız caiz olmaması; kulun, âlemlerin

⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/150.

⁷⁸ Suyutî, El-Fethü'l-Kebir, 1/403 Metinde bu şekilde geçen bu ibarenin A "Allah'ın vardır" şeklinde başlaması gerekir. Elif matbaa hatası olarak yazılmıştır.

⁷⁹ Nefsânî yedi sıfat: Kibir, hırs, şehvet, hased, gadab, cimrilik ve kin'dir. Ömer bin Ahmed EI-Harbutî, Şerh-i Kasidetü'l-Bürde, s. 27

⁸⁰ El-Müddessir: 74/4

⁸¹ Hanefî mezhebinde. Errahmanü Ekber gibi kutsî ifadeler ile namaza başlaması caizdir

⁸² Bu ibarelerin sahibi Necmeddin Kübrevî Hazretleri Şafii mezhebindedir. Şafii mezhebinde namaza başlarken "Subhaneke" yerine, Hazret-i İbrahim'in yıldız, ay ve güneş'in ilah olmadığını ve Allah'a yönelmenin gerekli olduğunu beyan ettiği. En'âm sûresinin 79. Ayetini okurlar ve buna İnni veccehtü" duası derler. İnni veccehtü duası:

-"Gerçekten ben yüzümü tamamen, gökleri ve yeri yoktan var edene çevirdim ve artık ben asla Allah'a ortak koşanlardan değilim".

Rabbine, şükür, sena ve hamd ederek, gerçekten Rabbinin lütuf ve ikramlarını istemeye hazırlandığına ve hidâyeti istediğine işarettir.

Bu. her bir cezbesi insan ve cinlerin ibâdetine denk olan ilâhî cezbelerdir. Kul ile Rabbin arasında yarıya taksim edilen namaz ile kul, Allah'a yaklaşır.

Kıyam, rûkû ve secde kulun âlemi ervaha döndüğüne işaret (olduğu gibi aynı zamanda kulun) gayb (alemindeki) meskene döndüğüne işarettir; ondan geldiği gibi... İnsanın bu âleme taalluku (bu âleme gelmesi), ilk önce nebatat (bitki) sonra havyaniyyet ve daha sonra insanlıkla olmuştur.

Kıyam insanın özelliği, rûku' hayvanların özelliği ve secde ise nebatat (bitkilerin) özelliğidir. Cenâb-ı Allah'ın, buyurduğu gibi; Bitki ve ağaç secde etmektedirler.⁸³

Bütün bu mertebelerde kulun kârda ve zararda olduğu mertebeleri vardır.

Nurânî ve ulvî ruh'un, zulmânî ve süflî cesede taalluk etmesinin hikmeti vardır. İşte bu kar'dır. Kazançtır. Cenâb-ı Allah, peygamberinin dili üzere buyurduğu gibi:

"Ben mahlûkâtı, bana karşı kâr etmeleri için yarattım; benim onların aleyhinde kâr etmem için değil." Ruhun, süflî mertebelerin her birinde kâr edip yükselmesidir.

Ve eğer önce hüsrânî imtihanı ile mübtelâ olursa, ulvî mertebelerde bulunmayan bir fayda olur. Cenâb-ı Allah'ın buyurduğu gibi: "Kasem olsun ki asra,1 insan mutlak bir hüsranda;1 kimseler başka ki, iman edip salih ameller işlediler ve hep hakka vasiyetleştiler ve sabra vasiyetleştiler!"⁸⁴

Kul, süflî mertebelerin zararından kurtulmakla; iman ve sâlih amel ile nûrlanır. (Ve o zaman) kazancı ile kurtuluşa erer.

Namazda tezüllül ve kulluğa (yakışır) tevazu ile (Allah'ın huzurunda) kıyam; insanı, kibirlenme zararından kurtarır. (Allah'ın huzurunda el bağlayıp saygıyla durmak), tekâmül edip geliştiği zaman, kendisinden Ben sizin en yüce Rabbinizim"⁸⁵ düşüncesinin ortaya çıkmasının ana kaynağı ve özelliği olan ceberrutleşme⁸⁶ (güçsüz insanlar üzerinde zor kullanma, baskı ve gücünü onlara gösterme) düşüncesinden insanı kurtarır. Ve böylece insan da tekâmül edip gelişen, insaniyetin yüce himmetleriyle kazanca kavuşur ve kurtulur. Mükevvîn'in (kâinatı yaratan yüce Allah'ın) rızasını ararken (kevne) kâinata (ve içindeki varlıklara) asla dönüp iltifat etmez. Mi'rac'ta Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin hâli gibi:

"Çdem ki o sidre'yi bürüyen buruyordu; Göz ne şaştı, ne astı. Vallahi gördü, rabbinin âyâtından en büyüğünü gördü! 53/16

Kul, insanî tekebbürden yani, büyüklük taslama düşüncesinden kurtulup: hudû' ve büyük bir inkisar (kalb kırıklığı) ile hayvanı ruku'a döner. İnsan, rûku' ile hayvanî sıfatlardan kurtulur. İnsan hilim ve eziyete tahammül ile kâr eder. Sonra insan, hayvânî ruku'dan nebatî secdeye döner. İnsan, secde ile, bitkiliğin zilletinden ve süflîliğin aşağılığından kurtulur. Ebedî ve daimî olan büyük kurtuluşu içeren, huşû'nun kazancı ile insan kâr elde eder. Cenâb-ı Allah buyurduğu gibi:

Hakikat felah buldu o mü'minler 1 Ki onlar namazlarında husufudurlar. 2⁸⁷

Huşu' kullukta yükselmenin en mükemmel âletidir. Onun taallukundan nârî (yakıcı) cesed hâsıl oldu. Âlemde hiç bir varlığın böyle bir huşû'u olmadı. İşte bu sırdan dolayı melekler ve diğerleri emâneti yüklenmekten kaçındılar, ondan korktular. Kaçmak, huşû'un zıddıdır. Huşu istifâatından dolayı o emâneti insan yüklendi. Bunu Cenâb-ı Allah, şöyle beyan eder:

"Evet, biz o emâneti göklere, yere ve dağlara arzettik; onlar onu yüklenmeye yanaşmadılar, ondan korktular da onu insan yüklendi. O cidden çok zâlim, çok câhil bulunuyor."⁸⁸ 72 Emâneti yüklenen insanın, huşû'u, secde ile mükemmel oldu. Secde, insanî suretin ve namaz şeklinde tezellülün son mertebesidir. Ve ruhu, süflî âlemde kesmenin sonudur. (1/37) Ve ulvî, ruhanî âlemlere miracı (yükselmesi), onun insaniyyet, havyaniyyet ve nebâtiyyet mertebelerine dönmesiyle olur. Kul, ilâhî lütuf ve manevî ikramları karşılayıp onlara hazır olduğu gibi, bol bol (büyük bir cehd ile) çalışıp, vücûda vekâleten, mevcudu infak etmektedir. Bu da namaz kılanların şartıdır. Ve Cenâb-ı Allah'ın buyurduğu gibi: Ve namazı (ikâme edip) kılarlar.

Ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) infak ederler.

Lügatte rızık, vergi, bahşış, ihsan ve lütuf demektir. Örfte ise, canlıların kendisiyle yararlan-dıkları şey demektir. Rızık, ehl-i sünnete göre, helal ve haram şeyler için kullanılır. Karine (ipucu) burada rızık helâl manasına tahsis kılar. Zîrâ burada makam medih (övme) ma-kamıdır.

Mefûlün takdimi (tümlecin öne alınması) yani fiilden önce zikredilmesi ona önem verildiği içindir.

(Zira burası, takdirindedir. merûl'den sonra tehir edilmiştir. Mefûle gereken önemin verilmesi çindir.⁸⁹

⁸³ Er-Rahmân: 55/6

⁸⁴ El-Asr: 103/1-2-3

⁸⁵ En-Nâziât: 79/24. Bunu Firavun söylemişti.

⁸⁶ Ceberrut, zor kullanma demektir. İslâm, İman ve Allah korkusundan yoksun olan insanlar, Tecebburiyet" kompleksine kapılıp; kendilerinden zayıf ve güçsüz insanlara zulüm, işkence, baskı, zor kullanma ve onlara her türlü kötüyü reva görme ve hatta Firavun gibi j_ ifı JUS& İjİ "Ben sizin en yüce Rabbinizim," diyebilmektedir. İşte Ceberrutluk budur.

¹⁹⁴ En-Necm: 53/16-17-18

⁸⁷ El-Müppminûn: 23/1-2

⁸⁸ El- Ahzap: 33/72

⁸⁹ İmla-ü Ma mene bihi'r-Rahmanumin

(Mefûlün takdiminin ikinci sebebi de) âyet başlarının uygunluğunu korumak için olabilir.

Burada "bazı" manasına olan 'nin idhâli tebğiz içindir. aslında, nuni sakın mime uğradığı zaman idğâm maal gunne olur. Yazılıştâ da bitişik yazılmıştır. O zaman mana: "verdiğimiz rızıkların bazısından infak ediyorlar," olur. Nehyedilen israfın önlenmesi içindir.

Mîy, "Biz azîmü's-şân rızık verdik" de fiil (nefsi mütekellim maalgayr) sıygası olarak cemi geldi. Halbu ki, Allah birdir. Şerik ve ortağı yoktur. Cemi sıygası ile konuşmak, "biz şöyle ettik, biz böyle ettik" demek, meliklerin hitâb şeklidir. Cenâb-ı Allah, melikü'l-mülûk'tür, (Yani bütün meliklerin melikidir.)⁹⁰

Meliklerin Hitâb Şekli

Meliklerin dört türlü hitâb şekli bilinmektedir: (Birincisi:) Nefsi mütekellim vahde ile konuşmak:"Ben böyle yaptım," gibi.

(İkincisi:) Cemi lafzı üzere (yani nefsi mütekellim maalgayr ile) konuşmak: tâ îJ "Biz böyle yaptık," gibi.

(Üçüncüsü:) Meçhul fiil sıygası ile hitap etmektir. "Size şöyle tarif edildi (söylenildi)," gibi.

(Dördüncüsü:) Müğâyebe (karşı karşıya oldukları halde, kendisini sanki orada değilmiş gibi kabul) etme (konuşma sanatı) üzere, fiili kendi kendi ismine izafe ederek hitab etmeleridir. Bir Padişahın emrederken: ak "Sultanınız şunu emretti" demesi gibi.

Kur'ân-ı Kerim, Arab dili üzere indi. Kur'ân-i Kerim Arab dilinin bütün incelikleri ve bu dört türlü hitâb şeklini kendisinde topladı.

Kendi nefsinden haber verirken, müfred sıygasına misâl:

"Tek olarak yarattığım o kimseyi bana bırak."⁹¹ Cemi sıygasına misâl:

Biz onu (Kur'ânı) Kadir gecesinde indirdik.⁹²

Meçhul sıygası ile geldiği yerler:

Ey o bütün iymân edenleri Üzerlerinize oruç yazıldı; nitekim sizden evvelkilere yazılmıştı. Gerek ki, korunursunuz.⁹³

Müğâyebe'ye Misâl:

-"Allah, O'dur ki, sizi yarattı, sonra da size rızık verdi, sonra sizi öldürür, sonra sizi diriltir. Hiç sizin ortak koştuklarınızdan, bunlardan birini yapacak olan var mı? Allah, onların ortak koştuklarından münezze ve çok yücedir."⁹⁴ Ve benzeri âyetler.

Teysir'de de böyledir.

Bu fakir (İsmail Hakkı Bursevî) der ki, hitab'ın bu inceliklerinin hepsini, Allah kendisine selâmet versin (Allah rahmet etsin) Şeyhim ailâme hazretlerinden işittim: Kur'ân-ı Kerim'deki sıygaların müfred gelmesi, Cenâb-ı Allah'a nazarandır. Sıygaların cemi gelmesi ise, Esmâ-ı ilâhi ve sıfatı ilâhiye nazarandır. (Zat birdir, ona raci olan hitab da birdir, esma ve sıfat çoktur; onlara raci olan hitab da cemi (çoğul) sıygasıyla gelir.) Cenâb-ı Allah'ın isimlerinin ve sıfatlarının çok olması onun zâtının birliğine değıldir. Çünkü bunların (isim ve sıfatların) hepsi, onun zâtına racidir.⁹⁵

İnfâk

İnfâk ve İnfıyâd kardeşirler, (eş anlamlıdır). Ancak ne var ki, ikincisinde (yani infıyâd'da) külliyyen gidermek, hepsini dağıtmak manası vardır; birincisinde (yani infak'ta) bu mana yoktur. (İnfakta bir kısmını sarfetmek manası vardır.) Burada infak'tan murad farz ve nafil olarak hayır yolunda sarfetmektir.⁹⁶

Her Şeyin Zekâtı Kendi Cinsinden Olur

İnfâk'ı zekât vermekle tefsir edenler, infak çeşitlerinin en faziletlisini ve infakta asıl olan (zekât)ı zikredip bildirdiler. İnfâk'ı zekât ile husûsileştirmeleri, infak, namaza yakın olduğu içindir. O, onun çok samimi (ve kendisinden ayrılmaz) arkadaşı ve kardeşidir. O da namazdır. (Yani zekât, sürekli namaz ile beraber zikredildiği için, burada infaktan zekât verme manasını çıkarttılar.) İnfak (kelimesinin) Cenâb-ı Allah'ın kendisine bahşedip; vermiş olduğu madenlerin, zahîr ve batîni (maddi ve manevî) nimetlerden her birine şâmilidir. Bunu Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin şu hadîs-i şerifleri desteklemektedir.

⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/151-156.

⁹¹ EI-Müddessir: 74/11

⁹² El-Kadr: 97/1

⁹³ Bakara: 2/183

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/156-157.

⁹⁴ Rum: 30/40

⁹⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/157-158.

⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/158.

Muhakkak ki, kendisine ulaşılmayan, (insanlara anlatılmayan) ilim, infak edilmeyen (harcanmayan) hazine gibidir.

Ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) infak ederler.) âyet-i kerimesine;

"Bizim kendilerine tahsis ettiğimiz, marifetin nurlarını dağıtıyorlar," diye manalar verenler, bu zehaba (görüğe) sahihtirler.

En doğrusu, infaktan muradın zekât olduğunu söyleyenlerin sözüdür. Her şeyin zekâtı kendi cinsinden olur. Enes bin Mâlik Hazretlerinden rvâyet olduğu gibi "Evin zekâtı, içinde, bir odayı müsâfir için ayırmaktır." Kuşeyriyye Risalesinde olduğu gibi.

Dediler ki: Şeriat ehlinin infakı mâl iledir. Hakikat erbabının infakı hal cihetindedir.

Mevlânâ Celâleddin k.s. şöyle buyurdular:

"Cömerde vermek yakışır,

can'a aşık olup gönülden sevmek gerekir."

Zenginlerin âbidlerin ariflerin ve muhibbânın zekâtı

Zenginlerin infakı mallarından olur. Malı, ihtiyaç sahiplerinden saklamamaları ile olur.

Âbidlerin zekâtı, nefislerinden olur. Nefis ve hayatlarını hizmetten alıkoymamakla olur.

Ariflerin zekâtı, kalblerinden olur. Kalblerini murakabenin hakikatlerinden kesmezler.

Muhiblerin (Allah'ı sevip ona aşık olanların) zekâtı, ruhlarından olur. Ruhlarını, kadıyyelerin (sürekli oluşların) akıntısından asla alıkoymazlar.

Daha kısacası şöyle denilebilir: Zenginlerin infakı cebten mal çıkartmaktır. Fakirlerin (gönül erlerinin), zekât, ağyarı (Allah'ın gayri her şeyi yani mâsivâ'yı) kalbden çıkartmaktır.

Sonra iman âyeti zikredildi. (Önce iman gelir.) İman kalb ile olur. Sonra namaz gelir; o da beden ile olur. Daha sonra infâk gelir; o da mâl ile olur. O, bütün ibâdetlerin toplamıdır.

İmanda kurtuluş vardır.

Namazda münâcât ve yalvarma vardır.

İnfakta dereceler vardır.

İmanda beşârât (miskâli zerre kadar imanı olanın cezasını çektikten sonra cennete gireceği müjdesi) vardır.

Namazda keffâret (günahların silinmesi) vardır.

İnfak'ta temizlik vardır.

İmanda şeref vardır.

Namazda yakınlık vardır.

İnfak'ta malın artması vardır.

Denil di ki, bu âyeti kerimede dört şey zikredildi. Takva, gayba iman, namaz kılmak ve infak yani zekât vermek, (1/38)⁹⁷

Dört Büyük Halifenin Sıfatları

Bu dört özellik (takva, gayba iman, namaz ve infak, hulefâ-i râşidinin yani, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin sohbetiyle irşâd olmuş ve halkı irşâd eden) dört büyük halifenin sıfatıydı. Âyette onların faziletinin beyanı vardır.

Takva, Hazreti Ebû Bekir (r.a.)'ın sıfatıdır. Onun için Cenâb-ı Allah şöyle buyurdu:

-"Ve her kim malını hayır için verir ve takva sahibi olursa (korunursa). Ve en güzel olanı (şehâdet kelimesini) tasdik ederse (doğruarsa). Biz onu en kolay yola muvaffak kılacağız."⁹⁸

Gayba iman, Ömer Faruk (r.a.) Hazretlerinin sıfatıdır. Onun için Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

-"Ey (Şanlı) Peygamber! Sana Allah kâfidir ve sana tâbi olan, müminler {sana yetişirler}."⁹⁹

Namaz kılma, Hazret-i Osman-ı Zin-Nureyn (r.a.)'ın sıfatıdır.

Yoksa o, gece saatlerinde kalkan, secdeye kapanıp kıyam durarak daima vazifesini yapan, ahiret'i sayar ve rabbinin rahmetini umar kimse gibi olur mu? De ki: 'Hiç bilirlerle bilmezler müsavi olur mu?' Ancak temiz akıllı olanlar anlar!¹⁰⁰

İnfak, Hazreti Ali Mürtezâ (r.a.)'ın sıfatıdır. Cenâb-ı Allah, Hazreti Ali hakkında şöyle buyurdu:

"Mallarımı gece ve gündüz, gizli ve aşikâr hayra sarfeden kimseler, işte onların rablannın yanında ecirleri sırf kendilerininindir ve onlara bir korku yoktur ve mahzun olacak değildir onlar."¹⁰¹

Cömertliğin Mertebeleri

Kavme göre, yani tasavvuf ehline göre, "sehâvet", (infakın) ilk mertebesidir. Sonra cömertlik gelir. Sonra "İysâr"

⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/158-159.

⁹⁸ ENLeyl: 92/5-6-7

⁹⁹ El-Enfâl: 8/64

¹⁰⁰ Ez-Zümer: 39/9

¹⁰¹ Bakara: 2/274

gelir.

Kim, malının bazısını verir ve bazısını da alıkoysa o sahi (sehâvet sahibi)dir.

Kim, malının çoğunu verir ve kendisi için az bir şey bırakırsa o kişi cömerttir.

Kim, zarurete katlanan, başkasını kendisine tercih edip malını tamamen dağıtan kişi ise, "ıysâr sahibi"dir. İnfakta bunların hepsinin çok faziletleri vardır.¹⁰²

Şükür ve Cömertlik Zenginliğe Vesiledir

Ebû Abdullah el-Hâris er-Razi Hazretlerinden rivayet olundu: 0 buyurdu. Allah bazı peygamberlerine vahyetti.

"Ben falanca kişinin ömrünün yarısını fakirlikte; diğer yarısını zenginlikte geçirmesine hükmettim. Onu (zenginlik ve fakirlikte hangisini önce yaşama tercihinde) serbest bırak. Hatta onun dilediğini öne alayım," dedi.

Bu ilâhî vahyi alan peygamber, o adamı çağırdı. Durumu ona bildirdi. Adam:

"Bana müsâde et. Eşimle istişare edeyim," dedi. Adam, eşine danıştığına hanımı kendisine:

"Önce zenginliği seç," dedi. Adam karısına:

"Zenginlikten sonra, fakirlik zor ve şiddetlidir. Amma fakirlikten sonra zenginlik ise, güzel ve tatlıdır," dedi.

Kadın çıkıştı:

"Hayır! Bu konuda beni dinleyeceksin," dedi.

Adam, peygamber (a.s.)'e gitti.

"Cenâb-ı Allah'ın bana tercihini bıraktığı ömrümün yarı zenginliğinin, ömrümün ilk başında bana vermesini dilerim" dedi.

Cenâb-ı Allah, ona dünyada genişlik verdi. Zenginlik kapıları açıldı. Adamın eşi kendisine:

"Eğer sen bu zenginliğin ömrünün sonuna kadar sende kalmasını istiyorsan, Allah'ın sana verdiğiyle sen de mahluklarına karşı sahi olmada kullan. Cömert davran," dedi.

Adam cömert oldu. Kendisine bir elbise aldığı zaman, aynı elbiseden bir de fakirlere alırdı. Cenab- ı Allah'ın ona zenginlikte geçireceği ömrünün yarısı tamam olduğu vakit; Allah, o zaman peygamberine vahyetti:

"Hakikaten ben onun ömrünün yansını fakirlik; diğer yansını zenginlikte geçirmesine hükmetmişim. Onu nimetlerime şükredici buldum. Şükür, nimetin artmasını gerektirir. Ona müjde ver! Onun ömrünün geri kalanı da zenginlikte geçirmesine hükmettim," buyurdu.¹⁰³

Mevlânâ Celâleddin (k.s.) Şöyle Buyurdu:

"Ekin eken önce anban boşaltır;

ama sonra hasılatı pek çok olur.

Fakat tohumu anbarda tutulursa israf olur.

Fareler yiyip mahveder."¹⁰⁴

Hafız Da Şöyle Dedi:

Karun denilen kişinin hallerini biliyorsun;
günler onu deniz gibi malıyla yerin dibine geçirdi."

Te'vilât-ı Necmiyyeden tasavvufî manalar

Te'vnât-ı Necmiyye'de: "Ve kendilerine verdiğimiz rıziktan (Allah yolunda) infak ederler,) yani, "varlık" vasıflarından, kul ile Rabbi arasında namaz ile ilgili yapılan taksimim yarısını (kendi paylarına) düşeni harcarlar. Sel bendini aştığı ve sonuna taarruz ettiği zaman, ona Rabbinin lütuf ve ikramları ile ezeli yardım kavuşur. Onu yakınlık derecelerine hidâyet ederler. Tıpkı Hakk'ın cezbeseinin, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine, "Yaklaş" hitabı ile gerçekleştiği gibi. Cenâb-ı Allah'ın mü'minlere cezbesei ise, "Secde et ve yaklaş"¹⁰⁵ hitabı suretinde gerçekleşti. Secde'den sonra teşehhüd'de ise, enâniyyet (benlik) perdelerinden kurtulup, ihlas sahibi olmaya ve Rabbanî cezbeler ile Hakkın cemâlini seyretmeye bir işaretir.

Sonra "Ettehiyyat" ile kulların, meliklerin Meliki Cenâb-ı Allah'ın huzuruna, sena (övgü) hediyyesinin (verilmesi) merasimi ile dönüşünü murakabe etmeye ve ona kavuşma özlemine işaretir.

Sağa ve sola selâm vermede ise, dünya ve âhirette selâmete işaretir. Kendisini çağıran, her câhil insanın davetinden (kurtuluş) ki, onu sağ taraftan cennet nimetlerine çağırır veya soldan şehvet ve lezzetlere çağırır.

Kul, bu halde, icabetler, münâcât, Allah'a yaklaşma dereceleri, kerametler denizinde müstağrak (büyük bir zevkle dalmak) cezbeler bağı ile mukayyedir. Cenâb-ı Allah, buyurduğu gibi:

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/159-160.

¹⁰² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/160-161.

¹⁰³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/161-162.

¹⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/162.

¹⁰⁵ E!-Alak;19

"Ve canil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) "selam" derler (geçerler).¹⁰⁶

Şekil ehli, selâm ile namazı ikâme etmede (kılmadan) çıkarlar. Hakikat ehli ise, selâm ile namazı devam etmeye girerler. (i/39)

Onlar ki, namazlarının üzerine daimîdirler.¹⁰⁷

Kavim, (tasavvuf ehli) namaz kılarlar. Kıldıkları namaz onları muhafaza eder. Cenâb-ı Allah, buyurduğu gibi:

-"Sana vahyedilen Kitabı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz fuhuş (hayasızlıktan ve kötülükten alıkoyma). Allah'ı zikretmek, elbette en büyük (ibadet)tir. Allah yaptıklarınızı bilir.¹⁰⁸ İşte bunlar:

Onlar ki gaybe iman edip namazı dürüst kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan (Allah yolunda) infak ederler" olanlardır. Onlar için gayb âleminde hazırlanan nimetler vardır.

Hadîs-i Kudsi'de buyurulduğu gibi.

Ben sâlih kullarım için, hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği ve hiç bir beşerin kalbine doğmayan şeyler hazırladım.¹⁰⁹

Sâlihler Dildiler ki, Cenâb-ı Allah'ın kendileri için hazırlamış olduğu ve kendilerini rızıklandıracağı şeyleri gözler (göremez), kulaklar (işitemez) ve kalbler (hissedip düşünemez) idrâk edemez.

Salihler ile kendileri arasında hazırlanan nimetlerin arasında kendi vücûd {varlılık}larından başka hiç bir perde yoktur. Salihler, üzerlerindeki perdeyi yakabilecek ateşe müştak oldular. Vücûdun Tur dağı tarafına meyletti.

(Mûsâ Aleyhisselâm'ın yolunu şaşırdığı bir zaman Tur dağında yanan bir ateşi görüp; ona meyletmesi gibi)¹¹⁰

Salihlerin namazı ateştir. Çünkü onların namazı münâcât için (Mûsâ Aleyhisselâm'ın Allah'a münâcâtta bulunduğu) Tur dağı mesabesindedir. Salih kişi ona geldiği zaman,

Ateşte ve ateşin çevresinde olan, mübarektir" nidası ile karşılaşır. Âlemlerin Rabbi olan noksan sıfatlardan münezzehtir.

Cenâb-ı Allah'ın vücûd (varlık) vasıflarından kendilerini rızıklandırdığı şeyleri, namaz'ın ateşine odun yaptılar. Onun üzerine infak ettiler (harcadılar.) Hatta onlara şöyle nida olundu: Muhakkak siz ve

Allah'dan başka ibâdet ettiğiniz şeylere Cehennem yeter. Siz Cehenneme sevkedileceksiniz" denildi.

Bir kişinin eğer ateşi yoksa, o kişi Cehennem ateşinde yanar. Namaz vücûdunun odunudur. Allah'dan başkasına ibâdet eden her vücûd (varlık) elbette ahirette Cehennem ateşinde yanacaktır.

İki ateşin arasındaki fark:

Namaz ateşi, onların kendisi sebebiyle (mahcûb-perdeli) Allah'ı göremedikleri o vücûd (varlık)larının cevherini (özünü) yakar. Onların cevherleri yanarken,) vücûd (varlıklarının) cildleri kalır (yanmaz). O da şekildir. Hicâb (kulun Allah'ın cemâlini seyretmesine engel olan perde,) vücûd'un cevherindedir; cildinde değildir. Bu büyük sırdır. Buna ancak, yakıcı ulu'l-elbâb-akl-i selimleri muttali olur.¹¹¹

Cehennem Ateşi Kişinin Derisini Yakar Cevherini Yakmaz

Cehennem ateşi ise, ciltlerini (deri ve bedenlerini) yakar. Vücûdlarının cevherleri kalır (yanmaz). Hiç şüphesiz onların önünden perde kalkmaz. Çünkü: Hayır hayır, doğrusu onlar o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar.¹¹² (buyuruldu) Lübb (cevher) bakîdir. Ciltler yansa bile insanın cevheri kalır (yanmaz).

"Şüphesiz, âyetlerimizi tanımayan kâfirler, muhakkak ki, biz onları yarın bir ateşe yaslayacağız; derileri piştikçe azabı duysunlar diye kendilerine tebdîlen başka deriler vereceğiz. Çünkü Allah, izzetine nihayet olmayan bir hakîm bulunuyor.¹¹³

Kim vücûd cevherini ve ondan başlayıp, maldan ve makamdan onun için var olanları, namaz ateşinin yolunda ve Allah'a yaklaşımda infak ederse, Allah da ona namaz ateşinin vücûdunu infak eder. Cenâb-ı Allah'ın Habibine buyurduğu gibi. Kendine infak et. O zaman, vücûd (varlık) enâniyetinden sıyrılıp; namaz ateşiyle başbaşa kalır. O zaman onun namazı dâima bir nûr olur. Namaz ateşiyle insan, peygamberlere indirilenlere iman eder.¹¹⁴

İlâhî Bütün Kitablara İman Şart

"O (takva ehli) ki, iman ederler"... Bu âyet, ehli kitabdan iman edenler hakkında nazil oldu. 5yi? "Kendilerine verdiğimiz nziktan infak ederler" ayeti ise, Arablardan iman edenler hakkında nazil oldu.

"Sana indirilene" O (sana indirilen) Kur'ân-ı Kerimdir. Başından sonuna kadar şeriate iman ederler.

Kur'ân-ı Kerim'in daha birçok âyetinin inmediği bir dönemde; "İndirildi" diye mazi fiil ile beyan edilmesi, inen

¹⁰⁶ El-Furkân: 25/63

¹⁰⁷ El-Meâric: 70/23

¹⁰⁸ Ankebût: 29-45

¹⁰⁹ SaWh-iBuhârî

¹¹⁰ Mûsâ Aleyhisselâm'ın yolunu şaşırdığı bir zaman Tur dağında yanan bir ateşi görüp oraya gitmişti ve orada peygamberlik ile müşerref oldu.

¹¹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/162-164.

¹¹² El-Mutaffifîn: 83/15

¹¹³ En-Nisâ: 4/56

¹¹⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/164-165.

âyetlerin, inmesi mukadder olan âyetlere galebesinden dolayıdır. Yahut da olması yaklaşmış olanın tahakkuk edeceğinden dolayı olmuş yerine koymak içindir. Şu Âyet-i Kerime de (cinlerin Kur'ân-ı Kerimden bir kısım dinleyip; iman ederek, kavimlerine gittiklerinde onları islâm'a çağırıldığını bize haber veren şu âyetlerde) olduğu gibi:

"(O cinler,) kavimlerine şöyle dediler: "Ey kavmimiz! Gerçekten biz Musa'dan sonra indirilen ve kendisinden öncekileri tasdik eden bir kitap dinledik. O kitap hakka ve doğru yola hidâyet ediyor."¹¹⁵

Cinler, (bir kitab işittik dediler.) halbuki, Kur'ân-ı Kerim'in hepsini işitmemişlerdi. Ve o gün Kur'ân-ı Kerim'in hepsi nazil olmamıştı.

El-Kevâşî kitabında şöyle deniliyor: Kur'ân-ı Kerim, hüküm bakımından bir şeydir. Kur'ân-ı Kerim'in bazı âyetlerine iman eden de hepsine iman etmiş gibidir. (Fakat bir âyetini inkâr eden bütün Kur'ân-ı Kerimi inkâr etmiş gibi kabul edilip kâfir olur.)

Sonra, dü "Sana indirilene..." O (sana indirilene) kavli şerîfin manası/ okunan Kur'ân-ı Kerim, henüz okunmayan vahiy'dir. (Vahiy, okunması itibarı ile iki kısımır.)

Vahy-i metlûv: (Okunmuş vahiy) Bu, sûre ve âyetlerdir.

Vahy-i gayri metlûv: (Okunmamış vahiy) ise, cinayetlerin hadleri, zekâtın nisabı ve namazların rekâtleri gibi. Efendimiz (s.a.v.) hazretlerinin açıkladığı ilâhî emirlerdir. Bu konuda Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

O, hevâdan (arzularına göre) konuşmaz. O(nun konuşması kendisine) vahyedilenden başkası değildir.¹¹⁶

Bu âyeti kerimede geçen inzal, inme vahiy manasınadır. O da yükseltmek manasına olur. Çünkü bu takdirde vahiy; esfel (aşağılıktan) e'lâya (yüceliğe) nakletmek demektir. Eğer, yükseklerden esfele (aşağıya doğru) yüklenme şeklinde olursa, o zaman vahyin manası, Cebrail Aleyhisselâm'm tebliğ için indirmesi demek olur. Bu da, onu yüklenen zâtların ortalama hakları ile ilgili bazı manalar ilhak eder. Suhuflardan başka ilâhî kitabların peygamberler (a.s.) üzerine inmesi bu şekildedir. Cenâb-ı Allah, kendi tarafından ruhanî olarak meleklerin neyin peygamberlere ilkâ edeceğini bilir, (1/40) Ve levhi mahfuz'dan hıfzedip; onları peygamberlere indirir ve böylece peygamberlere telkin eder.

"Ve senden önce indirilene iman ederler."

Yani Tevrat, İncil ve diğer önceki kitablara iman ederler. Hepsine iman etmek farz-ı ayındır. Kur'ân-ı Kerimi ise, bizim, kendisine tâbi olmamız cihetinden tafsili (bütün ayrıntılarını bilerek) iman etmek farzı kifâyedir. (Yani Ümmeti Muhammed'in içinde herkesin değil de, ilim ehlinin Kur'ân-ı Kerim'in tefsirini ve bütün âyetlerinin mana ve hükümlerini bilmeleri gerekir. Avam tafsîlî olarak bilmeyebilir.) Çünkü her Müslümanın Kur'ân-ı Kerimi tafsîlî olarak (bütün ayrıntıları ile) araştırıp bütün emirlerini ayrı ayrı Öğrenmeleri güçtür. Onların dünya geçimleri için çalışmalarını ihlâl eder (engel olur, dünyanın dengesi bozulur).

Teysir'de şöyle dedi: Bütün kitablara iman, ahkâmının nefyi ile beraber iki şekil üzeredir. Birincisi, hepsinin Allah tarafından olduğunu tasdik etmektir. İkincisi, o kitabların nesih olmayan hükümlerine iman etmektir.

"Ve âhirette... âhîret kelimesi, ilk önce manasında olan) El-Ewelü kelimesinin mubâkili olan,

El-âhirü (en son) kelimesinin müennesidir El-âhirü (en son) kelimesi, sayılı şeylerde ilhak eden müfredin (tekilî) ismidir. Âhîret kelimesi, mahzûf "evin"sıfatıdır. Şu delil ile:

- " (İşte) O âhîret evi... Biz onu öyle kimselere veririz ki yeryüzünde ne bir kibir, ne de bir fesad istemezler ve o (güzel) âkîbet korunan muttakîlerindir."¹¹⁷

Âhîret kelimesi, çok kullanılan sıfatlardandır. (Çok kullanıldığı için mevsufu=dar hazfedilmiştir.)

"Dünya" kelimesi de böyledir. Âhîret kelimesi, ^hı harfinin fethası ile öncekini takip eden demektir. Dünya'ya "dünya" diye isim verilmesi; onun âhîrete yakın olduğu içindir. Âhîrete "âhîret"

isminin verilmesi ise, tehirinden (geciktirilmesinden) ve dünyadan sonra olmasından dolayıdır.

Onlar (takva ehli) yakînî bir iman ile âhîrete inanırlar."

Kelimesi ifâl babından masdar olup; Bir şeyden, nazarî (teorik) ve istidlâlî (deliller ile) ondan şek (tereddüt) ve şübheyi kaldıracak şekilde onun hakkında kesin ilim sahibi olmaktır. Bundan dolayı, Allahü Teâlâ Hazretleri'nin ilmüne yakînî adı verilmez. Yine zarurî ilimler de böyledir.

Yani onlar, kitab ehlinin âhîret hakkında üzerinde oldukları; "Cennete Yahûdî ve Hıristiyanlardan başkası giremez " ve "Cehennem kendilerini ancak sayılı günlerde yakar" (gibi); evham ve şüpheleri, uzaklaştırarak, âhîreti katıyyen bilirler.

Ve onlar; Cennet nimetleri, dünya nimetleri kabilinden mi değil mi? Cennet ve nimetleri daimî mi yoksa değil mi? (gibi) İhtilaflarından da katıyyen kurtulur. Alimlerden bir fırka, cennetteki insanlara, dünyadaki gibi, yeme, içme, nikah gibi lezzetler devam edip akar gider, dediler. Bazıları da; "Muhakkak bu (yeme, içme ve nikah gibi lezzetler) cisimlerin neşru neması (üremesi) için dünya hayatında ihtiyaç duyulan şeylerdir. Çünkü dünya doğma ve nesli devam ettirme yeridir. Cennet (ehli) ise bundan (evlad sahibi olmak ve nesli devam ettirmekten) müstağnidir (böyle bir şeye ihtiyacı yoktur). Cennet ehli, nesim rüzgarı ve geride kalan ruhlar ile lezzeti işitirler, ferah ve surûra kavuşurlar" dediler.

İsmi zahir zikredilmeyip; "yakînen inanırlar," (şeklinde kelimenin) zamir üzerine bina edilmesi; onların dışındaki

¹¹⁵ EI-Ahkâf: 46/30

¹¹⁶ En-Necm: 53/3-4

¹¹⁷ EI-Kasas: 28/83

kitab ehline ve hakikatin hilâfına âhiret işlerini (hallerini) isbât etmede üzerinde oldukları bozuk düşünceye tariz içindir. Zîrâ onların âhiret işleri (hâlleri) hakkındaki itikadlan, kişiyi yakîn mertebesine ulaştırma faziletinden gerçekten çok uzaktır.

Takdim tahsise delâlet eder. Burada takdim, "sana indirilene (Kur'ân- Kerime) ve senden önce indirilen kitabiara iman etti." ilâhî emre yakînen iman etmek; hakîkî olan âhirete iman etmeye, bağlanmaya tahsis edilmiştir. Bu, kitab ehlinden ikrar ile küfürlerini isbat edenlere geçmez.¹¹⁸

Yakîn'in Dereceleri

Ebû'l-Leys (r.h.) Hazretleri, tefsirinde şöyle dedi: Yakîn üç vecih (şekil) üzeredir: Ayânî (gözle görülen) yakîn, haberî (habere dayalı) yakîn, delâlet itibariyle yakîn.

Ayânî yakîn; (Gözle görülendir.) Bir şey, (gözle) görüldüğü zaman, kendisiyle ilgili şek ve şüpheler giderilir.

Delâletle yakîn: Adam bir yerden dumanın yükseldiğini gördüğünde, yakînen orada ateşin var olduğunu bilir.

Haberî yakîn: Adamın dünyada Bağdat adında bir şehrin var olduğundan haberdar olmasıdır. Her ne kadar o şehri görmese bile..

İşte burada yani âhiretin varlığında, yakîn (yani şüphe götürmeyen bir) haber ve kıyametin varlığına delâlet eden yakînî bilgiler vardır.

Muhakkak ki âhiret hakktır. Çünkü, âhiret ile ilgili bilgi (âyet-i kerime ve hadîs-i şerifler) görüldüğü zaman, yakînî ilim haline gelir.

Deniliyor ki: "İlme'l-yakîn" şeriatın zahiridir. "Aynel-yakîn" şeriatdaki ihlastır. "Hakka'l-yakîn" şeriatteki müşahededir. İlme'l-yakîn, istidlal ve yorucu tefekkür sebebiyle bâtını bir idrâk ile hâsıl olan ilimdir. Bu, gayba iman eden âlimlerin mertebeleri içindir. Bu ilmî mertebe ancak, ilimde kudsî yürüyüşler ile olur. Böylece ilim, ayânî (gözle görülmüş gibi kesinlik kazanmış) olur. Göz için ancak, malûm (bilinenleri) müşahede (açık açık görmek) ile hâsıl olan yakînî ilim vardır. Bu mertebe, ancak yüksek perdelerin zail olup kalkmasıyla artar. Bu aynel hakk olduğu zaman, bu mertebenin ziyâdesi, yani hakka'l-yakîn derecesi, kendisinden sonra, hicapların olmamasıdır.

İlme'l-yakîn, âlimlerin derecesidir.

Ayne'l-yakîn, evliyanın derecesidir.

Hakka'l-yakîn, peygamberlerin yüksek derecesidir.

Bu (evliya ve âlimlere ait olan)¹¹⁹ dereceler ve mertebeler, ancak mücâhede ile elde edilir.¹²⁰

İlme'l-Yakîn Ve Aynel-Yakîn Derecelerine Yükselmenin Yolları

1. İlme'l-yakîn ve aynel-yakîn derecelerine yükselmenin yolları:
2. Devamlı abdestli olmak,
3. Az yemek,
4. Zikir,
5. Yer ve göklerin melekûtu hakkında tefekkür edip sükût etmek (çok konuşmamak), (1/41)
6. Sünnet ve farzları edâ etmek,
7. Mâsivâ'yı terketmek (Cenâb-ı Hakk'ın gayn şeyleri terketmek),
8. Allah'ın rızasını aramak,
9. Az uyumak ve az düşünce,
10. Helal lokma yemek,
11. Doğru söz söylemek,
12. Kalbiyle Cenâb-ı Allah'ı murâkebe etmek gibi hasletlerdir.

İşte bunlar, ayniyyet ve müşahede makamlarının anahtarlarıdır. "Nusus"un şerhi olan "Esrârü's-Sürur bil-vusul ilâ ayni'n-Nur" isimli kitabda böyledir.¹²¹

Âhirete Yakînen İnanmayan Gaflet Ehli

Âhirete yakînî olarak inanmanın semeresi (meyvesi), âhirete hazırlanmaktır. Şu on vasıf sahihlerinin hâlâ gafletten uyanmadığını ve âhirete imanının yakînî olmadığını gösterdiği söylenildi.

Mağrur (aldanan kişiler):

(1) Allah'ın kendisini yarattığına kesin inanıp; fakat kendisine (can ü gönülden ihlas ile) ibâdet etmeyen.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/165-168.

¹¹⁹ Peygamberlerin dereceleri, mücâhede ile elde edilmez. Peygamberlik Allah vergisidir. Çalışmakla kişi peygamber olmaz. Allah, peygamberleri seçti ve onlara peygamberlik verdi. Peygamberler "hakka'l-yakîn" derecesini mücâhede ile değil de Allah'ın kendilerine bir lütfüdür. Ama âlim ve evliyanın ilme'l-yakîn ve aynel-yakîn dereceleri ancak çalışmak ile elde etmişlerdir.

¹²⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/169.

¹²¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/170.

(2) Kendisine rızık verenin Cenâb-ı Allah olduğuna kesin inanıp, (bu iman ile) mutmain olup huzura kavuşmayan.

(3) Dünyanın geçici olduğuna kesin inandığı halde, ona itimad eden.

(4) Varislerinin kendisinin hakikî düşmanları olduğuna inandığı halde, onlar için mal toplayan (ve içinde harama bulaşıp âhiretini heder eden).

Fârisî beyt:

Sen kendi yanında bir kağıda yazdın ama, senden sonra yaşayanlardan hiç şefkat yok.

(5) Ölümün geleceğine kesin inanıp da; ölüm için hazırlanmayan.

(6) Kabrin kendisi için varılacak bir yer olduğunu bilip onu (hayır ve hasenat ile) tamir etmeyen.

(7) Deyyân olan Cenâb-ı Allah'ın kendisini hesaba çekeceğine inanıp; delil ve hüccetlerini sağlam yapmayan (kurtuluşuna sebep olacak hayır ve hesânat işlemeyen).

(8) Sıratı geçeceğine inanıp; (günah yükünü) hafifletmeyen.

(9) Cehennem ateşinin, fâcirlerin (kötü kişilerin) yeri olduğuna kesin olarak inanıp; ondan kaçmayan.

(10) Cennetin ebrârın yani iyilerin yurdu olduğuna inanıp; cennet için âmel işlemeyenler... Bunlar mağrur kişilerdir. Bunlar aklanmıştır. Teysir'de olduğu gibi....¹²²

Yakîn Dereceleri Hakkında Büyüklerin Halleri

Zennun-i Mısırî Hazretleri buyurdular: Yakîn, kişiyi emeli (ümiti) azaltmaya davet eder. Kasrı emel (az ümit), kişiyi zühd'e götürür. Zühd kişiye hikmet verir. Hikmet ise, akıbetine bakmayı (düşünmeyi) miras bırakır.

Ali Ebû Dekkâk (r.h.) Hazretleri, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin Meryem oğlu İsa Aleyhisselâm hakkında söylemiş olduğu: "Kişinin yakîni artmadıkça hava'da yürüyemez" hadîs-i şerifinde, mirâc gecesindeki kendi haline işaret etmektedir. Çünkü Mi'râcm lütuflarından şöyle buyurdu. Ben Burak'ı gördüm. O geride kaldı ben yürüdüm."¹²³

Hikâye

Ebû Turâb buyurdular: Bir genci gördüm. Sahrada azıksız yürüyordu. Ben; (kendi kendime) "Eğer bu genç yakîn (mertebesinin) sahibi değilse, helak olur," dedim. (Sonra kendisine yanaştım)

- "Ey genci Sen bu yerlerde azıksız mı yürüyorsun," diye sordum. Genç bana:

- "Ey yaşlı! Başını kaldır. Allah'dan başka bir şey görüyor musun?" dedi. O zaman ona:

- "İşte şimdi istediğin yere git," dedim.¹²⁴

İbrahim Havvas Hazretleri'nin Geçim Yolu

İbrahim Havvas Hazretleri¹²⁵ buyurdular: Ben helal yoldan kazanmak, maişetimi sağlayıp, helal lokma yemek istedim. Bunun için de balık avladım. Bir gün ağıma bir balık düştü. Onu çıkarttım. Ağı yine suya bıraktım. Bir tane daha düştü. Sonra yine işe devam ettim. Bir daha ağı suya bıraktım. O zaman gaib'ten bir ses işittim:

- "Sen Allah'ı zikredenleri öldürmekten başka bir maişet (geçim yolu) bulamadın mı?" diyordu. Ben ağı kırdım. Balık avlama işini terkettim. Kuşeyrinin Risalesinde de böyledir.¹²⁶

Te'vilât-I Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar

Te'vilâtı Necmiyye'de zikrolundu: Kim, bu vücûdî hicabın (varlık perdesinin) zilletinden kurtulursa, uhrevî işlerde "iykânın izzetini" imanın şerefini bulur. Hicâb'ın (perdenin) ardında ona iman etmiş idi. Hicabı (perdeleri) kaldırdıktan sonra ise, yakînen (kesin kes) inanmış oldu.

¹²² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/170-171.

¹²³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/171.

¹²⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/171-172.

¹²⁵ İbrahim Havvas Hazretleri'nin ismi İbrahim bin İsmail el-Havvas'dır. Künyesi Ebû İshâk'tır. Cüneyd-i Bağdadî Hazretleri'nin talebelerindedir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmiyor. İbrahim Havvas Hazretlerinin şu hatırası ne güzeldir: İbrahim Havvas Hazretleri bir talebesi ile yola çıkıKar. Talebesine;

- "Yol boyunca ikimizden birinin reis (başkan) olması gerekir. Kim başkan olursa yolda İşlerin idaresi onun elinde olur," buyurdu. Talebesi de ona: - "Reis siz olun efendim." dedi.

- "Reis olursam benim sözlerime itiraz etmeyeceksin." Talebe saygı ile: - "Peki efendim," der.

Yolda herhangi bir yerde konaklayacakları zaman İbrahim Havvas Hazretleri talebesine "otur" der kendisi işe koyulur. Kuyudan su çeker. Ateş yakar. Yemek pişirir. Bulaşıkları yıkar. Bütün hizmetleri bizzat kendisi görür. Talebe utancından renkten renge girer. Başkana bir şeyde diyemez. Hatta yolda şiddetli bir yağmur yağar. Sığınacak bir yer bulamazlar. Oldukları yerde talebeyi oturturur. Kendi paltosunu çıkarıp sabaha kadar ayakta talebesinin başına tutar. Hac'dan sonra yolculuğun sonunda İbrahim Havvas Hazretleri talebesine şöyle buyurur: -

"Evlâdım; Reis olduğun zaman sana yaptığım gibi yaparsın. Reis başkalarına hizmet ettiren değil; onlara hizmet edendir. Onların dünya ve âhireti için çalışan kimsedir. Reis başkalarından gelen sıkıntılara seveerek katlanan insandır" buyurdu. 903 (H. 291) yılında Rey Camiinde vefat etmişlerdir.

¹²⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/172.

Hazreti Ali (k.v.) şöyle buyurdıkları gibi;

"Örtü keşif olursa, yakîn artmaz." Çünkü kim ki, kendisinden vücud kabuğu (örtüsü) keşif olursa, dünyevî hislerin kabuğu, onun uhrevî işlerini perdelemez. (Onu uhrevî işlerden mahrum etmez ve böylece), perdeler açılır, iman mertebesinden halis olup; iykân mertebesine yükselir. Ve Cenâb-ı Allah buyurduğu gibi: Ve ahirete yakînen inanırlar.

Lâkin bu (yani bu yakînî iman) âhirete mahsustur. Yani âhirete yakînen iman ederler: Allah'ın peygamberlerine indirdiği kitablara değil. (Kitablara iman var; ama yakînî değil). Çünkü onlar (yani insanlar) ebediyyen, "Allah'a ve kitaplarına iman" mertebesinden kurtulmazlar. İşte bu büyük bir sırdır. Ben bu iki mertebenin (iman ile yakînînin) arasını ayırt eden hiç kimse görmedim. Bu, insana uhrevî bütün işleri dünyada keşif ve müşahede etmenin mümkün olmayışındandır. Amma insan, (ahiret hayatını yaşadığı zaman) ukbâda (âhiretin bütün işlerini ayne'l-yakîn görecek) müşahede edecek ve o zaman imanından sonra yakînen âhiretin varlığını kabul edecektir. Cenâb-ı Allah, buyurduğu gibi: Allah şöyle hitab edecektir:) Celâlim hakkı için, (denir): 'Sen bundan bir gaflette idin, şimdi senden perdeni açtık, artık bugün gözün keskindir' der22 ¹²⁷

Amma Cenâb-ı Allah'ın zât ve sıfatına taalluk edenleri ise, kimse külliyyen (tamamen) müşahede edip seyredemez. Çünkü Cenâb-ı Allah, küll ve cüz'den münezzehtir. Müşahede erbabı, eğer Cenâb-ı Allah'ın cemâl ve celâl sıfatının şuhûdî ile müşahedeye ayne'l-yakîn hatta belki hakka'l-yakîn bu şerefe nail olsalar bile; iman mertebesinden kurtulamazlar. Sonra müşahede etmedikleri ve Cenâb-ı Allah'ı ebediyyen kesinlikle bilgileri ile ihata edemediklerindedir. Çünkü insan Cenâb-ı Allah'ın bilgisinden ancak Allah'ın izin verdiği kadarını anlar. (Âhirette Cenâb-ı Allah'ın cemali seyredilse bile insan, Allah'ı tam idrak edemez. Allah'a olan imanı yakînî olmaz) (1/42) ¹²⁸

Kurtuluşa Erenler

"İşte Onlar," cümle mahallen merfûdur. Müttekîn'in tafsilâtı altına giren rrievsulların her birini de onun haberi kılmakla (dujî mübtedâ olmakla mahallen merfûdur.)

Sanki "Kur'ân-ı Kerim, müttekîler için hidâyetir," denildiğinde, sanki,: "Onları, buna ehil kılan halleri nedir?" deniliyor. "Onlar ki, iman ederler," (sona kadar devam eden) diğer âyetler ile bu düşünceye cevap verildi. Eğer bu şekilde olmazsa o zaman kelimesi, "İstinâf kendisiyle cümleye başlanılmış olur. İrab'dan mahalli olmaz. O zaman da sanki "işte onlar" geçmiş hükümlerin neticesi ve zikir olunan sıfatların bir özeti olur. dıdjî'nin aslıdır. Kendi lafzında müfredi olmayan bir cemidir. Kesre üzerine mebnidir. Sonundaki ii hitab içindir. "Bu" de olduğu gibi. Yani daha önce zikredilenler, onlar, gayba iman ve kendisinden sonra zikredilen sıfatlar ile mevsuf olan takva ehli demektir. Burada takva ehli bu sıfatlar ite mükemmel bir şekilde temyiz edildiklerine ve onun sebebiyle müşahade yoluna girmede manzum olarak temyizine delâlet vardır. Burada kimin uzaklık manasınadır. "min"nin uzaklık manasına olması, varacakları faziletli yerlerden sonra derecelerinin çok yüksek olduğuna işaret içindir. O (yani) mübtedâ'dır.

"Hidâyet üzeredirler" cümlesi, Mübtedâ olan dıdjî cümlesinin haberidir. Hidâyet kelimesinin nekre olması, işin önemine ve hidâyete kemal derecesine saygıya işaret içindir. Sanki şöyle denildi: "Hidâyet üzeredirler" yani öyle bir hidâyet ki, onun künhüne hiç kimse erişemez ve değerini gereğince takdir edemez." Tıpkı senin: "Eğer sen falan kimseyi görebilseydin, mutlaka bir adam görecektin," sözün gibi.

Burada isti'lâ yükseklik manasına gelen "ala" kelimesinin kullanılması, onların, takva ehlinin hidâyete halini, beyan içindir. Bir şeyi kabul eden kişi, dilediği o şeyde tasarruf etmek için ona yönelir.

Bu da ancak, (kalbi bozuk düşüncelerden) fikirden boşalmak, var olan delil ve hüccetlere bakmaya devam etmek ve amelde nefsi güzelleştirmeye devam etmekle hâsıl olur. Yani Cenâb-ı Allah, onlara dünyada hidâyet nasib etti ve ölümden önce onlara kurtuluş yolunu beyan etti. ¹²⁹

Allah'ın Hidâyeti

"Rabblarından" kendisi için sıfat vaki olup, izafetinin büyüklüğünü açıklayan mahzufa muteallaktır. Kendisini yani Allah tarafından olan hidâyeti te'kid için, zatının büyüklüğünü açıklayan bir eserdir. O da Cenâb-ı Allah'ın hidâyetinin bütün çeşitlerine ve başarının bütün fenlerine şâmilidir. Ve Rabb kelimesinin) ("onlar" manasındaki gaib cemi müzekker) zamirine muzâf olması, Rubûbiyyetin (Rabbhğın) unvanın (şan ve şerefının) büyüklüğüne, mevsûmun büyüklüğüne taarruz içindir.

Bununla beraber, Rabb kelimesinin "hüm'e" izafeti, kullara şeref bahşetmek içindir.

Sonra bu âyette zikredilen hidâyet, bütün bu sıfatlar ile mevsuf olan herkes içindir. Ve Cenâb-ı Allah'ın:

"Ve deyin ki: "Biz Allah'a İymân ettiğimiz gibi, bize ne indirildiye İbrahim'e ve İsmail'e ve İshak'a ve Yakub'a ve Esbat'a ne indirildiye, Musa'ya ve İsâ'ya ne verildiye ve bütün peygamberlere rablarından olarak ne verildiye hepsine İymân ettik. O'nun resullerinden birinin arasını ayırmayız ve biz ancak O'nun için boyun eğen

¹²⁷ Kaf: 50/22

¹²⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/172-173.

¹²⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/174-175.

müslimleriz"

Eğer böyle -sizin İymân ettiğiniz gibi- İymân ederlerse, muhakkak doğru yolu buldular. Yok yüz çevirirlerse, onlar sırf bir şikâk içindedirler. Allah da sana onların haklarından geliverecektir ve O, işiten, O, bilen'dir.¹³⁰ Âyet-i kerimesinde ise, onlara hidâyet, İkrar ile zikredildi. Diğer taat ve İbâdetler zikredilmeden sadece İtikadın (İnancın) zikredilmesi, İmanın diğer amellere karşı şeref ve kadrinin parlak tezahürü ve İman etme (İşinin) yüceliğinden dolayıdır.

Çünkü İman kuvvetli olduğu zaman, nefsânî muhalefetler, İmanı İptal etmez (bozmaz). Belki, İman nefse gâlib gelir. Nefis bâtil şeylere daldıktan sonra onu tevbeyle reddedip sevkeder. Cenâb-ı Allah, kula bu gün İmanı hidâyet ettiği gibi, yarın da cenneti hidâyet edecektir. Allah buyurdu:

"Amma İmân edip, güzel güzel ameller yapan kimseler... Onların rabbi, kendilerini -İmanları sebebiyle- hidâyetine erdirir, naîm cennetlerinde, altlarından ırmaklar akar...⁹¹³¹

İşte bu İtaat edenlerin nurları sağlarında sollarında ve önlerinde yürüp, onlara aydınlık olur. Onlarda taat ve amellerinin bineklerine binmiş oldukları bir halde melekler onları karşılar.

Allah şöyle buyurdu, O gün, takva sahiplerini, heyet olarak Rahfnân'ın huzuruna toplayacağız"¹³²

Melekler onları karşılar. Asîler ise, yalnız, boyunları bükük ve rüsvây olmuş bir kıyametin dehşet dolu sahrasında kalırlar. Onlar için nurun taatı yoktur. Meleklerin onları karşılaması da yok. (Melekler onları karşılamazlar da). Onlar cennete girecek yolu bulamazlar. Delil onları cennete hidâyet edemez. Allah şöyle buyurur:

Ey kullarım! "Gerçekten cennetlik 'olanlar bugün bir meşguliyet içinde zevk etmektedirler.¹³³ Muhakkak cennet ehli sevabı güzel olanlardır. Meşguliyet içinde zevk etmekten asla boş kalmazlar, ayrılmazlar. (Ey cennet ehli) Siz hep zevk içinde olacaksınız.

Ateş ehli de azabın şiddetinden boşalacak değİller. Sürekli azab olacaklardır. (Ey cehennemlikler!) Size rahmet olunmaz.

Ey miskinler topluluğu, Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun! Nasılsınız! Eğer sizin bir şikâyetiniz varsa o geçti. O (şeytan), size doğru yolu göstermedi. Ben azimüşşan size hidâyet ettim.

Amelleriniz, sizi cennetlerde zevkler ile meşguliyetinizi gerektirdi. Kerem nerede? (İşte kerem budur!) -Teyisir de böyledir.¹³⁴

Sâdî Buyurdu:

"Yusuf Aleyhisselâm, nice nice belâlar gördü.

Zindana atıldı. Fakat yüksek mevkiye geçip hüküm sürdüğü zaman, sureti gibi, sîretinin (ahlâkının) güzelliği icâbı Yakub Aleyhisselâm'ın ehlini yani kardeşlerini affetti. Sizlere bu gün başa kakmak yok dedi. Onların getirmiş olduğu ehemiyetsiz bir sermayeyi reddetmedi. İlâhî! Ben de bu gün, suçlu ve sermayesiz olarak senin huzuruna geldim. Senden bekliyorum. Beni affet. Lütfundan bunu umarım." (1/43)

Ve işte onlar felaha erenlerdir. (İşaret isminin) tekrarı, bu vasıfların her birine sahip olanların, kendilerinin haricindekilerin hükmedilen temyizden çok uzak olduğuna delalet etmesi içindir.

İkisinin keyfiyeti ve ikisinin aralarına atf O) harfinin (giriş) ortalaması, her ikisinin hakikatte birbirlerine zıt olduğuna tenbih içindir.

Mübtedâ ile haberin arasına fasılanın girmesi, mâ ba'dinin (kendinden sonra gelen cümlelerin) sıfat değil de haber olduğuna delâlet etmesi içindir. Müsned, müsnedün İleyh için sabittir. Başkası için değil. (Yani haber mübtedâ için sabit olur; başkasına değil) Felahın (kurtuluşun) sıfatı, sadece onlar üzerine kasr olunmuştur. Takva ehlinin dışında kalan Yahûdî ve Hıristiyanlara geçmez. Bu durum, müttekiler için felahın (kurtuluş kelimesinden) başka sıfatının olmamasını da gerektirmez. Buradaki kasr,¹³⁵ karsu's-sıfat ale'l-mevsûf, yani sıfatın mevsûfa kasredilmesi kabllindendir. Aksi değil. Yani Kasrû'l-mevsûf ale's-sıfat- mevsûfun sıfata kasredilmesi demek değildir. Bu lâzım gelmesin diyedir...¹³⁶

Felahın Manası ve Çeşitleri

¹³⁰ Bakara: 2/136-137

¹³¹ Yunus: 10/9

¹³² Meryem: 19/85

¹³³ Yasin: 36/55

¹³⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/175-177.

¹³⁵ 224 Kasr lügatte hapsedmek demektir. Meânî ilminin İstılahında ise, bir şeyi bir şeye hususî yol ile tahsis etmek demektir. Kasr, hakikî ve gayri hakikî olur bunlardan he biri de kasrûl-mevsuf alessıfat, yani müsnedün İleyhin müsnede başka bir ifadeyle fiilin faile daha türkçe olarak da öznenin yüklem tahsis edilmesi demektir. Burada ki bu değildir. Eğer böyle olsaydı, müttekinlerin felah'dan başka bir sıfat almaması gerekirdi. Burada ki

Kasru's-sıfat ale'l-mevsuf kabilindendir. Yani müsnedin müsnedün İleyhe daha açık bir ifade ile, fiilin faile yani yüklem özneye tahsis edilmesidir. Müttekinler, felaha erdikleri gibi daha başka sıfatlarda alabilirler. Ama felah sadece ve sadece müttekinlerin sıfatıdır. Başkaları felaha kavuşamaz gibi bir İncelik vardır, Kasr konusunu merak edenler. Telhis s, 71 baksınlar.

¹³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/177-178.

arzuya ulaşan, arzusuna nail olan demektir. Sanki kendisine zaferin (bütün) değişik yollar açılmıştır. Ona kapanan hiç bir yol yoktur, ijkiiü Kelimesini oluşturan gu aslında, yarmak, açmak ve katetmek manasındadır. İşte bundan ötürü çiftçilere, fellâh denilmektedir. Çünkü çiftçiler de yeri yarmaktadırlar, (sürmektedirler). Darbı meselde, "demir demir ile-kesilir". onlar felaha kavuştuların manası,

Onlar cennete girmekle umduklarına nail oldular. Kıyamet gününde Cehennem ateşinden kurtuldular. Onlar için dünya ve âhirette hayır (kapılan) kesinleşmiştir.

Ve'I-hâsıl, aslında felah yani kurtuluş üç şeyde olur.

Birincisi: Nefse karşı zaferdir. (Nefse karşı zafer) nefsin hevâ (ve hevesine) uymamak; dünyanın hoş ve süslü görüntüsüne aldanıp yoldan çıkmamak ve şeytanın vesveseleri ve kötü arkadaşlar fitnesinden zafer bulup (yüzünün akıyla çıkıp) kurtulmaktır. Nefsi emmâre, dünya ve şeytanın kötü imtihanlarında başarılı olmaktır. (Onlara yenilmemektir.)

İkincisi: Kurtuluştur: Küfürden, dalâletten, bid'at ve cehaletten, nefsin gururu (aldatması) ve şeytanın vesvesesinden, imanın gitmesinden (kişinin imansız ölmesinden), imânı kaybetmekten, kabrin yalnızlığından yeniden dirilişin korkularından, sırat köprüsünde ayağın kaymasından, şiddetli sert ve haşın olan Cehennem zebanilerinin (kendisine) musallat olmasından, cennetlerden mahrum olmaktan, kat-i nida ve ayrılıktan kurtulma-sidir.

Üçüncüsü: Kişinin ebedî mülkte ve sürekli olan cennet nimetlerinde bakî olması, zevali olmayan (sona ermeyen) bir mülkü bulması, değişmeyen (ye başkasına intikal etmeyen) nimetlere kavuşması, ardında asla bir hüznün olmayan bir sürura (ve sevince) kavuşması, beraberinde ihtiyarlık olmayan bir gençliğinin olması, beraberinde şiddet (ve zorluk) olmayan rahat, beraberinde, hastalık olmayan bir sıhhat, hesabı olmayan büyük ve sonsuz bir nimet, perdesi olmayan bir kavuşmadır. (Yani gerçek felah; kişinin perdesiz olarak Allah'ın cemâlini müşahede etemesidir.) Teysir tefsirinde olduğu gibi.

Kıble ehlerinden (yani namaz kılmakla Ka'beye dönen fakat) fasık olanların, azabta ebedî kalacaklarının korkutmaları, muhakkak ki sıkı sıkıya bu âyete bağlandı. Burada müflihinden (kurtuluşa erenlerden) murad, kâmil bir kurtuluşa erenlerdir. Onların sıfatı (itikad, amel ve ahlâkı) üzere olmayanların felah ve kurtuluşa kemâl derecesine ulaşmaları lâzım değildir. Amma re'sen onlar için felah (kurtuluş) yoktur da denilmez. Beyzâvî Tefsirinde olduğu gibi.¹³⁷

Te'vilât-I Necmiyyeden Tasavvuf? Manâlar

Şeyh" Necmeddin Dâye (k.s.) Hazretleri buyurdular.

Hidâyet kelimesinin nekre olarak zikredilmesi (şu manalar içindir:) Rabblerin keşiflerinden bir keşif üzere, Rabbi-nin nurlarından bir nûr, Rabbinin esrârından bir sır, Rabbinin fütuflarından bir lütuf, Rabbinin hakikatlerinden bir hakikat demektir. Muhakkak ki, Cenâb-ı Allah'ın peygamberlerine ve evliyaya vermiş olduğu maddi ve manevî nimetler (dereceler) kendi katında olan, zâtın. kemâlinden sıfat nimetleri ve ihsana nisbetle okyanustan bir damla gibidir. İnfak, ebediyyen ona noksanlık veremez. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin buyurdıkları gibi:

Cenâb-ı Allah'ın yed-i kudret (hazinesi insan aklının kaldıramayacağı kadar çok ve) doludur. Gece ve gündüz büyük bir cömertlik yapılan infak ona noksanlık vermez.

Bu hadîs-i şerifte şu latif inceliklere işaret vardır:

İnsanlar, bu hidâyetle sana indirilene ve senden önce indirilenlere iman edip; âhirette yakînî bir inanç ile inandılar. İşte bunlar, felaha kavuşanların tâ kendileridir ki, onlar, namazın ateşinin nuru ile vücûd'un (varlığın) perdelerinden kurtulup; âhireti müşahede ettiler. İnyeti ilâhî hidâyet ile onları kurbet ve yakınlık makamına ve izzet ve şeref meclislerine cezbetti. Böylece onlar, Allah'ın kavuşma olmayan hiç bir menziline konaklamadılar. Yüklerini ancak Allah'ta fânî olmak için bıraktılar. Onlar büyük bir saadet ile ebedî mutluluğa erdiler. Büyük mülke kavuştular. Yüksek derecelere nail oldular. Ve Hakk Teâlâ Hazretlerinin:

Muhakkak ki dönüş mutlaka Rabbinedir."¹³⁸Hak olan kav-i şerifi gerçekleşir." Şeyhin Te'vilâtındaki sözleri bitti.

Mevlânâ Ceiâleddin (k.s.) buyurdular:

"Gündüz gibi nurlu olmak dilersen.

öyleyse geceye benzeyen varlığa adam akıllı bak.

Varlığımı Hakk'ın varlığı içinde yok et.

Bakır gibi kimyanın tesirinde kal ve altın ol." ¹³⁹

KÂFİRLER

¹³⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/178-179.

¹³⁸ Et-Alak; 96/8

¹³⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/179-180.

Meali:

Amma o küfre saplananlar: Ha inzar etmişin (sakmdımsın) bunları, ha etmemişin, onlarca müsavidir; îmâna gelmezler.

Allah kalblerini ve kulaklarını mühürlemiş ve gözlerine bir perde inmiştir ve bunların hakkı» azîm (yani büyük) bir azaptır¹⁴⁰

Tefsir:

Muhakkak o inkâr edenler,..

Cenâb-ı Allah, bundan önceki âyetlerde hâlis kullarını ve halis evliyasını onları hidâyet ve felaha (kurtuluşa) ehil kılan sıfatları ile zikretti. Hemen onların akabinde onların tam zıtları olan inatçı ve inkarcıları, hidâyetin kendilerine fayda vermediği kâfirleri anlattı. Kâfirlere âyetler ve Cehennem ile korkutmalar bir fayda sağlamaz. (1/44)

Âyet-i kerimede ism-i mevsûlunun (ilgi zamirinin) marifeliği, ya "and" içindir. O zaman kendisinden murad, belirli kişiler olur. Ebû Leheb. Ebû Cehil, Velîd bin Muğire ve Yahûdîlerin din âlimleri gibi.

Ya da "cins" içindir; inatla küfürde isrâr eden (ve kesinlikle hakkı kabul etmeyen) herkese şâmindir. Ondan sonra küfürden vazgaçmez. Kendilerinden başkaları da kendilerine isnâd edilen küfürde isrâr etmeseler bile küfür üzere olanlara tahsis edildi.

Lügatte, örtmek ve kapatmak manasınadır. (Çiftçiler, tohumu toprağa gömdükleri ve üzerini örttüğü için kendilerine "örtmek" manasında kâfir denilmiştir.¹⁴¹

"Biliniz ki dünya hayat bir oyun, bir eğlence, bir süs ve aranızda bir tefâhur "(övünme) ve mal ve evlatta bir çokluk yarışından ibarettir. Bir yağmur temsili gibi ki otu rençberleri imrendirmiştir; sonra heyecana gelir, bir de görürsün sararmıştır, sonra da olur bir çer-çöpî Ahirette ise şiddetli bir azap, bir de Allah'tan bir mağfret ve rıdvan vardır. Dünya hayat bir aldaniş metâmdan başka bir şey değildir!¹⁴²

Bu âyet-i kerimede geçen jûs kâfirler, manasında değil de; çiftçiler (ekinciler) manasınadır.¹⁴³

Şer'-i Şerîfin İstilahında ise, Rasûlullah (s .a.v.) Hazretlerinin getirdiği zarurî olarak bilinen şeyleri inkâr etmektir. Ve zorlama olmadan; zimmilerin (Müslüman ülkenin gayri müslim vatandaşlarının) elbiseleri olarak kabul ettiği şeyleri giymek, zünnar bağlamak ve benzerlerini giymek gibi şeyleri; kişinin Allah ve Rasûlünü yalanladığına delâlet ettiği için küfürdür.

Rasûlullah (s.a.v.) Hazretlerini ve getirdiklerini tasdik eden kişi bunlara gözü kapalı atılmaz. Amma, içki içmek ve zina etmek gibi benzeri günahları işlemek küfrü iddia olunmaz. Çünkü bunlar (zina etmek ve içki içmek gibi şeyler büyük günahdır ama;) küfür değildir.¹⁴⁴

Kur'ân-I Kerim'de Kâfir Kelimesinin Manaları

Kâfir kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de dört şekilde kullanılmaktadır.

Birincisi: Kâfir, mü'minin zıddıdır. Cenâb-ı Allah bu manada şöyle buyurdu:

"İnkâr eden (kâfir)lerin ve Allah yolundan alıkoyanların amellerini Allah, boşa çıkarır."¹⁴⁵

İkincisi: Bilerek inkâr eden ve karşı gelen manasınadır.

Ona bir yol bulabilenlerin Beyti haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden gani (kimseye muhtaç değil, her şey ona muhtacdır.¹⁴⁶ Yani haccin farziyetini inkâr ederse demektir.

Üçüncüsü: Kâfir kelimesi, şâkir'in (şükredicinin) zıddıdır. Yani küfür, nankörlük manasınadır.

-"O halde beni zikredin ki, ben de sizi anayım. Bana şükredin de nankörlük etmeyin."¹⁴⁷ Burada küfür nankörlük manasınadır.

Dördüncüsü: Küfür, teberrî etmek, yüz çevirmek, uzaklaşmak, ilgiyi kesmek ve tanımamak demektir.

(İbrahim onlara) dedi ki: "Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has sevgi uğruna Allah'ı bırakıp bir takım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü (geldiğinde) ise, kiminiz kiminizi tanımayacak, kiminiz kiminizi lanetleyecektir. Varacağınız yer Cehennemdir. Ve hiç yardımcınız da yoktur."¹⁴⁸ Burada küfür, tanımamak, uzaklaşmak ve yüz

¹⁴⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/181.

¹⁴¹ Bağavi.c. 1.s.21

¹⁴² El-Hadîd: 57/20

¹⁴³ Kâfir kelimesinin çiftçi manasına geldiği ve onu beyan eden âyet RuhıTI-Beyan'nın metninde yoktur. Fakat Ruhul-Beyan'ın kaynağı olan Bağavî de olduğu ve İsmail Hakkı Bursevî Hazretlerfnin Tefsir usûlüne uygun olduğu için buraya aldım.

¹⁴⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/181-182.

¹⁴⁵ Muhammed: 47/1

¹⁴⁶ Âl-i İmrân: 3/97

¹⁴⁷ Bakara: 2/152

¹⁴⁸ Ankabük: 29/25

çevirmek manasındadır. Teysir'de de böyledir. ¹⁴⁹

Küfrün Çeşitleri

Bağâvf: Küfür dört vecih üzeredir, dedi.

- 1 - Küfr-i inkârî
- 2 - Küfr-i cuhûdî,
- 3 - Küfri- inâdî
- 4 - Küfr-i nifâkî

Küfr-i inkârî: Asla Cenâb-ı Allah'ı bilip tanımamaktır ve bunu itiraf etmemektir.

Küfr-i cuhûdî: Kalbiyle Allah'ın varlığını ve birliğini bilip tanıdığı halde bunu diliyle ikrar etmemesidir. İblisin (ve Yahudilerin) küfrü gibi. (Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin hak peygamber olduğunu erkek evlâtları kadar bilen ve tanıyan Yahudilerin sırf kıskançlıklarından dolayı O yüce Rasûlü inkâr etmeleri de küfr-i cuhûdîdir. Yahudiler için Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

Yanlarındakini (Tevrat ve incili) tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, daha önceleri inanmayanlara (müşriklere) karşı onunla yardım isteyip durdukları halde, o tanıdıkları kendilerine gelince, bu sefer kendileri onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın laneti kâfirleredir. ¹⁵⁰

Küfr-i inâdî: Kalbiyle Allah'ı tanıdığı halde, diliyle ikrar etmemesi ve o hak dini, din olarak kabul etmemesidir. Ebû Tâlib'in küfrü gibi. Ebû Tâlib bir şiirinde şöyle diyordu:

Gerçekten biliyorum ki, Muhammed'in dini Yeryüzünün en hayırlı dinlerinden bir dindir. Eğer beni kınamasalar ve dil uzatmalarından korkmasam, Açıkça müsamaha ettiğimi (o dine girdiğimi) görürdün.

Küfr-i nifâkî: Diliyle ikrar edip; kalbiyle inanmamaktır.

Küfrün bütün bu çeşitleri ayıdır. Bunlardan herhangi biriyle Allah'ın huzuruna varan (ölen) kişi bağışlanmaz. ¹⁵¹ Bağavî sözü bitti.

Lâkin Ebû Talib hakkında malumat, "Sen, o Cehennemliklerden sorumlu değilsin." Âyet-i kerimesinde gelecektir.

Onlar üzerine müsâvî'dir. Onların yanında birdir. müsavi" kelimesi, (yerleşme, denk olma manasında) isimdir. Kendisiyle sıfat olmuştur. Mübalağa olarak masdarlar ile vasıflandığı gibi Allah c.c. Hazretleri şöyle buyurdu:

"De ki: Ey kitap ehli! Sizinle bizim aramızda ortak olan bir kelimeye geliniz. ¹⁵²

"müsavi" kelimesinin raf (ötre okunması) ofnin haberi olduğundandır, (ol İsmi nasb, haberini raf eden harufu müşebbehe bilfiil (fiile benzeyen harflerendir.

Ey Habibim Ahmed Rasûlüm Ya Muhammedi Senin

onları korkutman, aî veya senin onları korkutmaman (onlar için

müsavidir.) Faiiiyyet üzerine merfû'dür. Çünkü fôjüft kelimesinin başındaki hemze yani 'nin başında ki, fi bunların dahil oldukları kelimelerde istiva (yani müsâvî olma ve eşitlik) manasının gerçekleşmesi için istifhamdan tecrid edilmişlerdir. Nasıl ki bazen arda arda gelen emir ve nehiyerin arasında istiva manasının tahakkuku için, asıl bina edildikleri emir ve nehiyerin tecrid edildikleri gibi. Meselâ:

"Onlar (münafıklar) için Allah'dan ister mağfîret dile. ister dileme. Onlar için yetmiş kere mağfîret dilesen de yine Allah onları affetmeyecektir." ¹⁵³ Ayeti kerimesinde, emir ve nehiy müsavilik manasını ifâde ettikleri gibi.

Nida harfînde de müsâvilik manası verilmektedir. Ve senin: Ey Allahım! Bize mağfîret kıl" sözünde olduğu gibi.

Hangi günah olursa olsun. Hususîlikten tecrid edilmiş bir talebtir. (Yani hususî bir günah'ın mağfîretinden söz edilmemiştir. Affedilen günah hangisi olursa olsun müsavidir.) Âyet-i kerimede sanki şöyle denilmektedir: Muhakkak ki kâfirleri senin korkutmaklığın ve kdrkutmamaklığın onlar üzerine (tesir etmede) müsavidir." Senin: Muhakkak zeyd'e müsavidir, hasım isterse kardeşi olsun, isterse amcasının oğlu olsun" sözün gibi.

İnzâr, yani korkutmanın aslı; korkulacak bir şeyin bildiril-mesidir. Her münzir (korkutucu aynı zaman) muallim (öğretici)dir. (Amma) her muallim, münzir değildir. Ebû'l-Leysin tefsirinde olduğu gibi.

Burada Inzâr, yani korkutmaktan murad, Allah'ın

azabından korkutmak ve Allah'ın âsiler üzerine olan azabı ile

korkutmaktır. Kâfirler hakkında Inzâr, yani korkutma ile kasr

edilmesi; onların (yani kâfirlerin) asla müjde ehlinden (yanicennetle müjdelenmeye değer kişiler) olmayışındandır.

"İnzâr, korkutma" daha çok kalblerde vaki olur (kalbleri etkiler). Nefslerde (ruhlarda) şiddetli bir tesiri vardır. Çünkü "zararları defetmek, menfaati celbetmekten daha ehemmiyetlidir." ¹⁵⁴ (Yani menfaatten önce zararı

¹⁴⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/182-183.

¹⁵⁰ Bakara: 2/89

¹⁵¹ İmam Ebû Muhammed Hüseyin bin Mesud el-Ferrâ el-Bağâvî, Eş-Şafîi. Mealimi Tenzil (Tefsirül-Bağavî), c. 1, s. 21. Darul-kutubil-ilmiiyye, Beyrut-1414

¹⁵² Bakara: 2/119

¹⁵³ Et-Tevbe: 9/80

¹⁵⁴ "Zararları defetmek, menfaati celbetmekten daha ehemmiyetlidir" cümlesinin islâm hukuk, tasavvuf ve ahlâk sisteminde büyük bir yeri vardır. Mecellenin ana kaynaklarından biri de bu kaidedir.

önlemek daha önemlidir.)

Kâfirler, (Allah'a, Rasûlüne ve onların sâlih kişilere vaad ettiği cennete inanmadıkları ve Cehennem'in varlığı onlara bir mana ifade etmediğinden) onlar, inzâr yani Cehennemle korkutmaktan etkilenmedikleri cihetten, onlara ilk olarak müjdeden söz edilemez. (Asla etkisi olmaz.) Amma putperestler hakkında buyurduğu gibi, senin onları İslâm'a davet etmen müsâvî'dir. (İman etmezler demedi Allah, putperestler hakkında şöyle dedi):

"Eğer siz onları doğru yola çağırırsanız, size uymazlar. Onları (hakka) davet etseniz de; çağırmaıyıp sussanız da sizin için müsavidir (onlar iman etmezler).¹⁵⁵

Elbetteki senin onları korkutman ve korkutmaman senin hakkında müsâvî değildir. Sen onları korkuttuğun zaman (İslâm'a davet ettiğinde) onlar iman etmeseler bile sen sevâb alırsın. Onlar için ise müsâvî değildir. Çünkü onlar her iki halde de iman etmezler. Bu emri bil'maruf (iyiliği emretme) ve nehyi anil-münkeT (kötülükten alıkoyma)nın benzeridir. Çünkü insanlara iyiliği emreden kişi, toplum onun istediğiyle amel etmeseler bile o sevâb alır.

Bu kavim (inzârın kendilerine fayda vermediği kâfirler topluluğu), Hud Aleyhisselâm'ın kavmi gibidir. Onlar Hûd Aleyhisselâm'a şöyle demişlerdi:

"Dediler ki: "Sen vaaz versen de, vaaz edenlerden olmasan da, bizce birdir.¹⁵⁶ (1/45)

Cenâb-ı Allah, bunlar hakkında. Onlar üzerine müsâvî'dir, dedi. Amma dili "Senin üzerine müsâvî'dir," demedi.

Onlara kıyamette şöyle denir:

"Girin oraya, (girin Cehenneme) ister sabredin ister etmeyin artık sizin için birdir. Siz hep yaptıklarınıza göre cezalandırılacaksınız" (denilecek).¹⁵⁷

Ve Cenâb-ı Allah, onların şöyle diyeceklerini bize haber verdi:

"Artık şimdi bizler sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü kaçacak yerimiz yoktur.¹⁵⁸

Onlara vaaz ve terki müsâvî olduğundan, onların Cehenneme sabretmeleri ve sabretmemeleri eşitir. Onların Cehennemde sızlanmaları ve sızlanmamaları müsavidir (onlara fayda vermez.) Senin gençlik ve İhtiyarlığında günah işlemen müsavi olduğu zaman, sürekli hasta olman veya sağlıklı olman da senin için birdir. Senin nimet ve mihnette olman müsavidir. Senin kalb kasvetinin yakın ve uzakta olması müsavi olduğu zaman, senin gizli ve aşikâr rüsvaylığın da müsavi olmalıdır.

Sen ölüm anında iman edip etmemenden, İsrarının nez' (ölüm sarhoşluğu ve can çekişme) anında sukut (yani dilinin tutulmasının) müsâvî olmasından korkmaz mısın? Sâlihlerin seni ziyaret etmelerinden ve senden yüz çevirmelerinin sana müsâvî olmasından ve (Enbiya, evliya ulemâ ve şühedâ'nın) sana şefaati olmaları ve şefaati terketmeleri senin için müsâvî olmasından korkmaz mısın?¹⁵⁹

İkrah Ve İcbarı Nefy Ve Irâde-İ Cüziyyeyi İspat

Onlar iman etmezler.

Burası, müstakil bir cümledir. Mâ kablini (kendisinden önceki cümleyi) tekid edip; bir önceki cümlede bulunan icmâlî ve istiva (müsâvîlik manasını) açıklamaktadır. Bu cümlelerin irâb'dan mahalli yoktur.

Ayrıca bu, Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri için bir hafifletme ve tesellidir. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin mübarek kalbini (üzüntü ve kederden) boşaltıp (ona ferahlık vermek) manâsı vardır. Zîrâ Cenâb-ı Allah, bunlar hakkında verdiği haberde, Nuh Aleyhisselâm'a ve diğer peygamberlere davetlerinin sonucunda (ümme hakkında) verdiği haber türünden bir haber vardır. Uzun bir zaman geçtikten, şiddet arttıktan ve umutlar kesildikten sonra; Cenâb-ı Allah, Nuh Aleyhisselâm'a şöyle buyurdu:

"Bir de Nuh'a vahyolunmuştu ki; "Haberin olsun, kavminden iymân etmiş olanlardan başka hiç biri iymân etmeyecek; onun için her ne yaparlarsa gam yeme , üzülme...36¹⁶⁰

Bundan sonra Nuh Aleyhisselâm, kavminin helaki için, beddua etti. Diğer peygamberler de böyle hareket ettiler. Âyet-i kerimede, eğer, ismi mevsûl ile belli şahıslar murad ediliyorsa, gayb'tan haberler veriliyor demektir. Bu da açık mucizelerdendir.

Bu âyet-i kerimede (ayrıca) kul'un fiilinin isbâtı vardır. Muhakkak Cenâb-ı Allah, "Onlar iman etmezler" buyurarak; kulun seçme hakkını yani "Irâde-i cüz'iyye"yi ispat ve "İkrah" zorlama ve "İcbar" cebriyyeyi nefiy etme manası da vardır. Zîrâ Cenâb-ı Allah: "Onlar iman etmeye güç getiremezler" demedi. Belki, "Onlar iman etmezler" buyurdu.

(Yani kâfirler, kendi ihtiyar ve irâde-i cüziyyeleriye iman etmediier. İman etmeye güçleri vardı. İman etmek isteselerdi iman edebilirlerdi. Kendi istek ve arzularına göre iman etmek istemediler. Allah, onları küfre zorlamadı. Onlar hür iradeleriyle kültü seçtiler. Cezasına da katlanacaklar.)

Sual: Eğer desen ki: Cenâb-ı Allah, onların iman etmeyeceklerini bildiği halde, neden Efendimiz (s.a.v.)

¹⁵⁵ El-AYâf: 7/193

¹⁵⁶ Eş-Şuârâ:

¹⁵⁷ Et-Tür: 52/16

¹⁵⁸ İbrahim: 14/21

¹⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/183-188.

¹⁶⁰ Hud: 11/36

Hazretlerine onları iman etmeye çağırmaı emretti?

Cevab: Derim ki: İlim'den (iman etmeyecekleri kesin olarak bilinen kişileri) inzâr (Cehennemle korkutup imana) davet etmenin faydası; ileride kıyamette delil ile susturulmaları içindir. Cenâb-ı Allah'ın, Firavun'un iman etmeyeceğini bildiği halde; Firavun'u İslama davet etmesi için Mûsâ Aleyhisselâm'ı göndermesi gibi. Allah, şöyle buyurdu:

"Hep rahmet müjdecileri, azap habercileri olarak gönderilmiş peygamberler ki, artık insanlar için Allah'a karşı paygamberlerden sonra bir i'tizar (özür) bahanesi olmasın. Allah azîz, hakîm bulunuyor..¹⁶¹ Allah, (iman etmeyen topluluklara eğer peygamberler gönderilmeseydi, onların kıyametteki mazeretlerini şöyle) beyan etti:

"Eğer biz, onları bundan {yani peygamber veya Kur'ân'dan} önce bir azab ile helak etseydik, muhakkak "Ey Rabbimiz! bize bir peygamber gönderseydin de, alçak ve rezil olmadan önce âyetlerine uysaydık, olmaz mıydı?" diyeceklerdi."¹⁶²

Eğer: "Cenâb-ı Allah, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine, kâfirlerin iman etmeyeceklerini haber verdiğinde; Nuh Aleyhisselâm'ın kavminin helâki için beddua ettiği gibi. Efendimiz {s.a.v.) Hazretleri de neden kâfirlerin helak olması için beddua etmedi?" diye sorarsan; cevaben derim W: Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, bizatihi âlemlere rahmettir. Kur'ân-ı Kerimde varid olduğu gibi. Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

"Halbuki sen içlerinde iken, Allah onlara azap edecek değil idi. İstiğfar ettikleri halde de Allah onlara azap edecek değil.³³"¹⁶³

Sonra elbetteki bir şeyin vukuu hakkında veya vâki olmaması ile ilgili bir haberin verilmesi, onu yapmaya gücünün yetmeyeceğini ifade etmez. Cenâb-ı Allah'ın yaptığı bir şeyi haber vermesi veya kulunun ihtiyarını (bir konuda irâde-i cüziyyesini kullanmasını) haber vermesi gibi. güç getirilmeyen şeyin teklif edilmesi caiz değildir.¹⁶⁴

İmam Kuşeyrî buyurdu:

Kimin gözlerinin kapağında perde sıfatı bulunursa, o kişi, hakkında olan şeyleri göremez. Onu hakka delâlet ve davet edenin sözü ve hazzın cevabında (çağırmaı kabul etmenin zevkinden mahrum olur) kendisine yardımcı olan kişinin sözleri onu etkilemez. Halbuki o kişi kendisini gaflete davet edenlere meyletmekte ve günaha çağrılmaya hemen kulak vermek ve ona rağbet etmektedir. Kâfir'in dalâletinden (sapıklığından) ve geçen şekâvetinden çekinmeyip, vazgeçmemesi gibi. Yine nefsinin aldatmalarına bağlı olan kişi, gaybın müşahade etme ve hakkını görme kendisine perdelidir. O kendi rüşdünü (olgunluğunu) göremez. Gaye ve maksadını hakka yöneltemez.

Yine şöyle buyurdu: Karanlıklarda kalan kişi, mürşidlerin kendisine olan nasihatları ve onu hakka çağırmaı ile bâtil üzere olan sapıkların seslenişleri ona müsavidir. Çünkü Cenâb-ı Allah onun hal ve hareketlerinden insafın bereketlerini söküp almıştır. Rüşde doğruluğa davet edenlere kulak vermez. Denildiği gibi:

Nasihatlere nasihatim; isyana nasihatlerdir.¹⁶⁵

İnsana İnsan Ve Nâs Denilmesinin Sebebi

Te'vîlât-ı Necmiyye de (şöyle buyuruldu:) "Muhakkak o inkâr edenler" yani "Ben sizin Rabbimiz değil miyim" ahdinde,

"Evet Sen bizim Rabbimizsin!" cevâbını, ikrâr'dan sonra "Beytîr'e yönelmeyi ve onunla imanlarını arttırmayı inkâr ettiler.

Tabii ve nefsanî amellerinden kazanmış oldukları günahlar ile saf ve temiz olan kalblerini kirlettiler, kalbleri paslandı. Cenâb-ı Allah'ın kendilerini üzerinde yarattığı "Fitratullah" İslâm fitratından kendilerine vermiş olduğu güzel istidatları; şeytanî, nefsin yedi kötü ahlâki ve behimî (hayvanî) sıfatlarını işlemek ile bozdular. (1/46) Allah onlar için şöyle buyurdu:

Sür Hayır hayır, öyle değil. Aksine onların kazandığı günahlar kalblerinin üzerine pas olmuştur.¹⁶⁶

Nefsanî ruhları, beş duyunun Ölçüsü (ve mantığı) ile hasis olan suret âlemine baktığından (ahd-i mîsâkta) ülfet ettiklerinden ve muhabbet beslediklerinden mahrum kaldı. Ve sonra hayvanî nefisle sohbet etme belâsına çarpıldı (imtihan oldu. Böylece insan, nefsanî ruhu tamamen unuttu.) Hayvanî nefis ile ünsiyet kazandı. Bundan dolayı insana, insan adı verildi. Çünkü insan enîstir (meyleder, ünsiyet kazanır.) insan, hasis nefse olan yakınlığından dolayı, nefsanî ruhu, hasis oldu. Nefsin güzel gördüklerini güzel görmeye başladı. Nefsin zevk aldıklarından, ruhu zevk almaya başladı. Hayvanların mer'â ve otağında faydalanmaya başladı. Kendisinden ruhanî gıdalar kesildi. "Üns bahçesinde, Hakk Teâlâ Hazretlerine yakın olmayı ve "hazîrâtü'l-kuds"ü, yani cenneti unuttu (İnsan geldiği cenneti unuttu).

Bundan dolayı da insana nâs (insan) denildi. Çünkü o unutulucudur. İnsan, gençliğini, hüsrân vadilerinde unuttu. Hayran toprağında (şaşkınlık diyarında) şeytanlar onu aldattı. İnsan (böylece) küfür ve nankörlük ile Allah'ı

¹⁶¹ En-Nisâ: 4/165

¹⁶² Taha: 20/134

¹⁶³ El-Enfâl: *8/33

¹⁶⁴ güç getirilmeyen şeyin teklif edilmesi caiz değildir, hükmü Usûlü fikhın önemli' kaidelerinden biridir. Bütün İslâm hukuku bu kaide üzerine bina edilmiştir.

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/188-191.

¹⁶⁶ El-Muttaffîn; 83/14

unuttuğunda, Allah da onları hor, hakîr ve zelil olarak bıraktı. Hatta hevâ (ve heves) onlara gâlib oldu. Kötü ve düşük helak edici yerlere düştü. Böylece nefisleri dirildi ve kalbleri öldü.

"Onlar üzerine müsâvidir senin onları korkutmadığın," vaad, vaîd (Cehennem ile inzâr) ve onları, şiddetli azab ile korkutman onlar için bir manâ ifâde etmez.

Veya sen onları korkutmasan da onlar iman etmezler." Senin onlara haber verdiğin, onları davet ettiğin ve onları korkuttuğuna onlar inanmazlar. Çünkü kalblerinin "gayb âlemfyle sükûnet bulması, dünya tatlılığının kasvetiyle bozuldu. Onların dünya sevgisi ve şehvetlerinden dolayı kalbleri (İlâhî nur ve Rabbânî feyze) kapanmıştır. Heva (ve heveslere) uydukları için, kalblerinin üzerine kilit vurulmuştur. Cenâb-ı Allah buyurdular:

Onlar Kur'an'ı (okuyup; manasını) düşünmüyorlar mı? Yoksa kalblerinin üzerinde kilitleri mî var?"¹⁶⁷ Böylece onlara, "Kuds bahçes'inde, ünsiyet rüzgarları esmedi, belki eski hükümün esintisinden dolayı üzerlerine "şekavet sarsan" kötülük fırtınası esti. Onları, kalblerini hakka mühürlemek ve feyzi ilâhiye kilitleme alıp kapladı. Allah buyurduğu gibi:

Allah mühürledi. Tevilâtta kiler sona erdi.

İncil'in güzel sözlerinden:

Kalbleriniz çakıl taşı gibi olursa, onu ateş yakmaz, su ıslatmaz ve rüzgâr onu hareket ettirmez.

Sadî şöyle buyurdu:

Cevherin aslı, terbiyeye ve kabule müsait yaratıldı. Amma hiç taşın kehriban olduğu görülmedi.¹⁶⁸

Fiilin Manâları

Allah onların kalblerinin üzerini mühürledi.

Kâfirlerin sıfat ve halleri zikredildiğinde, hakettikleri akıbetlerini de zikir ve beyan et. Bu geçmiş hükümün illeti (sebebiyeti) ve onların çarpılacakları (suçlarının iktizâ ettiği) azabın beyanıdır. Mühürleme diye tercüme edilen gizlemek ve saklamak manasındır. Kendisiyle isimlendirildi. Üzerine bir şeyin kontrol altına alınması (başka şeylerin ona sirayet etmesini önlemek) onun üzerine mühür basmakla olur. Bir şeyi gizlemek (mühürlemek) o şeyin sonuna balığ olduğuna (sonuca vardığına) işaret eder. Kur'an-ı Kerimin hatmi de böyledir. Kur'an-ı Kerim okumakta olan kişi o anda yapmakta olduğu işte sonuca vardırarak; onu koruduğunu ifâde eder. Amma hakikatte Kur'an-ı Kerim'i hatmetmek (artık okumayı bitirmek, gizlemek gibi bir) manâsı yoktur.

Butada "kalblerinin üzerinin mühürlenmesinden" murad, kâfirlerin kendi nefislerinde (içlerinde), küfür ve isyanı güzel görüp o yolda yürüme şekillerini ifâde etmesidir. Gayelerinin iman ve taatı çirkin görmeleri sebebiyledir. Kâfirler, İman ve taat konusunda taklid içinde olup; sahih bir nazar'dan yüz çevirmelerinden kalblerini, "inzâr" korkutma'nın tesir etmediği bir hale getirdiler. Kalblerine asla hak ve hakikat nüfuz etmez. Bu şekle "İstiare" yolu ile "hatm" mühürlü denildi.

Kâfirlerin kalblerinin hak ve hakikate kapalı olması, doğru bir araştırma ve sahih bir düşünceden yoksun olma şekillerine "mühürledi" fiili yanı sıra aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de aynı zamanda mühürledi fiili de kullanılmaktadır:

"Onlar öyle kimselerdirler ki Allah kalblerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlemiştir ve işte onlardır ki hep gaafillerdir!"¹⁶⁹

Kâfirlerin halini açıklamak için "mühürledi" fiili yerine Kur'an-ı Kerim'de °JJ£\ (Gaafil olmak) masdarından müştak olan fiiller de kullanılmaktadır:

"Nefsince de o kullarla beraber sabret ki, (onlar) sabah-akşam (her vakit) rablerine duâ eder, cemâlini isterler. Sen dünya zînetini arzu ederek onlardan gözlerini ayırma ve o kimseye itaat etme ki kalbini zikrimizden gafil bırakmışsınız, keyfinin ardına düşmüş ve işi, haddini aşmak olmuştur"¹⁷⁰

(Kâfirlerin halini açıklamak için mühürledi" fiili yerine Kur'an-i Kerim'de) (Kalb katılasmak) masdанныn müştakları da kullanılır.

"(Yahudiler,) Sonra bu sözleşmelerini bozdukları içindir ki, biz onları lanetledik ve kalblerini kaskatı ettik. Kelimeleri yerlerinden oynatarak tahrif ederler...

İhtar edildikleri hakikatlerden hazz almayı unuttular. İçlerinden pek azı müstesna olmak üzere, onlardan dâima bir hainliğe muttali olur durursun. Yine sen onlardan affet ve aldırma... Çünkü Allah ihsan edenleri sever.¹⁷¹

Kalblerinin Mühürlenmesi Küfürlerindendir

(Bu âyet-i kerimelerde mühürledi, (Gafil olmak) ve Jı (Kalb katılasmak) fiillerinin Cenâb-ı Allah'a isnâd edilmesi, (kulun irâde-i cüz'iyesine aykırı değildir. Bilakis irâde-i cüz'iyyeyi isbat etmektedir.) Bunlar, mümkünâtın esrarı ile Cenâb-ı Allah'a isnâd edilmesi cihetindedir. (Allah kalblerini mühürledi, denilmesinin

¹⁶⁷ Muhammedi 47/24

¹⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/191-193.

¹⁶⁹ En-Nahl: 16/108

¹⁷⁰ E'l-Kehf: 18/28

¹⁷¹ El-Mâide: 5/13

sebebi) bunlar, Cenâb-ı Allah'ın kudretiyle meydana geldikleri için Cenâb-ı Allah'a isnâd edilmişlerdir. Yoksa kalblerinin mühürlenmesine sebep olan onların kendi küfür ve iftiralarıdır.

Kâfirlerin kalblerinin mühürlenmesine, küfür ve iftiralarının sebep olduğuna Kur'ân-ı Kerim'den deliller:

"Bunun üzerine, verdikleri sözleri bozmaları ve Allah'ın ayetlerine küfürleri ve peygamberleri haksız yere öldürmeleri ve "Kalblerimiz kılıflı" demeleri sebebiyle... ki doğrusu Allah, o kalblerin üzerini küfürleriyle tab' etmiştir de, onun için îmâna gelmezler; meğer ki pek az...155."¹⁷²

"Bunun sebebi şudur: Onlar inandılar, sonra küfür ettiler, bu yüzden kalblerinin üzeri mühürlendi. Artık onlar anlamazlar."¹⁷³

Allah onların kalblerinin üzerini mühürledi." Âyet-i'kerimesi, kâfirlerin en iğrenç ve kötü sıfatlarını haykırp dile getirmekte ve sonlarının vahim olacağını bildirmektedir. Âyetteki, mühürledi" kelimesi, küfürlerinin cezasıdır. Allah, yolları onlara kolaylaştırdı. Eğer bu yollar öğrenme çabası göstereceklerdi, mutlaka Allah kendilerini başarıya ulaştırır, doğru yolu bulmalarını sağlardı. Ve Allah onların kalbleri ve kulakları üzerine mühür basıp onları hidâyetten men (ve mahrum) edince cezaya nasıl müstehak olurlar? Konusunda itiraza kalkışmazlardı.

Şeyh tefsirinde buyurdu: Mühürlemenin Allah'a isnâd edilmesi, kâfirlerin hakkı kabul etmekten kaçınmalarındandır. (Allahü Teâlâ hazretlerinden başka yaratıcı yoktur. Kâfirler, irâde-i cüz'iyeleriyle küfrü tercih ettikleri için Allah, onların kalblerini mühürledi. Bu mühürleme işinin Allah'a dayandırılması,) a'râz olmayan bir şeyin yaratılışı gibidir. -Şeyhin kelamı bitti- (1/47)

Teysircle buyurdu:

Hak ehline göre, "mühürlemenin" özeti, Allah'ın yanında bir cezadır; kulu cebren imandan meneder. Amma onu kerhen küfre hamletmez (sevketmez). Belki kâfirin, küfre dalmasına ve küfürde ısrarda yapmış olduğu su-i ihtiyar (irâde-i cüz'iyesini kötüye kullanması ve küfrü seçip onda ısrar etmesinden) dolayı kendisine verilen bir cezadır. Bu cezâ'dan dolayı iman fiili ve isyanı terketme kendisiyle kolay olan ilâhî İütuftan mahrum kalmaktadır. Onlar, iman etme hitabı ile kaldılar. Cenâb-ı Allah, onların iman etmeleri hakkında şöyle buyurdu:

"Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a, iman edin."¹⁷⁴

Kâfirler, imandan imtina ettikleri için, ayıplanmışlar ve kötülenmişlerdir. "Böyleyken onlar acaba neden iman etmezler?"¹⁷⁵

Eğer kâfirler, imana icbar edilmiş ve imandan aciz kişiler olsalardı, onlardan hitâb düşer ve iman etmedikleri için levh edilmezlerdi (ayıplanmazlardı) ve azarlanmazlardı; hesap günü ağızlarına mühür gibi... O gün ağızlar, hakikaten konuşmaktan aciz kaldıklarında, hitâb söz ile bakî olmaz. Bütün bu açıklamalar, ehli sünnet ve'l-cemeatın, kulun fiilini isbât ve o fiilin yaratıcısının Allah olduğu hakikatini beyan etmektedir.

Kelimesi,'in cemiidir.'de yürektir.. Kendisine

kalb, diye isimlendirilmesinin sebebi: İşlerde değişmesi ve a'zâlarda tasarruf etmesindedir.

Şeyhin Tefsirinde şöyle buyurulmaktadır:

Kalb, bir et parçasıdır. Şekli çam kozalağının şeklindedir. Vetine (yürek damarına) bağlıdır. Vetin, kalbte bir kan damarıdır. O vetin kesildiği zaman, sahibi ölür. O vetine "ebhür" da denir."¹⁷⁶

Kevâşî Tefsirinde buyuruldu:

Kalb, yürekte, siyah bir parçadır. Bazıları onu, vetin (yürek damarına) bağlı ve çevrilmiş (değişken) sandılar.

Seyyid Şerif Cürçânfnin Tarifâtında kalb, şöyle tarif edilmektedir:

Kalb: Göğsün sol tarafında bulunan, çam kozalağı (konik) biçimdeki, cismânî kalbe bağlılığı olan, latif ve Rabbanî bir şeydir. Bu latîf kalb insanın hakikatidir.

Mevlânâ Câmî Hazretleri şöyle buyurdu:

Kalb, belki Tutî kuşunun kafesidir. Orada ötmekte ve gönül ile bilinmektedir."

Allah onların kalblerinin üzerini mühürledi.") Âyet-i kerimesinde geçen, kalb'ten murad, bazen kalb diye itlâk olunan gönülde bulunan akıl gücüdür (kuwe-i âkiledir). Kendisiyle akıl ve marifet murad edilir. Allah c.c. buyurduğu gibi:

"Şüphesiz ki bu söylenende, kalbi (aklı) olan yahut şuhûd halinde kulak tutan kimse için uyandıracak bir ihtar vardır!50/37"¹⁷⁷ Burada kalb, akıl manasınadır.

"Ve" Allah, mühürledi, "iştmelelerinin üzerini" yani, kulaklarının üzerine mühür vurdu.

Hakkı iştmetmekten uzak oldu. Hayra kulak asmazlar. Hakkı dinlemezler, hakkı kabul etmezler. Sanki, kulakları mühürlenip tıkanmıştır. Kulaklarının mühürlenmesi, onların kötü seçimlerinin (sû-i ihtiyarlarının, irâde-i cüz'iyelerini kötüye kullanmalarının) cezası, bâtıla meyletmeleri ve onu seçmelerinin bir sonucudur.

Semil, iştme gücü (kuwe-i sâmia)dir. Semi' kelimesi, bazen iştmeye ve bazen de (mecazî olarak) iştmenin

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/193-194.

¹⁷² En-Nisâ: 4/155

¹⁷³ El-Münâfikûn: 63/3

¹⁷⁴ En-Nisâ: 4/136

¹⁷⁵ El-İnşikâk: 84/20

¹⁷⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/195-196.

¹⁷⁷ Kâf: 50/37

hâmil olduğu uzva yani kulağa da kullanılır. Burada Semi'den murat, işitme organı olan kulaktır. Onun (kulağın) mühürlenmeye şiddetli bir münâsebeti vardır. Kulak asaleten üzeri mühürlenendir.¹⁷⁸

Semi' kelimesi Neden Müfred Olarak Geldi

Semi' (işitme), kelimesinin müfred kullanılmasında bir çok yön vardır.

Birincisi: Aslında Semi' (işitme) kelimesi masdardır. Masdarlar ise, müfred (tekil), tesniye (ikil) ve cem'iyeye (çoğula) kullanmaları elverişli olduğu için, cemi olmaları şart değildir. Allah c.c. şöyle buyurdu: "(Haberin olsun ki) gerçekten o, kâfirler hep hile kuruyorlar. Ben de hilelerine karşılık veririm."¹⁷⁹

Eğer deseler: Müfredi gözler, cemi (çoğul) olarak geldi, o da Semi' kelimesi gibidir?

Cevaben deriz ki: gözün adıdır. kelimesi, göze isim olmakla masdarlıktan çıktı. İsim olduğu için cemilendigözler, diye çoğulu geldi).

İkincisi: Burada mahzûf bir kelime vardır. Ve Allah kulaklarının (işitmelerinin) üzerini mühürle'di demek yani Allah onların, işitme yerlerini ve duyu organlarını mühürledi demektir, "Şehre sor,¹⁸⁰ Yani ehline sor. Âyet-i kerimesinde olduğu gibi ("Zikrül-mahâl-irâdetü'l-hâl" alâkası¹⁸¹ ile burada mecazi bir manâ vardır. Burada gizlenme yani hazfın olduğuna delil, semi' işitmenin bir fiil olmasıdır. Fiillerin üzerine mühür vurulmaz, belki o fiillerin mahalleri (yapıldığı yerlere) mühür vurulur. O da kulaktır.

Üçüncüsü: (Burada semi' kelimesiyle.) işitme durumundaki herkesin işitmesi murâd edilmiştir. Cem'iyeye izafe edilmesi, yani semi' işitme kelimesinin onlar, cemi müzekker gaib zamirine müzâf olması, onun tekrar cemi olarak gelmesine ihtiyâç yoktur. Müfred gelmesinde (aynı zamanda başka kelimelere) karışmasını korumak da vardır.

Şâirin: "Kamınızın bazısı ile yiyiniz. (Karınlarınızın bir kısmını doyurun)" şiirinde, kamınız, karınlarınız, demektir. Çünkü, karında müştereklik olmaz. Herkesin karnı bir olup kendisine aittir. Bundan dolayı cemi olarak gelmesine gerek yoktur.

Dördüncüsü: İmam Sibeveyh'in¹⁸² sözü: "İki cemi'yi ortalayan (iki ceminin arasında olan) kelime müfred de olsa cem'a delâlet eder" görüşüdür. Şu mübarek âyet-i kerimede olduğu gibi:

Allah, iman edenlerin velisidir. Onları zulumatta'n nura çıkarır.¹⁸³ karanlıklar,nûr. aydınlığın, nurlar olduğuna delâlet etmektedir.

Allah, onların kalblerinin ve kulaklarının üzerini mühürlemiş," Âyet-i kerimesinde, kalblerin mühürlenmesini, kulakların mühürlenmesi üzerine takdim edilmesinin sebebi, kalbin imanı kabul etmemekte asıl olmasındandır. (Yine âyet-i kerimenin devamında) kulakların halinin, gözlerin halinden Önce zikredilmesinin sebebi, kalbler ile kulaklar arasındaki hâl vardır. (Yani iman etmede kulak, göze göre asıl olmasındandır.)

Dediler ki: "İşitmek, görmekten daha faziletlidir. Zîrâ Allahü Teâlâ Hazretleri, işitmeyi, görme üzerine takdim etti. İşitmek peygamberliğin şartlarındandır. Zîrâ Cenâb-ı Allah, sağır bir peygamber göndermemiştir. Muhakkak ki, işitme, kişinin arkadaşından işitmiş olduğu bilgileri (meârifî) akıl yoluyla mükemmel bir şekilde anlamaya vesiledir.¹⁸⁴

Gözlerinde Perde Vardır

Ve onların gözlerinin üzerine çekilmiştir. gözler, kelimesi göz'ün cemiidir. (1/48) O'da gözün idrâk etmesidir. Bazen mecaz olarak, görme kuvveti (kuvve-i bâsira) için kullanılır. İki uzvun üzerindedir. Yani iki görme organı içinde kullanılır. Burada gözden murad da budur. Çünkü o, kapalığa en şiddetli münâsebeti olandır. perde yani örtü. Hakikatte gözde bir perde yoktur. Burada perdeden murad, küfürleri sebebiyle meydana gelip, gözlerini âfâkta ve kendi nefislerinde var olup tecelli eden âyet ve delilleri (mucize ve âyetlere karşı görme körlüğüne yakalanıp onları görmemesidir. Bakıp gördüklerinden ibret alan (uzak görüşlü) kimseler gibi değildir. (Hak ve hakikati görmediği için) sanki onun gözlerinin üzerinde perde vardır. Kendisiyle görünenler arasında sanki perdeler vardır perde, kelimesinin nekre gelmesi, gözlerinde bir çeşit perde demektir. Bildiği perdelerin dışında bir şeydir. O âyetlerde kullanılan perdedir. perde kelimesi, muahher mübtedâ'dır. "Ve onların gözlerinin üzerine çekilmiştir", ise mukaddem haberdır.¹⁸⁵

İşitme yani kulak ve kalb, idrâk etme noktasında, bütün yönlerden müşterek olduklarından yapmış oldukları fiillere has olarak ona mani olan mühürleme ki, bütün yönlerde onların vazifelerini yapmalarına mani olur. Gözün idrâki (algılaması) ise, kendisine mahsus karşılaşma cihetiyledir. Gözün görmesine mani olan şey ise, onun fiilinden olan. perdedir. perde bu cihete yani gözün görmesine mani ve engel olana mahsus oldu.

¹⁷⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/197-198.

¹⁷⁹ Et-Târik: 86/15-16

¹⁸⁰ Yusuf: 12/82

¹⁸¹ Zikrül-mahâUrâdetü'l-hâl alâkası için bakınız: Alâka s. 6

¹⁸² İmam Sibeveyh, büyük nahif âlimidir.

¹⁸³ Bakara: 2/257

¹⁸⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/198-199.

¹⁸⁵ Bakara: 2/44

Teysir'de buyurdu: Âyet-i kerimede kalbler, işitme (kulak) ve gözler zikredildi. Çünkü hitab, hakkı anlatmakta bu üç uzvu kullanmakla olur. Allah, şöyle buyurdu: Akıl erdirmiyor musunuz?"¹⁸⁶ "Hâlâ görmeyecek misiniz?"¹⁸⁷ "Hâlâ işitmez misiniz?"¹⁸⁷

Büyük Azab Kâfirler İçindir

Ve bunların hakkı büyük bir azaptır."

Kuvvetli ve şiddetli bir cezadır. kelimesi, dendir. w azâb (kelimesi) manâ ve bina cihetinden.azâb kelimesi gibidir. Bir şeyden imsak edilip ondan kendisini tuttuğu zaman; Ben o şeyden kendimi tuttum, derler. Azâb'a azâb. diye isim verilmesinin sebebi; azâb, (kişiyi) cinayet işlemekten alıkoyduğu içindir. Akıl sahibi kişi, yapacağı işi düşündüğünde. başına gelecekleri hatırlar ve kötülükten vazgeçer.

"Tatlı su" tabiri de azâb'dan gelmektedir. Çünkü tatlı su, susuzluğu giderir ve insandaki suya olan ihtiyacı, tuzlu suyun hilâfına sona erdirir. Tuzlu su ise insanın susuzluğunu artırır. Tatlı suya r\k "Susuzluğu kırıp geçen saf ve tatlı su" demeleri buna delâlet eder. Çünkü tatlı su insanın susuzluğunu kırar yani keser. Tatlı suya oÇI Furat denir. Kalbin üzerine serinlik verdiği içindir. Furât, tatlı su demektir. Furat kelimesi, "Bir şeyin kırılıp parça parça olması" manâsında olan kelimesinden alınmadır (müştaktır), bir şeyin değiştirilmesi demektir.

Denildi ki: Azâb'a azab diye isimlendirilmesi, kişinin, tabiatı (karakteri) icâbı, hoş gördüğü ve güzel kabul ettiği şeylerin cezası olarak verilmesidir. Allah: "Azabımı ve uyarılarımı tadın!"¹⁸⁸ buyurdu. Ancak güzel ve temiz olan şeyler tadılır. Buna göre, dünyada kendi hevâ (ve heveslerine) uyararak, onu güzel görenlerin cezasıdır. Bunlar bir bakıma azabı kendilerine güzel görmüşlerdir.

Azîm, hakir in zıddıdır Kebir (büyük) ise küçüğün zıddıdır. Böylece Azîm (büyüklük cihetinde) Kebirin üzerindedir. hakîr de (ifâde ettiği manâ cihetinde) sağır yani küçükden daha aşağıdır.

Teysir (tefsirinde şöyle) dedi: Azîm yani büyük, veya çok veyahut da daimî olan demektir. O da ateşte daimî olarak ateşle azab etmektir. Sonra (azim kelimesi) ateşin korkunç büyüklüğünü, hallerinin şiddetini ve selâsil (zincirlerinin) ve ağılâl (prangalarının) çokluğunu ifade eder. Böylece bu mübarek âyet, kâfirlerin âhirette müstahak (layık) oldukları (azabı), açıklama, bir uyarı ve bir korkutmadır. Denildi ki: büyük azab dünyada öldürülme ve esir düşme; âhirette ise, Cehennem ateşidir. büyük azab diyerek azim ile vasıflanmasının manâsı, azabın diğer cinsleriyle kıyâs yapıldığında bunun "kasr" ifâde etmesidir. Yani büyüklüğün sadece bu azabın sıfatı olduğunu belirtmesi içindir. büyük azab, diyerek nekre gelmesinin hikmeti ise. kendileri için var olan elem ve acılardan büyük çeşit azabın var olduğudur. O azabın künhünü ve mahiyetini ancak Allah azze ve celle bilir.

Akıllı kişiye düşen, kendini "elim azab" acıklı azab ve büyük cezâ'ya düşürülecek şeylerden (itikâd ve amellerden) kaçınmasıdır. O da günahlarda isrâr etmek; ayıp ve hatalara dalışta gözüpek olmaktır (aldırış etmemektir).

Denildi ki: Bu cezalardan muhafaza edilmenin sebebi: Akıllı kişiye elbette gereklidir ki, aklı hakdan menetmemek ve dili bâtil şeylere daldırmamaktır.

Sa'dî şöyle buyurdu:

Kötülük ile söze girip kötü konuşma.

Büyük azablar olur, büyük günahlarla.

Kimsenin kötülüğüne şahid olma."¹⁸⁹

Kalbin Pas Tutması

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular:

"Muhakkak bu kalbler, demirin pas tuttuğu gibi pas tutar. (Yâ Resûlellah!) Cilâsı nedir? diye sordular. Efendimiz (s.a.v.): (Kalbin cilâsı:) Kur'ân-ı Kerim'i okumak, Allah'ı çok zikretmek ve ölümü çok anmaktır, buyurdu."

Hataların anası (ana kaynağı kötü huy) üçtür. (Onlar da:)

Hırs,

Hased,

Kibir.

Bunlardan altı kötü ahlâk daha doğdu ve böylece dokuz oldu. Onlar, karnı tıka basa yemek, çok uyumak, çok istirahat etmek (tembellik), mal sevgisi, makam sevgisi ve riyaset (başkanlık) sevgisidir. Mal ve riyaset (başkanlık) sevgisi: sahibini helak ve küfre çeken kötü huyların en büyüğüdür.¹⁹⁰

¹⁸⁶ El-Kasas: 28/72

¹⁸⁷ El-Kasas:28/71

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/199-200.

¹⁸⁸ El-Kamer: 54/39

¹⁸⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/200-202.

¹⁹⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/202.

Hikâye

Genç bir melik, (bir gün şöyle) dedi. (1/49)

"Ben meliklikten bir lezzet bulamıyorum. Bilmiyorum ki, insanlar da böyle mi buluyor yoksa sadece ben mi lezzet bulamıyorum,"

Ona:

"İnsanlar da böyle hayatın lezzetini bulamıyorlar," dediler.

Genç Melik sordu:

"Bunu ne sağlar?" Onlar:

"Senin Allah'a itaat etmen ve Cenâb-ı Allah'a âsî olmaman. Ancak bununla mutlu olursun," dediler. Memleketindeki âlim ve sâlih insanları davet etti. Onlara:

"Hep benim yanımda ve meclisimde hazır olun. Bana sürekli Cenâb-ı Allah'ın itaatini emredin ve benden gördüğünüz, kötülüklerden beni alıkoymaya çalışın!" dedi. Böyle yaptı. Âlim ve sâlihlerin sayesinde istikâmetini düzeltti. Dört yüz yıl Melik oldu. (Dört yüz yıllık saltanatından sonra) Şeytan ona bir adam şeklinde geldi. Melik'e sordu:

"Sen kimsin?" Melik:

"Âdem oğullarından bir adam'ım!" dedi. Şeytan:

"Eğer sen Âdem oğullarından olsaydın, sen de Adem oğullarının öldüğü gibi ölürdün." Dedi. Melik sordu:

"Ya ben kimim?" Şeytan:

"Sen bir ilâhsın! İnsanları sana ibâdet etmeye çağır," dedi. Melik'in kalbine bir şeyler girdi. Şeytanın vesvesesine kapıldı. Mimbere çıktı. Şöyle dedi:

"Ey insanlar! Ben uzun süredir, sizden bir şey gizlemiştim. Fakat onu izhâr etmenin zamanı yaklaştı. Ben şu kadar yıldır sizin Melik'inizim. Eğer ben Âdem oğlundan olsaydım, ben de (sizin dedeleriniz ve ecdadınız gibi) ölürdüm. Lâkin ben Âdem oğlundan değilim! Ben bir ilâhım! Bana ibâdet edin..." Allah c.c. Hazretleri, zamanın peygamberine vahyetti. Ona haber ver:

"Ben ona benim yoluma istikâmet bulmasını nasip ettim. O da şimdi benim taatımdan isyanıma döndü. (Eğer tevbe edip hâlini düzeltmezse) İzzetim ve celâlim hakkı için onun üzerine Buhtunnasr'ı musallat kılacağım. Melik, bu kötü halinden vazgeçmedi, iyiliğe dönmedi. Allah onun başına Buhtunnasr'ı musallat etti. Buhtunnasr o melik'in boynunu vurdu. Onun hazinelerinden yetmiş gemi altın aldı.

Mevlâna Celâleddin (k.s.) Hazretleri şöyle buyurdu:

Gözler ancak Hakkın yardımıyla açılır.

Munis bakışlar sevgiyle olur.

Dünyada Hakka uymayan gayret muvaffak olmaz.

Rüşde ereni ve doğruyu en iyi bilen Allandır. ¹⁹¹

Te'vîlât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar

Te'vîlât-ı Necmiyye'de (şöyle buyuruldu): ps- Mühürleme de, mahlûkatin yaratılışı için tecelli eden irâde-i ezeli ve hikmete muvafık olarak, saadet ve şekavet ile "kader" in geçen hükümlerinin bidayetine (başlangıcına) işaretler. Allahü Teâlâ buyurduğu gibi: "Onlardan kimi bedbaht, kimi de mutludur." ¹⁹²

Hepsinin imanı veya küfrü kabul etmeye yeten güzel istidadı olmakla beraber, Hak Teâlâ Hazretleri, onların zerrelerini (atomlarını) kendisine muhâtab etti. Ve onlara Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Diye hitâb etti. Onlar da topluca Evet sen bizim Rabbimizsin" dediler.

Sonra Cenâb-ı Allah, zürriyetlerini (zerreleri ve atomları) kalblere koydu. Kalbleri, cesedlere ve cesedleri de dünyaya. Dünyayı da üç karanlıklara bıraktı. Kalbin bütün pencereleri, gayb âlemine açtılar. Bu da her insanın doğum zamanına kadar Hakkın kemâlini müşahede eden ve Hakkın hitabını işiten ve vaadedilen zerrelerinin vasıtası ile. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri buyurduğu gibi:

"Her doğan (çocuk) İslâm fitratı üzerine doğar. Anne ve babaları (daha sonra) onu Yahûdîleştirir, Hıristiyanlaştırır ya da Mecûsîleştirirler." ¹⁹³

Bu hadîs-i şerîf. Cenâb-ı Allah'ın, dinî yönden şâkî'nin (kötü evlâdın) terbiyesini anne ve baba'ya yüklediğine işaretler. Çocuk anne ve babasını taklid eder. Hatta çocuk ebeveyni taklid eder. onları üzerinde bulduğu dalâlete din diye ülfet eder, sarılır ve böylece dalâlete düşüp sapıtır. Cenâb-ı Allah onlar için:

İbrahim: " Kasem olsun ki' dedi; 'siz de atalarınız da açık bir dalâl içindediniz' 54" ¹⁹⁴

Bu mukadder şekavet, bu taklidî dalâlette, nefsin zulmânî sıfatlarında, hevâ (ve heveste) ve ona (nefse) uymada gizlenmiştir. Sonra onun tesiri (etkisi) ve zulmeti oldu, onun pası kalbe sirayet edip geçti ve böylece kalbi

¹⁹¹ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/203-204.

¹⁹² Hud: 11/105

¹⁹³ Buhârî, Cenâiz 1

¹⁹⁴ El-Embiyâ: 21/54

katılaştırdı. kalbi kararttı ve kalbi (hak ve hakikatte) kapatıp örttü. Kalbin pencerelerini zerrelere kapattı. Gözleri kör etti. Kulakları sağır yaptı. Hatta şekavet ehli. zerrelere (atomlarının) hakkı görmelerini görmez oldular ve zerrelere hakkı işitmeleriyle işitmez oldular. Peygamberlerden işittiklerini inkâr eder oldular. Peygamberleri ve peygamberlerin çağırdığı hak dini tekfir edip küfre girdiler. Allah da şekavetlerini küfürleriyle mühürledi. Bu durum kalblerinin mühürlenmesine yol açtı. Cenâb-ı Allah, onlar için şöyle buyurdu: Doğrusu Allah, o kalblerin üzerini küfürleriyle mühürlemiştir.¹⁹⁵

Kader

Kader. Allâh'ın başkasının muttali olamayacağı derecede gizli olan Allâh'ın ezeli ilmi diye tefsir edildi. Saadetin eseri, sâidlerin ikrarı ile zahir olur. Şekâvetin eseri de, şakilerin inkâr ve küfürleriyle kader'den zahir olur. Toprağın altındaki tohum gibi... Toprağın altındaki tohum gizlidir. Ondan ağaç ortaya çıkar. (İlk anda) O ağaçta (ağaçlardan hangisi olacağı hemen bilinmez) gizlidir. O ağaçtan dallar çıkar, budaklanır. Hangi dalın verimli olduğu pek bilinmez tâki dal, meyve veresiye kadar (verimliliği) gizlidir. Verilen meyvede sağlıklı olup olmadığı zahir olmadıkça meyvelerin arasında gizli sayılır. Tohumun zahir olması, meyve ile mühürlenir. Kaderin sırrı da böyledir. Kader, ya saadetin veya şekâvetin tohumudur. Allâh'ın bilgisi dâhilinde olup bize gizlidir. Ondan insan vücûdunun ağacı çıkar. O insanda saadet ve şekavet gizlidir. İnsan âkil baliğ olduğu zaman, onda ahlâk dalları gelişir. İnsanın ne olduğu ahlâkında gizlidir. Ahlâktan amel meyvesi çıkar. (1/50) Amelin meyvesi de ya ikrar veya inkâr'dır. O da iman ve küfürdür. Kader'in sırrının zahir olması böylece mühürlenir. O da iman ve küfrün meyvesi olan saadet veya şekavettir. Saadet ve şekavet ile mühürlendiği zaman, kader'in sırrı zahir olup anlaşılır.

Allah onların kalblerinin üzerini mühürlediği kişiler; ancak küfürlerinin mührü ile mühürlendiler.

Her ne kadar onların mühürlerini nakşeden, (nakkaş) ezeli ahkâm ve kaderin sırrı olsa da; onlar (küfürleri sebebiyle) böylece ebedî vuslat devletinden mahrum kaldılar.

Ve onunla, işitmelerinin üzerine yani, kulaklarının üzeri mühürlendi. Celâl sahibi olan Allâh'ın hitabı izzetini işitmediler.

"Ve onların gözlerine bir perde inmiştir," körlükten ve dalâletten bir perde vardır. Onlar Cenâb-ı Allâh'ın bu Cemâl ve kemâlini müşahede edemediler. Onlar için yerleşen daimî bir mahrumiyet vardır.

Ve bunların hakkı büyük bir azaptır. Kuvvetli ve şiddetli bir ceza vardır. Çünkü onlar, muradlanndan men-olundular (yaratılış gayelerinden saptılar). Allah, (çok yüce) ve Azîm (çok azametlidir). Azabın azameti yani büyüklük ve dehşeti de, kâfirlerin kendisinden men edildikleri, muradın azameti kadar olur. (Yani kişinin azabının büyüklük ve dehşeti, emir olunup yapmadığı ilâhî emirler nisbetinde büyük olacaktır). TeVilâttan alınanlar bitti.¹⁹⁶

MÜNAFIKLAR

Meâl-i Şerifi:

İnsanlar içinden kimisi de vardır ki, "Allah'a ve son güne iymân ettik" derler de, mü'min değillerdir!8 Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Halbuki sırf kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar.9 Kalblerinde bir maraz (hastalık) vardır da, Allah marazlarını artırmıştır ve yalancılık ettikleri için bunlara elîm (gayet acı) bir azap vardır.

Hem bunlara,

-"Yeryüzünü fesada vermeyin!" denildiği zaman,

-"Biz ancak ıslahçılarız.düzelticileriz" derler.11 Haî... Doğrusu bunlar, ortalığı ifsat edenlerdir bunlar... Lâkin şuuruları yok, farkında değillerdir!12

Yine bunlara,

-"Nâsin iymân ettiği gibi iymân edin!" denildiği zaman;

-"Yâ!... Biz o süfehâ'mn iymân ettikleri gibi mi iymân ederiz?" derler.

Ha!... Doğrusu süfehâ kendileridir ve lâkin bilmezler!13 Bir de iymân edenlerle karşılaştılar mı, -"Âmenna!" derler ve kendi şeytanlarıyla halvet oldular mı, -"Emin olun, biz sizinle beraberiz. Biz ancak müstehziyiz! (onlarla alay ediyoruz)" derler. 14

Allah onlarla istihza (alay) ediyor da, tuğyanları içinde bocalarlarken kendilerini sürüklüyor.

Bunlar, işte öyle kimselerdir ki, hidâyet karşılığında dalâleti satın almışlardır da, ticaretleri kâr etmemiştir. Yolunu tutmuş da değillerdir...16

Bunların meseli, şunun meseline benzer ki, bir ateş yakmak istedi. Vaktâ ki çevresindekileri aydınlattı. Tam o sırada Allah nurlarını gideriverip, kendilerini zulmetler içinde bıraktı... Artık bunlar görmezler,17

¹⁹⁵ En-Nisâ: 4/155

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/204-205.

¹⁹⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/205-206.

Sağırđırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık bunlar dön-mezler!18

Yahut semâdan boşanan bir yağmur hâli gibidir ki, onda karanlıklar var, bir gürlleme, bir şimşek var... Yıldırımlardan olum korkusuyla parmaklarını kulaklarına tikiyorlar... Ve Allah kâfirleri kuşatmıştır!19
Şimşek neredeyse gözlerini kapıverecek... ÖnÜrtiH aydınlattı mı, ışığında yürüyorlar, karanlık üzerlerine çöktü mü, arkıhp kalıyorlar. Allah dilemiş olsaydı, elbet iştmelelerini, görmelerini de alı verirdi. Şüphe yok ki, Allah her şeye kadîr, daima kadirdir!¹⁹⁷

Tefsiri:

Ve İnsanlardan Bazıları...

Noksan sıfatlardan münezze olan Allah Subhânehû ve Teâlâ Hazretleri, kitabını hâlinin şerhi ile açtı. (Kitabının başında Fatıha sûresinde, zatını bizlere tanıttı.) Ve hemen ardında, dinlerinde Allah için ihlaslı olan, kalbleri, dillerinin ikrar ettiği (tevhide) muvafakat eden (yani özü ve sözü bir olan muhlis) kullarının vasıflarını beyan etti. İhlaslı kullarının ardında da onların zıddı olup, bâtını ve zahiri (iç ve dışları) ile küfre sarılan (ve küfür yolunda yürüyen) kâfirleri anlattı.

Üçüncü olarak da, bu iki kısmın yani Müslümanlar ile kâfirlerin arasında yalpalayıp duran kararsızlardır. Onlar ağızlarıyla iman ettikleri halde, kalbleriyle iman etmeyenlerdir. Bu şekilde kısımlar tamamlanmış oldu. Bunlar, münafıklardır. Onlar kâfirlerin en habisleridir. Allah'ın en çok buğz ettiği kimlerdir. Çünkü onlar, küfrü kamufle etmiş ve (içten içe) kâfirlere karışmışlardır. Müslümanlara hile ve istihza eder dururlar. Bundan dolayı onların (münafıkların hallerinin) açıklanması uzun sürdü.

Kâşânî buyurdu:

Kalblerinin üzeri mühürlenmiş ve küfürlerinde isrâr eden kâfirlerin vasıfları hakkında iki âyet-i kerime ile özetle durumları anlatıldı. Münafıkların vasıfları ise 13 (onüç) âyet-i kerimede anlatılmasının sebebi, kâfirlerden yüz çevrilmesi içindir. Söz kâfirleri etkilemez; onlara fayda vermez. Hitab, kâfirlere tesir etmez. Amma münafıklar ise, bazen azarlama ve anlatım onlara fayda verir. Belki durumlarının, halka teşyi edilmesi, hallerinin halka anlatılması, ahlâklarının beyan edilmesi ve adetlerinin terkedilmesiyle bir köşeye sıkıştırılabilirler. Onların niyetleri ve makamları habistir.

Münafıklar, hallerinin ve şekillerinin çirkinliğinin anlatılması ve hallerinin misâl ile ortaya dökülmesiyle uyanırlar. Onların yollarıyla kalbleri eğrilir. Nefisleri boyun eğderler. İç âlemlerini temizlerler. Rezaletleri sona erer. Üzerinde oldukları hakikate dönerler. O zaman (Cehennemlik olan münafıklardan) şu âyeti kerime ile belirtilen müstesna kişiler olurlar:

(Her halde münafıklar, cehennem en alt tabaka-sm-dadırlar. İhtimali yok; onlara bir kurtaracak da bulamazsın.¹⁹⁸ buyurduktan sonra; nifaktan tevbe eden imanlarından ihlaslı olan ve amellerini islâh edenleri şöyle istisna etti:)

"Ancak tevbe edip, hallerini düzelten ve Allah'a sarılıp, dinlerini Allah için hâlis kılan kimseler müstesna. Çünkü bunlar mü'minlerle beraberdir. Mü'minlere ise Allah azîm bir ecir verecektir.146."¹⁹⁹

İnsana Neden Nâs Denildi?

Nâs kelimesi, insan kelimesinin cemiidir (çoğuiudur). İnsana "Nâs" adı verildi. Çünkü Cenâb-ı Allah, insandan ahid (sözleşme) aldı. İnsan o sözleşmeyi unuttuğu için ona (unutan manasında) nâs denildi. Allah şöyle buyurdu:

"Filhakika bundan evvel Âdem'e ahid verdik de unuttu ve biz onda bir azim bulmadık!115"²⁰⁰

Cenâb-ı Allah'ın: "Pek nankördür o insan rabbine"²⁰¹ Kavli şerifinin tefsirinde, yani "nimetleri unuttur; mihnetleri hep hatırlar" (rivayeti) geldi.

(İnsana insan denilmesinin bir sebebi de) Denildi ki: İnsan, yani göründü kelimesinden gelmektedir. Çünkü insanlar, zahirdirler, görüyorlar ve görünüyorlar. Bundan dolayı insana "beşer" adı da verildi; "Çin'lere "Cinn" denildiği gibi. Çünkü cinler, gözlere görünmemektedirler.

(Diğer bir rivayete) göre: İnsan, vahşet" kelimesinin zıddıdır. Üns (ünsiyet) kelimesinden gelmektedir. Çünkü insan kendi cinsleriyle ünsiyet (ve ülfet) eder. Veya ruhları bedenleriyle ve bedenleri ruhlanya hemen kaynaşıp uyum sağladığı için, insana insan denilmiştir.

Nas kelimesinin başındaki lâm cins içindir. Yani insan cinsinden bazıları demektir.

O kişi ki diyor, " âyette kim (kim ki) kelimesi, mevsüftür. Ahid değildir. (Bilinen bir kişi değildir.) Sanki şöyle denilmektedir: Ve insanlardan bazı insanlar söylüyorlar," yani dilleriyle (şehâdet kelimesini) okuyorlar,

¹⁹⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/207-208.

¹⁹⁸ En-Nisâ: 4/145

¹⁹⁹ En-Nisâ: 4/146

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/209-210.

²⁰⁰ Tâhâ:20/115

²⁰¹ El-Âdiyât: 100-6

demektir. Fayda sağlayan şeyi telaffuz etmektir. Söyler, söylenmiş manasıdır. Tabir edenin (söyleyenin) nefsinde tasavvur ettiği manayı telaffuzdur, Söz kelimesi, mecaz olarak ta "görüş" ve "mezheb" manasına gelir. "söyler," fiilinde zamirin mercinin müfred (yani tek kişi) olması, onun lafzı olması itibarı ile.

biz iman ettik, sözünde ve halbuki onlar değiller, kavli şeriflerinde zamirin cemi olması ise, manâsı itibarıyla. Çünkü kelime hem müfredde ve hem de cemiye sâlihtir (elverişlidir).

Veya nâs kelimesinin başındaki lamı tarif ahid içindir. Burada rihâd yani bilinenler ise, kâfir olanlardır. İsmi mevsuldur. Ondan murad ise, Abdullah bin Ebî Übeyy bin Selûl, arkadaşları ve münafıklardan benzerleridir. Onlar (münafıklar) İslâm ve şehâdet kelimesini izhâr ettiler.

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri ve ashabından kurtulmak için Müslüman olduklarını açıkladılar. (Amma hakikatte ise) İslâmın hilâfına itikâd ettiler. Münafıkların çokları Yahûdilerdendi. Yahudiler, münafıklıkta isrâr etmeleri cihetinde kâfirlerin sayılarının içine girdiler. Kalbleri mühürlendi. (1/51)Yahûdilerin münafıklıkta husûsileşmeleri bir ziyâdeliktir ki, onlar küfrün bile üzerine ziyâde oldular. Onun için bu cinsde girmeleri (yani kâfirlerin altında durumlarının anlatılmaları) olamazdı. Çünkü cinsler, ziyâdeliklerle nevilere (çeşitlere) ve bazı kısımlara ayrılır. Buna göre, bu âyet-i kerime, ikinci kısmın taksimi hakkındadır.

"Biz Allah'a iman ettik," yani biz Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik ettik.

"Ve âhiret gününe (iman ettik). Âhiret gününden murâd, haşr ile başlayıp; sonsuza kadar giden zamandır.

Yani dünyanın sayılı günlerinden sonra gelen daimî zamandır. Ve âhiret gününden murad, yeniden diriliştir. Veya haşr zamanından cennet ehlinin cennete giresiye kadar veya Cehennem ehlinin Cehenneme giresiye kadar geçecek olan vakittir. Çünkü hududlu (ölçülü) günlerin (zamanın) sonu olmuş nunu ı-oeyan ı ercumesı olur. Zirâ cennet ehlinin cennete girmesinden ve Cehennem ehlinin Cehenneme girmesinden sonraki zaman için bir hudud yoktur.

Âhirete âhiret, denilmesinin bir sebebi de, dünya (haya-tm)dan sonra geldiği içindir.

Âyet-i kerimde "Biz Allah'a ve âhiret gününe iman ettik" diyerek, zikredilmesi ve imanın Allah ve âhiret gününe tahsis edilmesi; onların peyderpey imana dalıp (çıktıkları) ve bir kenardan onu ihata etme iddiaları içindir. Onların imanda zannetmeleri şekliyle münafıklar olduklarını bildirmektir.²⁰²

Yahudilere Münafık Denilebilir mi?

Bu kavim yani münafıkların çoğu Yahûdî oldukları, Allah'a ve âhiret gününe inandıkları halde onlarla münafıklar nasıl kasd olunabilir? (Yahudilere münafık denilebilir mi?)

Yahûdilerin teşbihe itikad etmeleri,

Allah'ın oğul edindiğine inanmaları (Uzeyr Aleyhisselâm için Allah'ın oğludur demeleri),

Cennete kendilerinden başkasının girmeyeceğine inanmaları,

Cehennemden ancak sayılı günlerde kendilerine dokunacağına itikâd etmeleri.

Ve bunlardan başka safsatalara inanmalarından dolayı Yahûdilerin gerçek manada imanları yoktur.

Yahûdîler, mü'minleri gördükleri zaman, onların imanını gibi iman ettiklerini belirttiler. Habisliklerinin (kötülük ve serlerinin) tam oluşundan dolayı, kendi hallerini hikaye ettiler, anlattılar, (Müslümanları aldatmaya çalıştılar). Eğer söyledikleri sözler ve şeyler kendilerinden sadır olmuşsa hile ve kandırma yoluyla. Yoksa itikadlan, eski itikadlarıydı. (Bazen davranışlarının Müslümanların itikadına uygun olması,) iman edip Müslüman olmalarından dolayı değildi. (Münafık oldukları içindi).

Yahûdilerin münafıklarının Allah ve âhiret gününe iman ettiklerini söylemeleri; Müslümanlara yaldızlı sözlerle yaklaşıp; onlarla alay etmeleri, kötülük üzerine kötülük ve küfür üzerine küfürdür.

"Halbuki onlar mü'min (iman etmiş kişiler) değiller." Buradaki U mâ, (değil kelimesi,) (Değil fiilinin) naibidir.

Bunun için hemen ardında (be) harfi gelmiştir. Yani,

Onlar tasdik edici değiller, demektir. Onlar izhar etmiş oldukları imanın aksini (küfrü) kalblerinde gizliyorlar. Belki onlar münafıklardır. Münafıkların "iman edici kimseler olmadığına" hükmetmekte, elbette onların çağrıldıkları hakka imanlarını nefiy vardır. Ve katiyetle onların iman etmeyeceklerini beyan içindir. U mâ'nın haberine be'nin dahil olması, imanın aslını onlardan nefyetmek içindir. Bunun için, "Onlar, mü'minlerden değiller," demedi. Çünkü birincisi yani,

"Halbuki onlar mü'min değiller" demek, bundan yani "Onlar, mü'minlerden değiller," sözünden daha belîğ'dir.

"Halbuki onlar mü'min değiller" Âyet-i kerimesi, münafıkların "biz iman ettik" iddialarının merdûd olduğunu göstermektedir. Çünkü iman iddiasında herhangi sıhatli bir delil ikâme edememişlerdir. Bir kimse alâkasız, bir şeyle övünmeye kalkışırsa, sonuçta imtihanı kaybedip; rezil olur. Çünkü kendini öven, zemmedilir (yerilir); kim nefisini zemmeder (yererse), övülür. Firavun Aleyhilla'netullah:

"İnandım. Hakikaten Benî İsrail'in iymân ettiğiinden başka ilâh yok. Ben de O'na teslim olanlardırım." dedi. 90²⁰³ Bu iddiasına karşı; Allah tarafından: Ve sen müfsidlerden (bozgunculuk yapanlardan) oldun,²⁰⁴ buyuruldu.

Yunus Aleyhisselâm, "Senden başka ilâh yoktur, sen sübhansın, Şüphesiz ben haksızlık edenlerden

²⁰² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/210-212.

²⁰³ Yunus: 10/90

²⁰⁴ Yunus: 10/91

oldum"²⁰⁵ dedi. Cenâb-ı Allah, Yunus Aleyhisselâm için şöyle buyurdu: "Eğer o Allah'ı teşbih edenlerden olmasaydı."²⁰⁶ Hafız (k.s.) şöyle buyurdu: "Hoş bir latifettir ki, tecrübe ile ortaya konuldu: Aşk-ı ilâhî kimin kalbine doğarsa, ondan hıyanet meydana gelmez."²⁰⁷

Hikâye

Hikâye olunur: Bir şeyhin bir talebesi vardı. Talebe kendisinin emin (güvenilir) bir kişi olduğunu iddia ederdi. Amma şeyh, o talebesinin bu iddiasının hilâfına emin kişi olmadığını biliyordu.

Talebe, şeyhinin kendisi hakkındaki görüşlerini kabul etmezdi. Hep kendisinin emin kişi olduğunu ileri sürerdi. Bu haline rağmen, talebe hocasından kendisine, Allah'ın esrarından bir sırrın keşfedilmesini (sır perdesinin açılmasını) isterdi.

Bir gün Şeyh, talebelerinden birini, (kimsenin göremeyeği) bir evde sakladı. Talebelerinden gizli olarak bir koç alıp kestti. Parçaladı etlerini bir çuvala koydu. Kendisini güvenilir kimse olarak tanıtan talebe çıkageldi. Talebe, şeyhini kanlara bulanmış olarak gördü. Önünde çuval vardı. Elinde de bıçak... Talebe, şeyhine:

"Efendim! Nedir bu haliniz?" diye sordu.

"Falanca talebe beni çok sinirlendirdi. Ben de onu öldürdüm," Talebe şeyhi yalanlamamak için hevâ (ve hevesine) muhalefet etti. Kendisini emin olarak tanıtan talebe, önündeki çuvala baktı. Hayret etti. Şeyhi kendisine:

"Bu bir emânettir. Bunu benim için gizle. Bu çuvalın içinde olan ölüyü gömmek için bana yardım et," dedi. İkisi o çuvalı evde bir yere gömdüler. Şeyh, bu talebesine zarar ve hasar vermek istedi. Yaptıklarını ortaya çıkartıp yayıp yaymayacağını imtihan edecekti. Şeyhin sakladığı talebenin babası çıkageldi. Oğlunu sordu. Şeyh ona:

"O benim yanımdadır," dedi. Adam çekip gitti.

Talebeye hocanın bu zarar ve hasan büyük geldi. İçine sindiremedi. Saklanan talebenin babasına gitti. Ona haber verdi. Şeyhin oğlunu öldürdüğünü ve beraber gömdüklerini anlattı.

Durumu Sultana (Hükümdara) arz ettiler. Şeyh vakur ve güvenilir bir kişi olmasından dolayı, Hükümdar, bir ara durakladı. Bir türlü karar veremedi. Kâdî ve Fakihleri (hukukçuları) şeyhe gönderdi. O emin ve güvenilir kişi olduğunu söyleyen talebe, hocanın aleyhinde konuşmaya ve şeyhine sövmeye başladı. Şeyhin aleyhinde şahitlik etti. Çuvalı huzura getirdiler. Açtılar, içinde

kesilmiş koç olduğunu gördüler. Saklanan talebe (şeyhin haber vermesiyle olduğu yerden) çıktı. Emin kişi olmakla hava atan talebe rezil oldu. Utandı. Amma bu pişmanlık kendisine fayda vermedi. (1/52)

Bu hikâye, Şeyhü'l-Ekber ve athar Hazretlerinin "Emrül-muhkem el-merbut fîmâ yelzemu ehlü tarıkillahi mineş-şurut" isimli kitabta da böyledir.

Bu hikâyeden şu zahir oldu:

"Sırlar ancak emin insanlara anlatılır ve ancak edebli insanlar nûr ve feyz'den istifade ederler."

Hafız (k.s.) Hazretleri buyurdu:

Dostun sözünü ancak dostun huzurunda söylerim.

Çünkü tanıdık tanıdığının sözünü ezberler."²⁰⁸

Te'vîlât-i Necmiyye'de Tasavvufî Manalar

Te'vîlât-i Necmiyye'de (buyuruldu:) "Ve insanlardan bazıları..." Onlar, Allah'ı unutan ve "mîsâk günü"nde Cenâb-ı Allah'a vermiş oldukları ahidleri unutanlardır.

Onlardan "O kimseler ki Allah'a iman ettik, derler" Kalblerinde olmayan (ve inanmadıkları halde) dilleriyle iman ettiklerini söylerler. Elbetteki hakîkî îman: Allah'ın havas kullarının kalblerine ilkâ ettiği ilâhî nurdan olan imandır.

Ve âhiret gününe (iman ettik). Yani Allah'ın nuruyla âhireti müşahede edip; ona iman eder. Allah'ın nuruyla bakmayan kişi, gayb âlemini müşahede edemez. Gaybi bilemez. Allah'a ve âhiret gününe iman edemez. Bundan dolayı Allah:

"Halbuki onlar mü'min değillerdir," buyurdu. Mü'minlerin, Allahü Teâlâ'nın nuruna iman ettiklerine iman etmezler. Burada âhiretin manâsı vardır. Onlar hakîkî îmanla hidâyete ermeye hazırlanmadılar. Çünkü onlar gafletin son naktasında ve hezeyanın içinde kaldılar." Bitti.²⁰⁹

Münafıkların Hilesi Ve Düzenbazlığı

²⁰⁵ El-Enbiyâ: 21/87

²⁰⁶ Es-Saffât: 37/143

²⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/212-214.

²⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/214-215.

²⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/215.

"Allah'ı aldatmaya çalışırlar." Geçen âyetinde zikredilen münâfıkların sözlerinin bir beyanıdır. Ve onların söylemekte oldukları kötü niyetleri ve sözlerine bir azarlamadır ve uyandır. Veya (geçen âyete bağlantısı olmayıp; istfnâf) başlangıç cümlesidir. Zihne gelen bir sorunun cevabı olarak vaki oldu. Sanki şöyle denilip:

"Onlar neden bunu söylüyorlar? Ve onlar neden iman etmiş değiller?" diye sorulmaktadır. Bu mukadder suâle:

"Allah'ı aldatmaya çalışırlar, (ilâ âhirini)" diye cevap verildi. Yani aldatmaya çalıştılar, doğruyu söylemediler.

Mübalağadan dolayı fail, töhmetten çıkarttı yani aldatma işini yapan faili, izhâr etmedi. Fail için ismi zahir değil de zamir getirildi. Kim oldukları şahıs olarak beyan edilmedi.

Münâfıkların, noksan sıfatlardan münezze olan Cenâb-ı Allah'ı aldatmaları zahirî manada değildir. Zirâ Cenâb-ı Allah'a hiç bir şey gizli kalmaz. Münâfıklar gerçek manâda Allah'ı aldatmayı kastedmediler. Belki muzâfin hazfiyle Allah'ın Rasûiünü aldatmayı murad ettiler.

(Buna göre, ili "Allah'ı aldatmaya çalışırlar." Cümlesi hafzedilen muzâf ile şöyledir: Allah'ın rasûiünü aldatmaya çalışırlar, şeklindeydi. Burada muzâf olan peygamber kelimesi hafzedildi.)

Veya Resûlullah'a yapılan muamele, Allah'a yapılmış bir muamele olması; Rasûlullah'ın yer yüzünde Allah'ın halifesi olması, Allah'ın kullarına Allah'ın emir ve nehiyelerini konuşması cihetinde Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri kastedilmiş olabilir. Burada Rasûlullah (s.a.v.) Hazretlerinin derecesinin yüksekliği ve büyüklüğü vardır. Rasûlullah'a yapılan hile ve aldatmayı Cenâb-ı Allah, kendisine yapılmış kabul etti. Amma onların imanı izhâr etmeleri, Allah'a iman ettiklerini açıklamaları ve küfrü gizli tutmaları sebebiyle, Cenâb-ı Allah, onların üzerine İslâm'ın hükümlerini icra etti. Münâfıklar, Allahü Teâlâ Hazretlerinin indinde kâfirlerden daha habistirler (kötüdürler). Münâfıklar, Cehennem ehlinin en alt kısmında kalacaklardır.

Münâfıklar, hallerini gizleyerek; zahiren Rasûlullah (s.a.v.) Hazretlerine bağlanmaları ve Allah'ın emirlerine iman etmelerinden dolayı; Allah onlara istidrâc (derece derece ilerleme) verdi. Onların yapmış oldukları işlere karşılık olarak onlara misliyle muamele edip; üzerlerine İslâm'ın hükümlerini icra etti. Hile yapanların sanatı... Buradaki hile ve aldatma iki kişinin arasında olmuş olur.

Aldatmak, kandırmak ve hile yapmak diye tercüme ettiğimiz Hud'a: Kişinin, arkadaşını hiç sanmadığı bir yerden vurmak için, ona yapmak istediği kötülüğün aksini hissettirmesidir. Veya (karşısındakinin) aldatmak için yardım ediyor imasında bulunarak, ondan kolaylıkla kurtulmasıdır.

Hud'a kelimesi, Arabların, "Hileci Keler" sözünden gelmektedir. Hud'a düzenbaz kişinin elini evin kapısının üzerine koyup; ona döneceği izlenimi verip; diğer kapıdan çıkma işidir.

Bu iki manâ da bu makama münâsibtir (buraya uygun düşmektedir). Çünkü münâfıklar, yapmış olduklarıyla (iman etmedikleri halde iman etmiş gibi görünmekle) mü'minlerin sırlarına muttali olup, o sırları mü'minlerin muhalif ve düşmanlarına aktarmayı murad ediyorlar. Böylece diğer kâfirlerin başına gelebilecek şeylerden, öldürülmekten, malının ganimet olarak Müslümanların eline geçmesinden ve esir düşmekten kendilerini emniyete almış ve Müslümanlar tarafından yapılacak olan bir savaşı kendilerinden savmış oluyorlar.

Münâfıklar (bu hareketleriyle) dünya hayatlarını topluca islâh etmektedirler. Çünkü mü'minlere verilen şeyler onlara da verilmektedir.

"Ve iman edenleri..." yani mü'minleri aldatıyorlar. Mü'minleri gördükleri zaman, iman etmedikleri halde sözleriyle iman ettiklerini açıklayıp, mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Bu cümle birinci cümlemin üzerine atıftır.

(Aldatma, Cenâb-ı Allah hakkında hakikî manasına hamledil-mesi caiz değildi ama;) mü'minler hakkında hakikî manasına hamledilmesi caizdir. Çünkü bu münâfıkların güçlerinin yettiği şeydir. Teysirde de böyledir.²¹⁰

Nefs Nedir?

Halbuki onlar sırf kendilerini aldatırlar."

Bir şeyin zâtının hakikatidir. Bazen "ruh"a nefis denir. Çünkü kişinin zâtı ruh ile canlı olup ayaktadır.

"Kalb"e nefis denir. Çünkü kalb, ruhun mahalli veya ruhun taalluk ettiği (ruhun bedene bağlantısının merkezi) olduğu içindir.

"Kan" a nefis denir. Çünkü insanın ayakta kalması kan sayesinde mümkündür.

"Su"ya nefis denir. Hayat'ın suya şiddetli ihtiyacı olduğu için.

Burada nefis'ten murad birinci manâ'dır. Yani kişinin zâtının kendisidir. Çünkü münâfıkların aldatma ve hilelerinin zararı kendilerine racidir. (dönmektedir.) (1/53) Hatalarının cezasını başkası çekmiyor. Kendilerinden başkası çekmeyecektir. Yani münâfıklar yapacaklarını (münâfıklıklarnı) yapacaklar; fakat onlar bu yaptıklarıyla kendilerinden başkasına zarar veremeyeceklerdir. Çünkü yaptıkları işin cezası kendi başlarına dönecektir. Aldatma ve hile yoluyla yapmış oldukları her türlü kötülüğün cezası kendi aleyhlerine dönecektir. Çünkü Cenâb-Allah, peygamberini (s.a.v.) Hazretlerini onların niyyetlerine haberdar kılıcaktır. Allah onların münâfıklıklarını peygamberine bildirecektir.

(Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri ashabının içine sızan münâfıkların hepsini biiiyor ve tanıyordu. Hatta isimlerini sır katibi Hüzeyfetü'l-Yemânî Hazretlerine bildirmişti.)

Böylece dünyada rezil olacaklar ve ahirette de ceza ve azaba müstehak olacaklardır.

²¹⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/215-217.

Mevlânâ Celâleddin (k.s.) buyurdu:
Hamleni yap ey atılğan, satrançta kendin görerek yap.
Hasminın hamlesini görerek ve düşünerek hamle yap.²¹¹

Münafıkların Âhiretteki Durumu

Denildi ki: Münafıklara, yaptıklarına muvafık olarak muamele edilir. Bu (münâfıklara yapılacak muamele), haberde varid oldu:

Münafıklar Cehennem ateşine atılıp; orada uzun süre azab gördüklerinde, Rahman Allah'dan yardım isteyeceklerdir. Onlara:

- "İşte kapılar! Muhakkak Cehennem kapıları açıldı. Hemen buradan çıkın." denilir. Münafıklar, hızlıca kapılara koşarlar (Kapılara hücum ederler). Tam kapıya geldiklerinde kapı tekrar üzerlerine kapanır. Cehennem kuyularına derekelerine, şeytan ve tağutlar ile birlikte geri döndürüleceklerdir. Cenâb-ı Allah, onlar için:

"Haberin olsun ki, kâfirler hep hile kuruyorlar. Ben de kuralım onların hilelerine hile."²¹² Hadis-i şerifte:
"Kıyamet günü, bir nefere (bir cemaate) cennete girmesi emrolunur. Cennete yaklaşır ve hatta kokusunu almaya başlarlar. Cennetin köşklerine ve Cenab-ı Allah'ın cennet ehline hazırladığı nimetleri görürler. Nida olunurlar:

- "Onları çevirin! Onların cennette nasibleri yoktur"(denilir). Geçmişte ve gelecekte hiç kimsenin görmediği ve dönmediği büyük bir pişmanlık ve hasretle dönerler. Onlar:

- "Ya Rabbi! Senin evliya kullarına hazırlamış olduğun sevâb ve mükâfat bize göstermeden önce keşke bizi Cehenneme atsaydım" derler. Allah c.c:

- "Ben bunu size göstermeyi murad ettim. Çünkü siz benimle halvet ettiğiniz zaman, büyüklükle ön plana çıktınız. (İbâdet etmediniz.) Amma insanlar ile karşılaştığımız zaman onlara saygı gösterdiniz, insanlara riyakârlık ettiniz. Kalblerinizde olanın hilâfına (içinizde olmayan imanı) izhâr ettiniz. Dünyaya hazırlandınız. Benden korkmadınız. İnsanlara hürmet ettiniz, saygı gösterdiniz, benim kadrimi bilmediniz, beni yüceltmediniz. Siz dünya hukukunu çiğnemekten kendinizi tutunuz. Fakat kötülükleri benim için terketmediniz." Yani insanlar için, kötülükten kendinizi alıkoydunuz. Benim için değil. Öyleyse bu gün, sizin hürmetiniz yani çok sevabınız olmasıyla beraber, size "Elîm azab"ımı tattıracağım. Ravzatü'l-UIemâ ve Tenbihü'l-Gâfilîn kitablarında da böyledir.

"Ve farkına varmazlar." Bu cümle ^ (aslında hile yapmıyorlar) fiilin altındaki fi onlar, zamirinden hâldir. Aldatma ve kandırmaları ancak kendi nefislerinde meydana gelmektedir. Münafıklar gayet büyük bir gaflet içinde olduklarından dolayı münafıklıklarının kendi aleyhinde olduğunu, aldatmanın cezasının ve durumunun zararının kendilerine döneceğini zannetmez bir haldedirler. Bu zahir olmada, hislerin (duyuların) ancak bulaşıcı bir hastalığa yakalanan kişilerin kapmış oldukları mikroplarının kendileri tarafından bilinmesi gibidir. Bu onları hayvanların mertebesinden daha aşağı bir hal olan câmidât mertebesine indirmektir. Onlardan hayvanî hisleri sökülmektir. Çünkü onların hakkında,

"İşte bunlar behâim (hayvanlar) gibi, hatta daha şaşkıncıdır. İşte bunlar hep o gaaffler...¹⁷⁹ ²¹³ denildi. Ve farkına varmazlar," demek; Bilmiyorlar," kelimesinden daha münâsib ve daha belîğdir.²¹⁴

Şuur

Şuur: Hisler demektir. Yani bir şeyi bilmek ve hissetme bilgisidir. "İnsanın meşâiri" insanın histeridir. Kendisine his denilmesinin sebebi ise, her his, şuur ve nasihatın mahalli olmasındandır.

Zira münafık (küfrünü gizleyip, imanı izhâr ederek kötü bir) amel işledi. Yapmış olduğu amelin vebalini bilmemektedir. Onun amelinin günahını ancak mü'minler biliyor. Onlar bu şuursuzluklarından dolayı Cenâb-ı Allah'ın yanında mazur değiller.

Bu âyet-i kerime ve farkına varmazlar, kavli şerîfi.) münafıklardan ilmi nefyeyiyor. (Yani münâfikların bilmediklerini belirtiyor.) (Amma şu âyette ise) i- "Ve siz bile bile gerçeği gizliyorsunuz?²¹⁵ münâfıkların İlim sahibi olduklarını isbat etmektedir.

Bu iki âyetin arasının bağdaştırılması (şöyledir:) Münafıklar, amellerinin hakikatini biliyorlar. Lâkin onlar, bildikleriyle amel etmediler. O da Allah azze ve celle'nin bu kavli şerifidir:

(Onlar) sağırdılar, dilsizdirler, kördürler.²¹⁶ Onlar gerçekten konuşuyorlar, görüyorlar ve bakıyorlar; amma ve lâkin bunun faydasını görmüyorlar. Ve böylece onlar, sanki kör, sağır ve dilsiz gibi oldular.

Âlet sahibi bir kişi eğer o âletten istifade edemiyorsa âletin varlığı ve yokluğu onun için müsavidir. İlmiyle amel

²¹¹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/217-218.

²¹² Et-Târik: 86/15-16

²¹³ El-ATaf: 7/179

²¹⁴ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/218-220.

²¹⁵ Âl-i imrân: 3/71

²¹⁶ Bakara: 2/18

etmeyen bir âlim; câhil ile müsavidir. Varlığı ile faydalanmayan zengin, fakir ile müsavidir. Kâfirlere ilim isbat etmek (yani onların bilgi sahibi olduğunu söylemek) hüccet (ve delilleri) ilzam (onları mağlub edip, susturmaktır) ve cehaletin onlar için zikri ise, noksanlıktır. Mü'minler bunun hilâfıdır. (Zıddıdır.) Zîrâ: Mü'minlerin ilim sahibi olduğunu isbat etmek; onlar için bir keramet ve şereftir. Cehaletin zikri yani ümmi olmaları ise günahın özrünü telkin içindir. Yani günah işlemleri hâlinde mazur görülmeleri içindir. Teysirde de böyledir.²¹⁷

Gösteriş

Mü'mine düşen, ilim ve amel ile süslenmesi, hata ve zellelerden (ayak sürçmelerinden) kaçınması, Kerim olan Rabbi için ihlasla itaat etmesi ve ona selim bir kalb ile ibâdet etmesi gerekir. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular: (1/54)

"Sizin üzerinize (gelmesinden) korktuklarımdan en çok korktuğum şey küçük şirk'tir (Şirk-i aşgar'dır, dedi. Sahabeler):

- "Yâ Resûlellah! Küçük şirk nedir?" diye sordular. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

- "Riyadır (gösteriştir) dedi. (devamla:) Muhakkak ki Yüce Allah, kullara amellerinin karşılığını vereceği (cezalandıracağı veya mükâfatlandıracağı) günde, (amellerinde gösteriş yapanlara şöyle) der: Dünyada kendilerine gösteriş yaptığınız kişilere gidin. Onların yanında size hayır olarak mükâfat bulacak mısınız?"²¹⁸

Bunların münafıklara söylenmesi, dünyada amelleri, hep aldatma ve hile üzereydi. Âhirette kendilerine amellerinin cinsiyle muamele edilecektir. Tenbihü'l-Gâfilin'de de böyledir.

Sadî buyurdular:

Ne değer ki, reis seni altın kubbede bağlamış.

Orada sen endam göstermektesin."

İmandan Mahrum Oldular

Te'vflât-i Necmiyyede (buyuruldu:) Cenâb-ı Allah, bazı insanlara ezelde şekâveti takdir etmesi, gizli olan kader sırrının tohumunun amellerinin meyve vermesidir. Bu meyve zahirde Allah'ı aldatmaya çalışmalarıdır. Şakı kişi (yani münafıklar), hile yapıp Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışmaları, dünyanın gözlerine süslü görünmesi ve şehvet sevgisinin kalblerine ekilmesi yoluyla kader sırrı tohumunun neticesi olduğunu şuur etmezler. Cenâb-ı Allah buyurdular: gibi:

"İnsanlara; kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar, ekinler kabilinden şehvetlerin sevgisi bezendi; fakat bunlar dünya hayat'ın geçici şeyleri. Halbuki Allah... Âkibet güzelliği O'nun yanındadır.¹⁴²¹⁹

Dünya ziyneti ve Allah'dan dünya şehvetini istemekle hileye uğratıldılar. Ve uhrevî saadeti istemek, hakikatte o bilinmeyen bir aldatmadır. Allahü Teâlâ buyurdular: gibi: "Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Halbuki Allah, onların aldatmalarını başlarına geçirir."²²⁰ Ve bu manâda: "Onlar ancak kendi nefislerini aldatıyorlar," buyuruldu.

Münafıkların, Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışmaları, hakikatte münâfiklar, Allah'ı aldatmaya çalışmalarından önce küfürleri sebebiyle ateşi mucip olmuşlardı. Amma onların imanlarını izhâr edip, ateşten kurtulma imkanları vardı. Aldatmaya kalkışma yoluyla nifaklarını izhâr edip, nifak ayağıyla Cehennem ateşinin en düşük derekesine düştüler. Ve böylece iman etme istidatlarını iptal edip; iman etme imkanını yok ettiler. Yapmış oldukları aldatma ve hilelerinin fesad ve kötülüğü kendilerine dönmüş oldu.

Ve şuur etmezler (farkına varmazlar)." Yani onlar ezeli kader sırrının şuurunda değiller. Münafıkların hile ve aldatmadaki muameleleri ezeli kader sırrının bir neticesidir. Çünkü onların kalblerinde hastalık vardır. Kalb hastalığı anlaşılmaz; o kader sırrının şuurundandır.

"Kalblerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır."

Bu âyeti kerimede olduğu gibi: (Ziyâde oldu) fiili müteaddi olarak geldi. Şu âyette ise lâzım fiil olarak geldi.

"Biz onu (Yunus'u) yüz bin veya daha çok insana peygamber olarak gönderdik."²²¹

Maraz -Hastalık

Hastalık, hakikî manâda bedene sonradan arız olup, bedeni layık olan itidaldan (normal durumdan) çıkarır. İşlerinde bozukluk gerektirir ve hatta ölüme kadar götürür. Hastalık, mecazî olarak, insanın kemâline halel getiren nefsanî arzular için de kullanılır.

Cehalet, kötü akîde, hased, kin, günahları sevmek ve bunlardan başka ruhanî helâka götüren küfrün fenleri (çeşitleri) gibi. Çünkü bunlar, faziletlere nail olmaya engeldir. Veya ebedî ve hakikî hayatın zeval bulmasına götürür. Âyet-i Kerime bunlara şâildir. Bunların kalbleri, hep riyasetten elden kaçırdıkları şeyler

²¹⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/220-221.

²¹⁸ Ahmed bin Hambel, Müsned 5-428; Mevzuat hadis no: 22528

²¹⁹ Âl-ilmrân: 3/14

²²⁰ En-Nisâ: 4/142

²²¹ En-saffat 37/147:

için üzüntülüdür. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin işlerinde sebat ettiğini gördükçe, gün be gün şanın yükseldiğini gördükçe hased ettiler. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin işlerinin yükselmesi ve kadrinin yücelmesiyle Allah, onların gam ve üzüntülerini arttırdı. Nefislerini, küfür ve kötü itikadların, bulaşıcı bir hastalık olarak kaplaması, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine zulmetmeleri ve benzeri kötülüklerinden dolayı Allah, onlarda inzâr (korkutma, uyarma) ve tezkir (hatırlatma ve öğütlerin) kendilerine tesir etmeyeceğini ezeli ilmiyle bildiği için bunların kalblerini mühürleyerek bu hastalıklarını arttırdı. Tekâlif-i Şeriyye nin (dini emir ve yasakların) artması, vahyin tekrar edişi (sürekli inişi), yardım ve zaferin Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri ve mü'minlerin lehineydi.. Çünkü vahyin inmesiyle serî teklifler arttığı gibi, münafıkların küfrünü de (o derece) arttırıyordu. Şehâdet kelimesini söylemek bile onlara zor geliyordu. Şehâdet kelimesini getirmek bile kendilerine ağır gelen münafıklar, emir ve yasaklar ziyâde edildiği ve imana ilhak edildiği zaman nasıl davranacaklardı? Onlar, taattan sonra cinayetlere verilen cezalardır. Bununla ızdırab üzerine ızdırab ve şübe üzerine şübeleri arttı. Ve bunlarla âhirette azâb üzerine azabları artacaktır. Allahü Teâlâ Hazretleri buyurdular: "O hem küfretmiş hem de Allah yolundan çevirmiş olanlar, -diğerlerini de ifsad ettikleri cihetle- o azap üstüne bir azap ziyade etmiştir.²²²

Müminlere Dünyada Hidâyetlerinin Artması Vardır :

Allah, hidâyeti kabul edenlere, daha çok hidâyet verir.²²³

Âhirette İse, Fazîlet Üzerine Fazîlet Vardır:

"Çünkü Allah kendilerine işledikleri amellerin en güzeliyle ecir verecek, fazlından da ziyadesini bahşeyecektir ve Allah dilediğine hesapsız rızık verir!³⁸²²⁴

Kutbu'l-Allâme şöyle buyurdu:

Kalbin hastalıkları, ya dine mütealliktir (ilişkindir.) O da kötü itikad (bozuk inanç) küfürdür. Veya ahlâka taalluk eder. (Ahlâkla ilgilidir) Hased ve aldatma gibi fiilî rezaletlerdir. Veya zaafiyet ve korkaklık gibi İnfîâl'e bağlı rezaletlerdir.

Marazın (hastalığın) önce küfre hamledilmesi, sonra fiilî şeylere ve sonra infiale (nefiste tesir meydana getiren) şeylere hamledilmesi gerekir. (1/55) Ve ihtimal ki,

Allah hastalıklarını arttırmıştır... âyeti münafıkların aleyhinde bir bedduadır.

Eğer sen "Bu âyet dua'ya nasıl hamledilsin? Örfte (alışıla gelen şekliyle) dua acizler içindir. (Yani acizler dua eder) Cenâb-ı Allah (her şey üzerine kaadirdir), acizyetten münezzehdir," diye sorarsan; cevaben derim ki: Bu Cenâb-ı Allah'ın münafıkları, rahmetinden kovduğunu (mahrum ettiğini) ve münafıkların aleyhinde dua etmenin caiz olduğunu, Allah'ın kullarına talim etmesi (öğretmesi ve bildirmesidir. Çünkü münafıklar Allah'ın yarattıklarının en şerlileridir. Zîrâ Allah, âhirette münafıklara Cehennem ateşinin en düşük derekesini hazırladı. Bu âyetler buna (bedduaya) işaret etmektedir:"Allah onları Öldürsün (kahretsin).²²⁵ Ve Allah onlara la'net etsin.²²⁶ onlar için vardır. Münafıklar için âhirette vardır.

Elim (acıklı ve dayanılmaz) bir azab vardır.

Acısı tâ kalblere kadar sirayet eden bir azab. Elim, lamın fethasıyla Elem verilmiş manasıdır. kelimesi 'dan ismi mefûldür. Mübalağa için azâb kelimesine sıfat vaki oldu. Amma hakikatte ise, azab olunmuş'un sıfatıdır.

Onların sözlerindeki kelimesi, (masdann ismi fail) manasına olduğu gibi. Mübalağa yönlü bir ifâdedir. Elem gayet mübalağalıdır; hatta azab olunanın kendisine taalluk eden azaba bile sirayet etti.²²⁷

Yalan

Yalan söyler oldukları için," U, daki

be harfi, ya sebebiyet ve mukabil (karşılık) manasıdır.

Ma masdariyyet içindir. Her ne kadar, oldular, idiler, fiilinin başına gelmiş ise de hakikatte i^JIs* yalan söylüyorlar, fiilinin başına dâhil olmuştur. (Nakis ve yardımcı bir fil olan) (oldular, fiili) kelimesi ise, yalanlarının sürekli yenilendiğini ve yalan söylemekte devam ettiklerini ifade etmek için aralarına girdi. O zaman manâ: "Sizin sürekli yenilenen ve devamlı yalan söylemeniz sebebiyle" olur. Sürekli devam eden şeyde münafıkların (iman etmedikleri halde) "Biz iman ettik" sözleridir.

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/221-223.

²²² En-Nalh: 16/88

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/223-224.

²²³ Meryem: 19/76

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/224.

²²⁴ En-Nur: 24/38

²²⁵ Et-Tevbe: 9/30

²²⁶ Et-Tevbe:9/30

²²⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/224-225.

Bu âyette "yalan" söylemenin kötülük ve iğrençliğine işaret vardır. Yalan söylemelerinden dolayı elim (acıklı) bir azaba müstahak olacaklarını göz önüne sermek ve haber vermek içindir. Bu da bu ilâhî vahyi işiten kişilerin kendilerine gelen (ilhak) eden azabın değişik yönlerden geldiğinin bilgisinin olmasıyla beraber sebebinin bir olduğunu zahîrî ibarede tahayyül etmelerine nazaranır. Azabın sadece "yalan" üzerine ihtisar edilmesi, (azabın sebebinin sadece yalan gösterilmesi,) yalan söylemenin çok kötü bir şey olduğunu iş'âr (ilan) etmek ve yalandan nefret ettirmek içindir.

Yalan, birşeyi mahiyetinin (olduğunun) hilâfına haber vermektir. Yalanın hepsi çirkin ve kötüdür. ²²⁸

İbrahim Aleyhisselâm Yalan Söylemedi

Amma İbrahim Aleyhisselâm, "Üç yerde yalan söyledi" şeklindeki rivayet ise, te'vile muhtaçtır. İbrahim Aleyhisselâm'ın söylediklerinden murad, tariz'dir. Lâkin suret, dış görünüşü bakımından yalana benzediği için İbrahim Aleyhisse-lâm'ın söylediği hakikatler, yalan diye isimlendirildi.

Yalan gibi görünen hakikatlerin birincisi Gerçekten ben hastayım"²²⁹ sözüdür. Yani hastalığa veya ölüme/doğru gidici olduğunu beyan etmesidir. Veya kavminin yıldızlan ilâhlar edinmesine kızdığından ve (akıllarını kullanmayan bu kavme kızgınlığı) had safhaya ulaştığından rahatsızlık (hastalık) başgöstermişti. (Kavmi kendisini Nemrud'un büyük bayramına davet etmeleri üzerine İbrahim Aleyhisselâm, birincisi "Gerçekten ben hastayım" deyip; onların kendisini terketmelerini ve yolunda serbest bırakmalarını sağlayıp, putları kırmak için böyle dedi.

İkincisi: (Nemrud ve kavmi büyük şöiene gittik/erinde, İbrahim Aleyhisselâm, balta alıp, puthaneye girdi. Büyük put hariç bütün putları kırdı. Putları kırdıktan sonra elindeki baltayı büyük pufun boynuna astı. Akşam döndüklerinde Nemrud ve kavmi bu olayın karşısında afalladılar. Kimin yaptığını araştırdılar. Birisi (veya şeytan bir insan şekline girip, onlara: İbrahim adında bir genç var. İlahlarınızı o kırdı, dedi Onlar İbrahim Aleyhisselâmı sorguya çektiler. Onları ilzam etmek ve onlara ders vermek için:)

(Aleyhisselâm): "Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyor-larsa onlara sorun" dedi.²³⁰ İbrahim Aleyhisselâm, bu sözünü, kâfirleri ilzam (susturmak) için, takdir ve farazî yoluyla (yani böyle bir şeyi yapılmasının mümkün olmadığını, eğer olmuşsa bunun büyük putun yapabileceğini varsayabileceğini) söyledi. (Nemrud ve avânelerinin putların böyle bir işi yapmaya . güçlerinin yetmeyeceğini beyanları üzerine) İbrahim Aleyhisselâm bu sözle sanki böyle demek istedi: Eğer bu putlar, ma'bud (kendilerine ibâdet edilen) ilâh olmuş olsaydı, bunu yapmaya gücünün yetmesi gerekirdi. Madem ki bunu yapmaya güçleri yetmiyor öyleyse bu putlar âcizdirler. Âcizler de ulûhiyetten ve ibâdete layık olmaktan çok uzaktır. Sizin bunlara tapmadaki hâliniz nedir? İbrahim Aleyhisselâm'm bu sözü puta tapanların akılsızlıklarını damgalamaktadır.

Üçüncüsü: (İbrahim Aleyhisselâm, Bâbil'de ateşe atılması ve Allah'ın keremyle ateşin ona serin ve selâmet olması üzerine, hicret etmişti. Mısır'a gelmişti. O zaman Mısır'da Kıbt kavminden "Sadok" adında zalim bir hükümdar vardı. İbrahim Aleyhisselâm'm hanımı Sârâ (r.a.)'nın eşsiz güzelliği karşısında kötü niyetlere kapıldı. Hazreti Sara gayet güzeldi. "Yusuf Aleyhisselâmm güzelliği, onunkinin yanında üçte biri idi "denilmektedir. Sadok, Hazreti Sarâ'yı almak istedi. İbrahim Aleyhisselâm'a onun kim olduğunu sorduğunda, İbrahim Aleyhisselâm onun kendisinden zorla boşatmasından korktu. İlahî vahiyle): "Bu benim kız kardeşimdir," dedi. Bu kardeşlikten murad din kardeşliği idi. Böyle söylemekten maksadı hanımını zâlim hükümdarın elinden kurtarmaktı. Çünkü bu Melik'in üzerinde olduğu dinlerinde, yürürlükte olan hükümlere göre, Kral yalnız evli kadınlara el uzatabilirdi. Amma evli bir kadın evlenmişse, Sultan (Kral) evlenme bakımından ona eşinden daha daha layıktı. O kadını zorla kendisine alabilirdi. Amma evli olmayan kadınları ise rızaları olmadan Kralın almasına yol (veren kanun) yoktu.

İbrahim Aleyhisselâm'm (annesi onu mağaradan çıkarttığı zaman, önce yıldızlara sonra ay'a ve daha sonra güneşe):

"Bu benim Rabbimdir,²³¹ demesi ise, istidrac babıridandır. Bu sözler, hasmın ağzına gem vurmak ve başını eğmektir. Bu aynı zamanda bir tarizdir. Çünkü İbrahim aleyhisselâmın,"Bu benim Rabbimdir," demesinin maksadı onların şekilde olan inanç ve sözleridir. (Zira hemen bunun ardından İbrahim Aleyhisselâm, yıldız, ay ve güneşin ilâh olamayacaklarını ve onları yaratan Hâlik'in ilah olduğunu haykırdı.) İbni Temcid'in Haşiyesinde de böyledir. ²³²

Yalan Söylemenin Caiz olduğu Yerler

Bil ki, yalan söylemek, günahların en çirkinini, ayıpların en iğrenç ve bütün masiyetlerin başıdır. Yalan söylemek kalbe üzüntü verir. Yalan söylemek ahlâkların en buğz edilenidir. Yalan söylemek, imanı çeliştirir. Yani iman bir

²²⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/226.

²²⁹ Es-Saffat: 37/89

²³⁰ Es-Enbiya: 21/63

²³¹ El-A'raf: 7/78

²³² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/226-228.

tarafıta, yalan bir taraftadır. İman ile yalan birbirlerine karşı karşıyadır. Bu ikisinin (iman ile yalanın) arasındaki tam uzaklıktan kinayedir. Hadis-i şerifte şöyle buyuruldu:

"Bana ne oluyorî Sizi yalana dalar görüyorum. Yalana dalan yatağını ateşte sermiştir. Her yalan yazılır. Bundan kaçınmak mümkün değildir. Ancak kişinin harb'te yalan söylemesi müstesna. Çünkü harb hiledir. Birbirlerine dargın olan iki kişinin arasını düzeltmek için yalan söylemektir. Veya kişinin eşini memnun etmesi için ona yalan söylemesidir.²³³ Meselâ kişinin hanımına "bana senden daha sevimli kimse yoktur. Seni çok seviyorum" gibi. Aynı şeyleri kadın kocasına söylese yine yalan olmaz.

Yalan söylemenin caiz olduğu bu üç yer ve mürâdiflerinde istisna açıktır. Bu hadîsin manasında, yalan, kendisi veya başkası için doğru bir maksada bağlatarak söylenilmiş olmasıdır. Farsça olarak:

İslâh eden (ara düzelden ve faydası olan) bir yalan, fitne çıkararak doğrudan daha iyidir," denildiği gibi.

Lâkin bütün bunlar başkasının hakkında olduğu zamandır. Amma kişi kendi nefsi (ve çıkarı) söz konusu olduğu zaman, doğru söylemesi evlâdır. Doğru söylemede zarar doğsa bile doğru söylemelidir.

Sadi buyurduğu gibi:

Kendisinden iyilik doğan bir yalan, bazen doğrulara denktir.

Çünkü nice doğrular var ki, fitne ve fesadın kapısıdır."

Bil ki, hakM manâda yalandan murad. ubudiyet ve Rubûbiyet haklarına karşı kıyamdır (Rabbül'âleminin haklarını çiğnemektir). Münafıklarda olduğu gibi. Ve münafıkların peşine takılanlar gibi. Mutlak olarak, yalan erbabına uymak asla sahih ve caiz değildir. Çünkü onlar kişiyi helâk'a, melikler melik'i olan Allah'dan ayrılmaya çekip götürür.

Mesnevide buyuruldu:

"Yalancı sabah, gündüz oldu ümidiyle yola çıkan yüzlerce kervanın yolunu kesmiştir.

Bu yalana sabah, halka önder olmasın zîrâ o, kervanları helak etmiştir."

Kâşânî bu âyetin te'vilinde şöyle buyurdu:

"Onların kalblerinde, şeytanî ve nefsanî rezaletler perdelerinden bir perde ve hakkaniyet sıfatlarının tecellisine mani olan beşeri sıfatlardan bir perde vardır."²³⁴

Hazretî Harise (r.a.) in İmanı

Te'vilât-ı Necmiyyede (şöyle buyuruldu:)

"Kalblerinde hastalık vardır," Yani Allah'dan gayrısına "iltifat hastalığı" vardır.

Allah, hastalıklarını arttırsın," Yani onların hile ve aldatmaları üzerine Allah, "iltifat hastalığını" arttırsın. Onlar bu iltifat hastalığı ile imana kavuşmayı ve Cemâlullah'ı görme şerefinden mahrum oldular.

"Ve onlar için elim (acıkl ve dayanılmaz) bir azab vardır." Allah'a kavuşmaktan mahrum olma azabı, vardır.

"Yalan söyledikleri için" Hakikaten iman etmedikleri halde, dilleriyle "Biz Allah'a iman ettik" demeleriyle.

HakM iman bir nurdur. Kalbe girdiği zaman, mü'mine onun hakikati zahir olur. Harise (r.a.) Hazretlerinde olduğu gibi. Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri ona sormuştu:

"Ey Harise! Nasıl sabahladım? Harise (r.a.)

"Hakikî mü'min olarak sabahladım," dedi. Efendimiz (sav)

"Ey Harise! Her şeyin bir hak ve hakikati vardır. Senin imanının hakikati nedir?" diye sordu. Hazreti Harise:

"Nefsimi dünyadan çektim. Yani zâhid oldum. Yüz çevirdim. Gündüzlerini susuz (yani oruç tuttum); gecelerini uykusuz geçirdim (yani ibâdetle geçirdim.) Dünyanın taşı ile altını benim yanımda müsavidir (değer bakımından taşla altın birbirlerine eşittirler). Sanki ben cennet ehline bakıyorum, ziyaretlerini görüyorum. Ve Cehennemde yanan ateş ehline bakıyorum: onların çılgıklarını işitir gibiyim. Ve sanki ben Rabbimin arşına bakıyorum, apaçık görüyorum, dedi. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, ona:

"İsabet ettin! Devam et," buyurdu.²³⁵

Mesnevî de şöyle buyuruldu:

"Gönülleri temiz olanlar, renkten ve kokudan kurtulmuşlar, dâima Hakkın lûtfuna gönül bağlamışlardır. O sakımanlar, kabuğa bakmaz, öze itibâr ederler. "Ayne'l-yakin" (kat'i) bayrağını çekmişlerdir. Allah'ın sadakat makamının sakinleri arşın, kürsünün ve boşluğun ziyetini oldular."²³⁶

Fesad Çıkartmanın

"Ve onlara denildiği zaman," yani Müslümanlar, bu münâfiklara dedi.

"Yeryüzünü fesada vermeyin."Söylenildi "Fesad çıkartmayın" cümlesine isnad edilmesi, onun lafzına isnad edilmesi, sanki şöyle denilmektedir: Onlara bu söz söylendiği zaman, cümlesi senin:

Bin çeşit şey üç harften çıkar," sözün gibidir.

²³³ Camiul-Usul. î 0/604 bu manada hadîs-i şerif vardır.

²³⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/228-230.

²³⁵ İbnü Esir,Üsdü'l-Gabe 1/425

²³⁶ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/230-231.

Fesâd, bir şeyin itidâlından (normal durumundan)

çıkmasıdır. İslah, yani düzeltme bunun zıddıdır. Her ikisi, her türlü zarar ve faydayı umûmî olarak içine almaktadır.

Yeryüzünde fesâd ise, harblerin tahrik edilmesi, düzgün olan hallerinin bozulmasının kendisini takip ettiği, fitneleri çıkarmak, dünya (geçim-ekonomi) ve âhiret (din) işlerini bozmaktır.

Münafıkların kendisinden nehyedildiği şeylerden murad, mü'minlerin sırlarını kâfirlere ifşa etmek ve onları mü'minlerin aleyhinde kışkırtmak ve bunların dışında şerrin çeşitleridir. Fesada götüren bu haller münafıkların elinden çıktığı için, onlara "fesad çıkarmayın" denildi. Bir kişi ateş ve tehlikeye yaklaştığı zaman, ona: "Kendi elinle kendini öldürme! Nefsini ateşe atma!" denildiği gibi.

Yeryüzü, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin peygamberliğinden önce tamamen fesada gitmişti. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin bi'setinden (peygamber olarak gönderilmesinden) sonra fesâd kalktı, yeryüzü ıslâh oldu, isyanlar aleni yapıldığı zaman, yeryüzünü ıslâhdan (düzelmelerinden sonra yeniden) bozmuş oluyorlar. Ebû'l-Leys'in tefsirinde de olduğu gibi.

"Biz ancak ıslah edicileriz." derler.

Bu, bir kimsenin kendisine öğüt veren ve nasihat eden kişiye mübalağalı bir şekilde karşı gelip tepki göstermesi manâsında söylediği sözdür. Bu sözlerin manâsı: "Bize böyle (öğüt)le hitab edilmesi doğru değildir. Çünkü bizim şanıamız ve işimiz ancak ıslâh etmektir. (1/57) Bizim halimiz fesad ve bozgunculuk şaibelerinden tamamen arınmış ve uzaktır." Münafıkların, bunu söylemeleri, yani; "Biz ancak ıslah edicileriz," demeleri, onların, kalblerinde bulunan hasetlikten dolayı, fesadı, ıslah şeklinde tasavvur etmelerindedir. Allahü Teâlâ Hazretleri buyurduğu gibi:

- "Ya artık o kimse de mi ki, kötü ameli kendisine allanmış pullanmış, da onu güzel görmüş? Şüphe yok ki Allah dilediğini şaşırır, dilediğini doğru yola çıkarır; o halde nefsin onlara karşı hasretlerle geçmesin! Çünkü Allah onların bütün san'atlarını bilir.²³⁷

Münafıklar, bunun fesad olduğunu inkâr ettiler. Onun sırf ıslâh olduğunu iddia ettiler. Münafıkların bu düşünceleri:

"Giden sadece zeyd'dir, kabilinden: "Kasr-ı mevsuf ales-sıfat"tır.

Ibni Temcîd buyurdular: Müslümanlar, münafıklara, "Fesat çıkartmayın"dediğinde, münafıklar, Müslümanların bununla fesad ile ıslâhı birbirlerine karıştırdıklarını murad ettiğini sandılar. Kendilerinin ıslâh ile kasr edip, (işlerinin, düzeltmeden başka bir şey olmadığını belirtip). ıslâh'dan fesad sığıta geçmelerinin mümkün olmadığını beyanla; bundan karıştırmamanın olmaması lâzım olduğunu söyleyerek cevap verdiler. Münafıkların bu düşünceleri "Kasr'ül-ifrâd"²³⁸ (tekleştirme kasrı) babındandır.

Onlar (münafıklar), mü'minlerin, ortaklığa (ıslâh ile ifsadı bir olduğuna) itikad ettiklerini sandılar ve bunun için Cenâb-ı Allah. "Kasrı kalbi"²³⁹ (ters çevirilmiş kasr) üzerine delâlet eden cümleyle onlara cevap verdi. O'da Cenâb-ı Allah'ın şu kavli şerifidir:

Ey mü'minler biliniz ki. Muhakkak onlar, müfsidlerin ta kendileridir.

Münafıklar, iki sıfat (ıslâh ve ifsad)dan birini (ıslâhı) kendileri için isbât edip diğerini (yani ifsadı) kabul etmediler. Buna inandılar (kendilerinin yeryüzünü düzeltici kişiler olduğuna inaniyorlardı.) Allah, onların bu düşüncelerini ters çevirdi. Onların kabul etmedikleri sıfatı (ifsadı), onlar için isbât edip, onların (fesatçılar olduğunu) ve onların kabul ettikleri (ıslâh sıfatının da) onlardan nefyedip, onların ıslâh için çalışan kimseler olmadığını beyan etti. Onlar buna itikad ediyorlardı. Bunun manası, onlar kendi nefislerini küfre kasredip ifsâd ediyorlar; da imanına mani (engel olmakla) onları bozuyorlardı. "Bir şeyin bir hüküm üzerine kasrı" kabilinden onlar da ıslâh sıfatını düşürüp; kendilerini ifsâd sıfatı üzerine kasrediyorlardı. Fesâd ve ifsâd (bozgunluk çıkarma gibi kötü) sıfatlarından vazgeçmiyorlardı. Münafıkların bu hâlden kendilerinden başkasını da fesatçı olmaması gerekmez. Sonra Cenâb-ı Allah,

Lâkin onlar şuûr etmezler (bunun farkına varmazlar) kavli-i şerfiyle "Istidrâk"²⁴⁰ yaptı.

Münâfıklar müfsid (fesat çıkarıcı) kişilerdir. Bu âyeti kerime onların fesatlarının, fikir ve inanç dünyası işlerinde olduğunu ilân etmektedir. Lâkin onlar bunu idrâk edene kadar histen yoksundurlar. (Duyularını yitirmiş olduklarından fesatçı olduklarının farkında değiller.)²⁴¹

Vekil Olarak Allah Kâfidir

Şeyh Tefsirinde şöyle buyurdu: Şuur'un fesadın karşılığında zikredilmesi, çok muvâfıktır (uygundur). Çünkü âdet bakımından mahsuslar (duyular) gibidir. Sonra bunda mü'minlerin şerefının beyanı vardır. Allah,

²³⁷ El-Fatır: 33/8

²³⁸ Kasr'ül-ifrâd (tekleştirme kasrı), bir şeyin yalnızca bir şeye tahsis edilmesinde, muhatap ortaklığı yani, bir mevsufta iki sıfat veya bir sıfatta iki mevsufun ortağın olmamasıdır. Burada münafıklar ıslâh sıfatını sadece kendilerine uygun görüyorlar. Kasr'ül-ifrad hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Telhis (Meânî fenni) s. 62

²³⁹ Kasr'ül-Kalbî ifrâd çevirilmiş kasr demektir. Bakınız: Telhis (Meânî fenni) s. 62

²⁴⁰ Istidrâk: işitip dinleyenin anlamak istemesidir. İstilahta ise; geçmiş olan bir sözden meydana gelen tevehhümü (zan ve şüpheyi) gidermektedir. Tarifat. Seyyid Şerif Curcâni

²⁴¹ İsmail Hakkî Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/231-234.

münâfıkların, Mustafa (s.a.v.) Hazretlerine dedikleri gibi, mü'minler hakkında söylediklerine de itiraz etti. Velid bin Muğire, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine "mecnun" (deli, cinlenmiş) demişti. Cenâb-ı Allah, onun bu sözüne cevap verdi. O Yüce Rasûlün mecnun olmadığını şöyle belirtti:

"Sen Rabbinin nimetiyle mecnun değilsin"²⁴² Sonra Cenâb-ı Allah, bu mel'ûn'u şöyle kötiledi:

-"(Habibimî) O halde tanıma o yalan diyenleri 8 -Arzu ettiler ki müdâhene etsen, o vakit müdâhene edeceklerdi-
Ve tanıma şunların hiç birini; çok yemin edici, değersiz, 10 Gammaz, koğuculukla gezer. 11 Hayır engeli, mütecaviz, vebal yüklü, 12 Kaba, sonra da zenîm (hayırsız, yaramaz, piç) ²⁴³Yani yersiz yere çok yemin eden yalancı, hakir, ayıplanan, arasında "nemime" koğuculuk ile gidip gelen, zâlimin malına cimri, facir (her türlü kötülüğü gözünü kırpmadan işleyen vicdansız), kalbi katı (acımasız), içi boş, bütün bu vasıflar ile zikredilen kişi aynı zamanda o "veled-i zinâ"dır. Piç ve soysuzdur.

Cenâb-ı Allah'ın, Habibi Edibi Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerini böylece savunması ve düşmanlarını yermesi; O yüce Rasûlün, Cenâb-ı Allah'ın: "O, doğunun ve batının (alemlerin) Rabbidir.' Başka Hart yok; ancak O halde yalnız O'nu vekil tut."²⁴⁴ Âyet-i Kerimesinin gereğince. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri bütün işlerini Allah'a ısmarlayıp; O'nu kendisine vekil edinmesindedir. Yardımcı olarak, Cenâb-ı Allah kâfidir (yeter).²⁴⁵

Kutub ve Halifelerin Tasarrufu

Hak (ve hakikat) ehli buyurdular: Âdetleri bozan şeyler (yani kerametler), kutublardan ve halifelerden belki onlar, vezirlerinden ve halifelerinden meydana geldiği zaman, tam kullukla kâim olmalarından ve onların "fakr-i küllî"²⁴⁶ ile vasıflanmalarındandır. Onlar hiçbir şeyde kendi nefisleri (ve çıkarları) için tasarruf etmezler. Kutubların, bütün kemâlâtı, olgunluk ve kerametleri, Cenâb-ı Allah'ın kendilerine olan minnet ve nimetleridir. Cenâb-ı Allah onları, câhillerin sohbetiyle mübtelâ etmedi. Belki Allah, emin ve edib olan âlimlerin sohbetiyle onları rızıklandırdı. Emin ve edib olan âlimlerin sohbetleriyle onlardan yüklerini aldılar. Onlara hükümlerini ve sözlerini geçirdiler.

Bu durum, Süleyman Aleyhisselâm'ın mükemmel olan veziri Asaf bin Berhiyâ'da olduğu gibi... Asaf bin Berhiyâ, vaktinin kutbu ve âlemin halifesiydi. Cenâb-ı Allah'ın Kur'ân-ı Kerimde anlattığı gibi onda, Belkıs'ın tahtını getirme kerameti zahir oldu. Kâfirler ve Münâfıklar Hilâfete Olan Ehliyetlerini Yitirdiler.²⁴⁷

Te'vîlât-ı Necmiyyede (buyuruldu:)

"Ve onlara yeryüzünde fesat çıkartmayın denildiği zaman," Bu iki âyet-i kerime'nin tahkikinde, muhakkak insan, her ne kadar yeryüzünün halifeliğine müsait ve elverişli olarak yaratıldı ise de, lâkin o, hilâtinin başlangıcında heva (ve heves) ve nefsanî sıfatlara mağlub olup; fesada meyil ettiğine işaret vardır. Bunu şu âyet-i kerime haber verdiği gibi:

"Ve düşün ki, rabbin melâikeye,

-"Ben yerde, muhakkak bir halife yapacağım" dediği vakit, Orada fesad edecek ve kanlar dökecek bir mahlûk mu yaratacaksın; biz hamdinle tesbîh ve seni takdîs edip dururken?!..." dediler. (Allah c.c):

-"Her halde, ben sizin bilemeyeceğiniz şeyler bilirim." Buyurdu.30 ²⁴⁸

Şeriatın emir ve yasaklarına uymakla hilâfet cevheri, insan nefsinin madeninden kurtulur.

Sâadet ehli mü'minlerdir. Onlar hakka davet edene hemen boyun eğler. Allah'ın emir ve nehiyelerini (yasaklarını) hemen kabul ederler.

Şekavet ehli de, dinden çıkan kâfirler ve münafıklardır. Hevâ ve heveslerine uyuyorlar..

"Onlara yeryüzünde fesat çıkartmayın denildiği zaman", âyetin manâsı, yani yeryüzünde hilâfete elverişli olan güzel istidâd ve salâhiyetinizi, (1/58) hevâ (ve hevese) tâbi olmanız ve dünyaya düşkünlüğünüzle bozmayın, denildi, demektir.

"Biz ancak ıslah edicileriz, dediler." İşin hakikatından gafil olup, nasihati kabul etmediler.

Sadî dediği gibi:

Birine öğüt verme.

Öğüt verdiğinde,

hazır ol sözler işitmeye.

Herkes senden daha iyi vaizdir."

²⁴² El-Kalem: 68/2

²⁴³ El-Kalem: 68/8,9,10,11,12,13

²⁴⁴ El-Müzemmil: 73/9: Ruhul-Beyanın metninde bu âyet-i kerime, sehven; û/j Sji*tö onu vekil tutunuz, şeklinde cemi sıygası ile yazılmıştır.

Öyle sanıyorum, bu yazılış Musannif Hazretlerine ait bir hata değil; matbaa ve dizgi hatasındandır.

²⁴⁵ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/234-235.

²⁴⁶ Fakri Küllî. dünya ve dünyaya ait olan herşeyi gönüllerinden çıkararak. Tasarruflarını kendi çıkarları için kullanmayanlardır. Bizim anladığımız ekonomik manâda fakir demek değildir. Bunlar Süleyman Aleyhisselâm gibi zengin olabilir ama kalblerinde zerre kadar dünya sevgisi yoktur. Hazret-i Harise gibi taş ile altın onlar için birdir.

²⁴⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/235.

²⁴⁸ Bakara: 2/30

Cenâb-ı Allah, "İyi biliniz, muhakkak onlar, fesatçıların ta kendileridir," buyurarak, onları yalanladı. Yani onlar, dünyalarını ıslâh edip âhiretlerinin ıslâhını bozdular, ahiretlerini harab ettiler. "ve lâkin onlar farkında değiller." Hallerinin fesadından, kötü amellerinden ve zararlarından dolayı vebâllarının büyüklüğünün şuuruna varmazlar. Sanatlarını (yaptıkları fesadı) güzel görürler ve kendilerinin ıslâh eden(yeryüzünün düzelmesine çalışan kişiler) olduklarını sanırlar. Cenâb-ı Allah buyurduğu gibi:

"Size, amelleri en ziyade hüsrana gidenleri haber vereyim mi?"¹⁰³ de:

Onlar ki dünya hayat'ta gayretleri boşa gitmektedir de kendilerini zannederler W cidden güzel san'at yapıyorlar. Bunlar işte o kimselerdir ki rablerinin ayetlerine ve likasına küfretmişlerdir de hayr nâmına yaptıkları bütün amelleri heder olmuştur; artık kıyamet günü biz onlara hiçbir vezin (tartı) tutturmayız!

İşte böyle, onların cezalara cehennemdir; çünkü küfretmişler ve benim ayetlerimi ve peygamberlerimi eğlence yerine tutmuşlardır."²⁴⁹

Mevlânâ Celâleddin (k.s.) buyurdular:

"Ey kendine Hakk arslanı diyen,
Nice yıldır ve bir köpekle aczin aşıkârken;
Senin için köpek nasıl av avlasın?
Çünkü besbelli sen onun avı olmuşsun."
"Ve onlara denildiği zaman..."

Mü'minler tarafından, irşadı mükemmel yapmak ve nasihati tamamlamak için, münafıklara "nehyi anil-münker" (bir önceki ayette geçen) onları kötülüklerden alıkoyma çalışmasından sonra, emri bil'maruf yoluyla söylenilmiştir. Zîrâ imanın kemâli, bu emrin toplamından (emri bil'maruf ve nehyi ani'l-münker-iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak) ve (kendisine) yakışmayan şeylerden yüz çevirmektedir. "Yeryüzünde fesat çıkartmayın," ayetiyle; iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak nasihati verildi. Yakışan ve kişiye gerekli olan şeyi yapması ise; "îman ediniz," emriyledir. Burada iman edilecek şeyler zahir olduğu için hazfedildi. Yani: "Allah'a ve âhiret gününe iman edin," demektir. Veya kendisiyle "imân edin, iman işini yapın," demektir.

İman ettiği gibi (iman edin)," Teşbih için olan "kef nasb mahallindedir. Mahzûf olan bir masdar'm yani mefulü mutlak'ın sıfatı olmakla mahallen mensubtur. "İman etmekle iman edin" demektir, "kef", burada mahzuf olan üt lafzının sıfatıdır). Onların iman etmelerine meyil etmektir. uMa masdariyet içindir veya topluca demektir. Yani insanlar, hakikî bir iman ile iman ettikleri gibi, siz de hakikî bir iman ile iman edin, demektir.

İnsanlar," kelimesindeki lam-ı tarif, cins içindir. Burada "İnsan'dan murad, insanlıkta kemâle eren ve aklının gereğiyle amel eden kişiler, demektir. Veya ahd içindir. O zaman, insandan murad, bizzat Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri ve onunla beraber olanlardır. Veya kendi şehirlerinin ehlerinden iman edenlerdir. Yani kendi topraklarının ehli olup Abdullah İbni Selâm ve ashâbı gibi iman edenlerdir.

Bu takdirde bu âyetin manası: İhlâsa yakın ve nifak şâibelerinden uzak; bir iman'a mümasil (benzer) tam bir iman ile iman edin demektir. Münafıklar dediler."

Münafıklar, kötülük yaptıklarını inkâr ederek, emr-i bil'maruf a mukabil, aslında güzel sıfatların zıddı olarak, kendi kafalarınca vakarı olan sıfatları tercihle;

"Ya!..Biz de o budalaların inandığı gibi mi inanacağız?"

Buradaki hemze inkâr içindir. sefihler"deki lam-ı tarif ile kâmil İnsanlar, işaret edilmektedir. Veya ahdler (bilinen mü'minler murad edilmekte). Veya cins içindir. Esrarı ve münafıkların bozuk olan görüşlerine göre, bütün hepsini içine almaktadır.

"Sefeh": Akıl hafifliği, akıl azlığı ve akılda kusurluk veren görüş ve fikirlerdir. Bunaklık, beyinsizlik ve ahmaklık gibi mânâlara gelir. "Sefeh": Hilim (halim olmak yani yumuşak davranıp kimseye zarar vermemek) ve acele etmeyip teenni üzerine davranmanın zıddıdır.²⁵⁰

Münafıklar Beyinsizlerin Tâ Kendileridir

Münafıklar, mü'minlere "sefihlik" nisbet ettiler. Kendileri, rüşd (akıl ve erdemlikten), ciddiyet, vekâr ve kemâlden (olgunluktan) gayet uzak oldukları halde, iman ehline sefihlik (beyinsiz ve akılsızlığı) nisbet ettiler. Halbuki kendi zihin meşguliyetinden sefihliğin doruk noktasında olup, gabavetin (ahmaklığın) içine dalmışlardır. Kötü amelleri onlara süslü görünmüş ve ahmaklıklarından dolayı münafıklık onlara güzel göründü. Zîrâ kim ki, dalâleti hidâyet sanırsa, hiç şüphesiz (dalâlette olup, asıl) hidâyeti de dalâlet sanır.

Münafıkların, mü'minlere sefihler demelerinin bir başka sebebi de, mü'minleri hakîr görmelerindedir. Çünkü mü'minlerin çoğu fakir kimselerdi. Mü'minlerin içinde Suhayb (r.a.) ve Hazreti Bilâl (r.a.) gibi köle olanlar da vardı. İman edenlerden murad, Abdullah bin Selâm ve benzerlerinin olmasından dolayı tasalanıp, şikâyet yoluyla mü'minlere sefihler dediler.

Eğer sen münafıkların, iman ve mü'minler için;

"Ya! Biz de o beyinsizlerin inandığı gibi mi inanacağız?" Demelerine rağmen kendilerine münafık denilmesi

²⁴⁹ Kehf18/103.104.105.106.

²⁵⁰ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/235-239.

nasıl sahih olur? Dersen cevaben deriz ki: Bu konuda bir çok söz ve görüş vardır.

Birincisi: Allah kendilerine lanet etsin münafıklar, nifaklığı kendi nefislerinde konuşuyorlardı; dilleriyle iman etmediklerini söylemiyorlardı. Lâkin Cenâb-ı Allah onların gizlilik perdelerini yırttı. Onların sırlarını açıkladı. Düşmanlıklarını cezalandırdı.

Münafıkların bu halleri, (kalblerinde gizledikleri şeylerin Allah tarafından izhâr edilmesi) ihlas ehlinin içinde gizlediği güzel sözlerinin Allah tarafından izhâr edilmesi gibidir. Velayetlerinden dolayı her ne kadar dilleriyle konuşmasalar bile... Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

"Adaklarını yerine getirirler ve şerri salgın olan bir günden korkarlar,7 Miskine, yetime, esire seve seve yemek yedirirler.8 "Size ancak Allah için yediyoruz, sizden ne bir karşılık isteriz, ne de bir teşekkür,"²⁵¹(1/59)

Bu güzel düşünceler, mü'minlerin kalbindeydi. Allah onlara şeref bahşetmek ve hallerini (bir numûne-i İmtisâl-örnek olması) için izhâr etti. Bu Teysir sahibinin sözüdür.

İkincisi: Münafıklar, bu sözleri kendi aralarında söylüyorlardı, mü'minlerin yanında söylemiyorlardı. Onların söylediklerini. Allah, Peygamberi (s.a.v.) Hazretlerine haber verirdi. Mü'minler de bunu bu şekilde öğreniyordu. Bu Bağâvfın sözüdür.²⁵²

Üçüncüsü: Ebu's-Suûd Efendi'nin "İrşâdü Akl-ı Selim ilâ mezâyâ'l-Kur'ân-ı Kerim" tefsirindeki sözüdür. Ebu's-Suûd Efendi buyurdular: Eğer bu sözler, münafıklardan sadır olmuş ve münafıklar bu sözleri, mü'minlerden kendilerine nasihat edenlerin huzurunda söylenmişler ise; mü'minlerin nasihatlerine karşı cevap olarak söylenmiştir. Lâkin bu sözler, onların aşikâr olmalarını yani herkes tarafından bilinip tanınmalarını ve münafık olmamalarını gerektirmez.²⁵³ Çünkü sözler, onlara hoş gelen küfürden bir parça olduğu ve derin nifaktan yani münafıklıktan bir bölümdür. Tefsirinde zikredüğü gibi... Böyle bir konuşmanın şerre ihtimali vardır. İmanı iddia manâsı olduğu için hayra da ihtimali vardır. Yani bu sözlerde, insanların (mü'minlerin) imanı gibi, onların da imanı iddia ettiği manası çıkar.

Onların kendisine ihtimam edip önem verdikleri nifakı, inkâr izlemini verip; "Biz de o beyinsizlerin inandığı gibi mi inanacağız?" yani, onlar bu sözlerine şöyle manâ veriyorlardı: "Biz beyinsizlerin, mecnunların, delilerin ve imanlarında itidal olmayanların yani iman etseler de iman etmeselerde, insanların imanları gibi imanlarında bir itidal bulunmayanların imanları gibi mi inanacağız? Biz Adam gibi iman ederiz. Bizim imanımız tamdır. Biz beyinsiz ve deliler gibi değiliz." Hatta münafıklar, sağda solda bunu mü'minlere emrediyorlardı. Kendilerine nasihat eden mü'minlere de ikinci kere istihza ediyorlardı. Burada mü'minleri, beyinsiz ve deli yerine koydukları gibi asıl niyetlerini gizleyerek mü'minleri aldatmak için çok masum ve çok ihlaslı görünmeye çalışıyorlardı. Onlar, mü'minlere son manâyı (yani hayır tarafına ihtimali olan manâyı) murad ettiklerini söylüyorlardı; hakikatte ise ilk manâyı, yani mü'minleri beyinsiz insanlar yerine koyan, iman etmeyi kabul etmeyen manâyı murad ediyorlardı. Allahü Teâlâ hazretleri, münafıkların kendilerini temize çıkartmaktaki görüşlerini reddederek şöyle buyurdu: "İyi bilin ki, asıl beyinsiz kendileridir fakat bilmezler" Onların kendileri sefihtirler. Kendilerinde "sefih hastalığı" olduğundan üzerlerinde olanları tam kavrayamıyorlar.

Mü'minler ise, iman ve ihlasları ile sefihlikten yani beyinsizlikten kaçıp kurduldular. İlim ve hakka daldılar. Onlar hakikat üzerinde olan âlimlerdir. Ve onlar, tarikatta müstakimdirler yani doğru yoldadırlar.

Bu (âyeti kerime) münafıklara hem red cevabı ve hem onların durumlarını, aşırılıklarını, cehalette mübalağa edip çok ileri gitmelerinin beyanıdır. Çünkü câhil kişi, vak'a (yani normalin) hilâfına büyük bir cehalete kapılması, en büyük dalâlet ve cehalet olarak bilinen durumun en son durağı ve cehaleti tamam olmasıdır. Tavakkuf edip cehaletini itiraf eden kişi; umulur ki, özür diler ve böylece kendisine korkutmalar ve âyetler fayda verir²⁵⁴

Münafıklar, Hiss, Zekâ Ve İlimden Yoksundurlar

Cehaletini itiraf eden mazur görülebilir. Ona âyetler ve inzârlar (uyarma ve korkutmalar) fayda verir.

Birinci âyette (yani bu sûrenin 9. ayetinde) münafıkların hissini nefyetmek içindi. Yani münafıkların şurdan yoksun olduklarını ifade ediyordu.

İkinci âyette ise, (yani 12. Ayette) münafıklardan zekâ ve anlayışı nefyetmek içindi. (Yani münafıkların anlayışsız ve geri zekâlı olduklarını beyan ediyordu.) Çünkü bir şeyin islâh ve fesadı (iyi ve kötü oluşu) zekâ ile idrâk olunur.

Üçüncü âyette, (Yani 13. Âyette bilmezler," lafzı ise) münafıklardan ilmi nefyetmektedir. (Münafıkların ilimden yoksun olduklarını ifade etmektedir.) Bu şekilde, şuur, zekâ ve ilim nefyetmesinde latif bir tenbih ve ince bir manâ vardır.

Birincisinde, münafıkların hile ve aldatmayı kullanmalarıyla cehaletin nihayetine varmaları, onlarda hissini olmadığına delâlet eder.

İkincisinde ise, onlar, zekâ ve akılsız olmaları, bunun onların bir lâzımı olduğuna tenbihtir. Zîrâ hissi olmayanın

²⁵¹ El-İnsan: 76/7,8,9

²⁵² İmam Ebi Muhammed el-Hüseyn bin Mesûd el-Ferrâ el-Bağavî, Meâlim-i Tenzil, c. 1, s. 23, Darül-kutubi'l-İlmiyye-Beyrut-1414

²⁵³ Şeyhül-İslâm Ebû Suûd Efendi, İrşâdü Akl-ı Selim ilâ mezâyâ'l-Kur'ân-ı Kerim, c. 1, s. 44-45. Dârül-lhyâ-ü't-Türâsî'l-Arabi- 1414-Beyrut

²⁵⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/239-241.

zekâsı da yoktur.

Üçüncüsünde, onlar bilmiyorlar hükmü, bilmemenin ve cehaletin münafıkların ayrılmaz bir parçalan olduğuna tenbih içindir. Çünkü zekâsı olmayanın ilmi olmaz. Zîrâ ilim akla tabidir. İlim akla uyar. Hikâye olunduğu gibi.

255

Hikâye

Cenâb-ı Allah, Âdem Aleyhisselâm'ı yarattığında Cebrail Aleyhisselâm, üç hediye ile ona geldi.

O hediyeler, ilim, haya ve akıl idi. Cebrail Aleyhisselâm, Haz-reti Âdeme:

"Ey Âdem! Bu üçünden dilediğini seç," dedi. Âdem Aleyhis-' selâm, bunların içinden akli seçti.

Cebrail Aleyhisselâm, ilim ve haya'ya eski yerlerine dönmelerini işaret etti. Onların ikisi de:

"Hayır! Biz âlem-i ervahta topluca bir aradaydık. Âlem-i eşbâhta da bazımızın bazımızdan ayrılmasına râzî olamayız. Biz yine akla tâbi oluruz nerede olursa olsun," dediler. Cebrail Aleyhisselâm, onlara seslendi:

"(Âdemin vücûduna) yerleşiniz!"

Akıl dimağa (beyine) yerleşti, ilim kalbe, haya da göze yerleşti.

Mevlânâ Celâleddin (k.s.) buyurdular:

Bütün hayvanlar, insan için feda, olunur. İnsan da üstün bir akıl için feda edilir. Akıl, akıllının akli küllîsidir. CüzT akıl da akıldır; ama pek makbul değildir. Lütuf veya akıl sahibi olup erdemliğe nail ol, veya ahmak olup kahri kabul et.²⁵⁶

İlm-i Ledünnî

Akıl, sıfat ve fiilin tevhidinde kavuşuncaya kadar, marifet ve ilim tahsiline koşmalı ve çalışmalıdır.

İmam Kuşeyrî (r.h.) buyurdular:

Akıl için yıldızlar vardır. O, şeytan için recimdir. ilimler için, (dolun) ay'lar vardır. O, kalbler için nûr ve basiretlerdir. Ve marifetler için ise güneş vardır. O, ariflerin sırlarına doğar.

İlm-i ledünnî:

İlm-i ledünnî, hâriçten, bilinen bir sebep olmaksızın, kalb evine açılan bir ilimdir. Kalbin iki kapısı vardır. Biri dışarıya açılan kapıdır. Hislerden (duyulardan) ilim alır. Bir kapı da içeriye açılır. İlmi ilham yoluyla alır. Kalbin misâli, kendisinde beş nehir aktığı halde dolmayan havuz gibidir.

Suyu bulanıklıktan hâli (arınmış) değildir. Beş nehirden kendisine su aktığı müddetçe havuzun suyu bulanık olur. Suyu kendisinin dibinden çıkan havuz bunun hilâfıdır. (1/60) Zîrâ suyu altta kaynayan havuzun suyu saf ve berrak olur. Kalb de böyledir. Kalb'e zahir olan "havass-ı hamse" beş duyu yoluyla ilim hâsil olduğu zaman, o ilim, şübhe, şek ve bulanıklıktan hâli (arınmış) değildir. Feyiz yoluyla kalbin samimiyetinden hazır olan ilim böyle değildir. Çünkü feyiz ve ilâhi nûr yoluyla kalbe akan ilim saf (duru) ve en evlâ ilimdir.

Şeyh Zeynüddin el-Hâfi Hazretleri buyurdular: Hakikate ulaşmak için bu tarikate girip, Allah'ın kitabı ve Rasûlüllah (s.a.v.) Hazretlerinin hadîs-i şeriflerindeki manâlardan hâsil olan (tasavvuf ile ilgili bazı) ıstılahları tahsil ettikten sonra, kalbine "Ledünnî ilim"lerin (girip) yerleşmesi için, Allah'ın zikri, murakabe ve mâsivâ'dan yüz çevirmekle meşgul olmayışına taaccub edilir (şaşılr).

O ledünnî ilim ki, bir kişi, ıstılahların tedris ve tasnifi ile bin sene yaşasa (yani bir kişi terimlerin öğrenilmesi ve kitab olarak yazmaya tam bin senesini verse bile) o ledünnî ilmin kokusunu alamaz ve ledünnî ilmin eserlerini ve parıldayan nurlarını müşahede edemez.

Amelsiz ilim kesiktir, ilimsiz amel ise hastadır. Amel ilimle "sırat-ı müstakim" yani doğru yoldur.

Mesnevî de dedi:

O kimse ki, himmetsiz idi.

Himmat sahibi oldular.

Ve o kimse ki, himmet ehlinden oldu.

Pek çok nimete kavuştu.²⁵⁷

Te'vilât-ı Necmiyyede Tasavvuf! Manâlar

Te'vilât-ı Necmiyyede buyuruldu:

"Onlara denildiği zaman," gâflet ve unutkan ehline,

" Müslümanların inandığı gibi inanın." Sizden bazı unutanların (hatırlayıp) iman etmeleri gibi iman edin.

Onlar "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"Evet Sen bizim Rabbimizsin) ahdini ve kulluk ve tevhid üzerine Cenâb-Allah'a vermiş oldukları sözleri unuttular. Sonra; Allahü Teâlâ Hazretlerinin nimet ve eserlerinin üzerinde tefekkür ettiler ve âyetlerini araştırıp düşündüler. Bu ahidlerini (Allah'a vermiş oldukları kulluk ve tevhid

²⁵⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/241-242.

²⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/242-243.

²⁵⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/243-244.

sözünü) ve mîsâklan hatırladılar. Ve böylece Muhammed (s.a.v.) Hazretlerine ve onun getirdiklerine iman ettiler, yü Dediler, yani onlardan şekavet ehli dediler:

"Biz de o beyinsizlerin inandığı gibi mi

inanacağız?" İslâmı iddia eden gaflet ashabının durumları da böyledir. Miras yoluyla buldukları "Taklîdî iman"dan doğru bir isteme, dünya sevgisini, hevâyı (ve hevese tâbi olmayı), bırakarak yönelmeye ve bâtila dalmayı bırakarak kazanılan "hakîkî îman"a çağırıldıkları zaman, gönül erbabına ve yüksek keramet sahib-lerine "sefih" (ahmaklık) ve delilik nisbet ederler. Gönül erlerine ve keramet sahibi evliyaya, acziyet, zillet, kılet ve meskenet gözüyle bakarlar. Ve; "bu sefih fakirler, dünyayı terkettiği gibi biz de mi dünyayı terkedelim, onlar halka muhtaç oldukları gibi biz de mi muhtaç olalım?" derler. Amma gerçek sefih (beyinsiz, akılsız, ahmak ve geri zekâlıların) kendileri olduğunu bilmezler. "İyi bilin ki, asıl beyinsiz sefih kendileridir fakat bilmezler."

Onlar iki manâ'dan dolayı sefihtirler.

Birincisi: Onlar sefihliklerinden ve rüşdlerinin olmayışından dolayı dini, dünya ile, bakî olanı yani, sonsuz ve kalıcı olanı fânî ile, değiştireyorlar.

İkincisi: Onlar kendi nefislerini sefih ettiler. Yüksek derecelere, Allah'a yakın ve yaklaşmak gibi güzel istidatlarının kıymetini bilmediler. Onu körlettiler. Onu dünya hayatı ile değiştirdiler. Takva ehlinin mertebelerinden ve kötülükten kaçan kişilerin meşreblerinden yüz çevirdiler. Cenâb-ı Allah'ın buyur-duğu gibi:

İbrahim'in milletinden kim yüz çevirir? Ancak kendine kıyan sefihi²⁵⁸

Zira: "Nefsini tanıyan Rabbini bilir,"

Rabbini bilen gayrisini terkeder.

Ehlüllah ve havassı onu bildiler. Onlardan yüz çevirilmez. Onlar sefihlikle itham ve nisbet edilmezler. Onlara izzet ve şerefle bakılmalıdır. Zîrâ fakir olan tasavvuf büyükleridir. Onlar yamalı elbiselerin içinde bulunan sultanlardır. Yüzleri Allah'ın katında ay ve güneş gibi sararmıştır; lâkin izzet ve şeref kubbesinin altında gizlidirler, ağyarın (başkalarının) gözünden onlar örtülüdürler (Onları oldukları gibi herkes göremez).

Mesnevfde dedi:

Pak olan zatların muhabbetini canın içine dik.

Gönülü ancak kalbi hoş olanlara ver.

Sen taş ve mermer ile uğraşırken sahibi cevheri buldu.

"Benim evliya kullarım cübbemin altında emniyettedirler."

Bir kişi ki, yüce yaratıcı onu emniyetinin altına aldı.

"Onlar iman edenlerle karşılaştıkları zaman...

Münafıkların, mü'minler ve kâfirlerle olan muamelelerini beyan etmektedir. Kıssadan sadır olan, burada makam (sözün geldiği nokta) onların hallerinin açıklanması ve mezheplerinin beyanı. Ve nifaklarının başlangıcında söylediler. Tekrar değildir. (1/61)Yani bu münafıklar, Hakka iman eden "muhacir" ve "ensâr" ile karşılaştıkları, tasadüf edip göründükleri zaman;

Dediler, bu şekilde:

"Biz iman ettik," Sizin iman ve tasdikiniz gibi biz de iman ettik, dediler.²⁵⁹

Münafıkların Mesleği

Rivayet olundu:

"Münafıkların başı Abdullah b. Übey ve ashâbı (münafık arkadaşları) bir gün (dolaşmaya) çıkmışlardı. Sahabeden bir grub ile karşılaştılar. Abdullah bin Übey, arkadaşlarına:

-"Bakin! Bu sefihleri sizden nasıl uzaklaştıracağım!" dedi. Sahabelerin yanına yaklaştığında, Hazreti Ebû Bekir (r.a.)'in elinden tuttu. Ve ona:

-"Merhaba Ey Sıddîk! Merhaba ey Temim oğullarının efendisi ve Şeyhülislâm (İslâm'ın büyüğü!) Mağarada Rasûlullah'dan sonra ikinci adam! Malını ve nefisini Allah yolunda ortaya koyan üstün zât merhaba!" dedi. Sonra geldi. Hazreti Ömer (r.a.)'in elinden tuttu. Ona:

-"Merhaba Adiy oğullarının efendisi! Faruk (hak ile bâtilin arasını ayıran) dininde kuvvetli, malını ve canını Rasûlullah'ın yolunda saçan, dağıtan ulu kişi merhaba!" dedi. Sonra geldi. Hazreti Ali (k.v.)'nin elinden tuttu. Ona:

-"Merhaba! Ey Rasûlullah'ın amcasının oğlu ve damadı! Rasûlullah (s.a.v.) hariç; Haşimî oğullarının efendisi!

Ali (r.a.) Hazretleri ona:

-"Ey Abdullah! Allah'dan kork! Münafıklık etme. Muhakkak münâfiklar Allah'ın yarattıklarının en şerlisidirler.

Abdullah bin Übeyy:

-"Ey Hasan'ın babası! Yavaş oÜ Ben bunları söylüyorum. Bizim imanımız, sizin imanınız ve bizim tasdikimiz, sizin tasdikiniz gibidir," dedi.

Sonra sahabeden ayrıldılar. Abdullah bin Übeyy, arkadaşlarına:

²⁵⁸ Bakara: 2/130

²⁵⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/244-246.

"Benim nasıl yaptığımı gördünüz! Siz o müslümanları gördüğünüz vakit, benim onlara yaptığım gibi yapın! Onların hayır işlerini övün," talimatını verdi. Münafıklar:

"Bizim hayatımızdan daha hayırlı bir şey inmemiştir," dediler.

Müslümanlar, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin yanına vardılar. Münafıkların konuşmalarını haber verdiler. Bundan dolayı şu âyet indi:

"Halvet ettikleri zaman, yani dönüp kendi adamlarıyla bir araya toplanarak halvet ettikleri vakit.

(harfi cerri) 'ma'a (beraber) manasınadır. Veya münferid olduklarında o zamanda "Îlâ" (harfi cerri) be manasına olur. Veya sen biriyle başbaşa olduğun zaman;

Ben falanca ile halvet ettim" demen gibidir. (Halvet, izinleri olmadan bir başkasının giremeyeceği bir gizlilikte yapılan sohbet veya biriyle başbaşa kalmaktır.)

"Şeytanları ile "halvet ettikleri zaman" inatçılık ve kötülükte şeytana mümasil olan (şeytana benzeyen ve şeytandan farkı olmayan) arkadaşları ile başbaşa kaldıkları zaman, küfürlerini izhâr ederler.

Münafıkların şeytana izafe edilmesi (beraber zikredilmeleri) küfürde münafıkların şeytanlarla ortak olmalarındandır. Veya münâfiklann büyükleri (başkanları) kasedilmiş olabilir. Konuşanlar, münafıkların küçükleridir (ayak takımlarıdır). Zîrâ her temerrüd eden (azan, sapitan ve inad edip direnen) kimseler şeytandırlar.

Dahhak buyurdular: Şeytanları kelimesinden murad, kâhinleridir.

Onlar, Kurayza oğullarından Ka'b bin Eşref, Esleme oğullarından Ebû Bürde, Cüheyne'den Abduddâr, Esed oğullarından Avf bin Âmir ve Şam'da Abdullah bin Sevda idi. Araplar, bunların gayba muttali' olduğuna, esrar (gizli hadiseleri) bildiğine ve hastalan iyi ettiklerine inanıyordu. Hiçbir kâhin yoktur ki, özellikle Arapların inançlarına göre, her kâhine, ona kahânetini ilkâ eden (bilgi veren) bir şeytan vardır. Kâhinler hakdan uzak oldukları için onlara şeytanlar adı verilirdi.

Çünkü şeytan kelimesinin müştak olduğu manasınadır. Teysirde böyledir.

"Hiç şübhesiz biz. sizinle beraberiz," dediler. Biz sizin arkadaşlarınıza ve sizin dininiz ve itikadınız üzereyiz. Hiç bir halde sizinden ayrılmayız. Sanki onlar: "Hiç şübhesiz biz, sizinle beraberiz," dediklerinde kendilerine:

"Eğer siz bizimle beraber iseniz, Peki neden şehâdet kelimesini getiriyor, onların şahid olduğu şeylere şahid oluyor, onların meşcedlerine gidiyor, hacediyor ve onlarla beraber savaşlara katılıyorsunuz?" Nedir bu haliniz?" denildi: Onlar da dediler ki:

"Gerçekten biz ancak," yani mü'minlerin yanında imanı izhâr etmekle biz ancak:

istihza edicileriz, onlarla alay ediyoruz. 0 Münafıklar kendilerini savunmak için devam ettiler:

" Şehâdet kelimesini getirirken asla kalbimize hakîkî îman gelmedi. Zahren ve bâtinen onların dinlerinin üzerinde olduğumuzu onlara gösteriyoruz; fakat biz sadece zahîrî (dış görünüşte) onlarla beraberiz. Bu hareketimizle ganimetlerine ortak oluyoruz, kızlarını nikahlıyoruz, onların gizli hallerini (savaşlar ile ilgili kararlarını öğrenip size haber veriyoruz), onların elinden, malımızı, canımızı ve kadınlarımızı korumuş oluyoruz." (dediler).

"istihza" yani alay etmek, karşıdakini cahil görmek, onunla eğlenmek ve onu hafif görmektir. Münafıkların, "biz ancak Müslümanlar ile alay ediyoruz," sözlerinin manası: Biz Muhammed ve ashabını cahil görüyor ve İslâmî izhâr etmekle onlarla eğleniyoruz," olur. Cenâb-ı Allah, münafıklara cevap verdi:²⁶⁰

Ahirette Münafıklar İle İstihza Edilmesi

(Asıl) Allah onlarla alay ediyor."

Onların istihza (alay etmelerine) veya dönmelerine müsâde ederek, Allah onlarla alay ediyor, istihzanın durumu onların üzerinedir. Onlar kendisiyle istihza edilen kimse gibidir. Hakaret ve istihza (alay etmenin) lâzımı olan değersiz ve Önemsizlik, münafıkların üzerine inmektedir. Ondandır veya muamelelerinden maksat, onlarla yapılan istihza muâmelesidir. Münafıklara Cenâb-ı Allah'ın dünyada yapmış olduğu istihza, onların üzerinde Müslümanların hükümlerinin icra edilmesi, mühlet vererek onlara istidrâc yapması, tuğyanlarına rağmen mal ve nimetlerini arttırmasıdır.

Ahirette ise, rivayet olduğuna göre, onlar Cehennemde iken kendilerine cennete gitmek için kapılar açılır. Onlar da Cehennemden kurtulup cennete girmek için koşarlar. Kapıya ulaştıklarında Cehennem kapıları üzerlerine kapanır. Yine Cehenneme sevk edilirler. (1/62) Mü'minler cennette, köşklarinde sedirler üzerinde oturup onlara bakarlar. Münafıklar dünyada iken mü'minlere güldükleri gibi mü'minler de onların Cehennemdeki bu kötü hallerine gülerler. Bu onların mü'minlere gülmelerinin karşılığıdır. Ve bu hal ard arda defalarca tekrarlanır. "ve Allah, onlara mühlet verir." Onlara ziyâdelik verir.

Ordunun uzantsı olarak onları kuvvetlendirir. Kuvvetlendirdiği zaman ve ziyâde ettiği zaman, ona mühlet vermiştir. Buradaki mühlet ömrün uzaması demek değildir. İl; (uzatır fiili), °^JS\ (Onlara yazdırdı-dikte etti) fiili gibi lam ile müteaddi olur. İbni Kesirin kiraati buna delâlet etmektedir. Allah onları uzattı (mühlet verdi).

Tuğyanlarında (taşkınlıkları içinde)...

²⁶⁰ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/246-248.

Bu cümle (câr ve mecrur) fiiline taalluk edip bağlanmaktadır.

tiûb Tuğyan, her işte haddi aşmaktır. Burada Tuğyan ve taşkınlıktan murad, inat ve serkeşlikte ifrâd derecesine varmaları ve küfürlerinde aşırı gitmeleridir. Tuğyan ve taşkınlığın münafıklara izafe edilmesinden murad ise. Tuğyan, ve taşkınlığın münafıklara mahsus olması ve mühlet işinin tertibinin, onların kötü seçimlerine işaretini teyid etmek içindir. bi "serserice dolaşırlar."

Yani dalâletin içinde büyük bir şaşkınlıkla tereddüt ederler. Bu hâl onların istihzalarından dolayı dünyadaki cezalarıdır, cümlesi, mensûb veya mecrûr zamirinden haldir; muzâf masdar olduğu için... Fakat hükmen merfu'dur.

Basirette,"Ameh" basar'da (görmede) körlük gibidir. "Ameh" hayret etmek (şaşmak) tereddüt etmek ve nereye yöneleceğini bilmemektir. Bu iki âyette bazı işaretler vardır.²⁶¹

Bazı İşaretler

Birincisi: Biz sizinle beraberiz, kavlinedir. Âdet ehli ve irâde yolunun arasında toplanan kişinin atmasıdır. Bu ondan kabul edilmez. Zîrâ: zıd bir arada toplanmaz. (mantık kaidesi vardır).

Kimin her bir yerde kurmuş olduğu bir işi olursa, bütün işlerinin bir zaviyeden (her açıdan) onun kalbinde bir rabitası (bağlantısı) olur. O yollarda (işlerinin olduğu şehirler arasında) dört nal gidip gelir. Böylece ilgisi tamamen bölünür. Münafıkların hali de böyledir. Münafıklar, sununla bunun arasında (islâm ile küfür arasında) gidip gelmekte ve bocalamaktadırlar. Yani münafıklar, kâfirlerin tozlu ve kirli fikirleri ile Müslümanların saf ve temiz sohbetini bir araya toplamak istediler. Münafıklar, küfrün fesadı ile imanın maslahatını bir araya toplamak istediler. Halbuki birbirlerine zıd olan iki şeyin arasını toplamak ise caiz değildir. Böylece münafıklar ev ile kapının arasında kaldılar. Cenâb-ı Allah, onlar hakkında buyurduğu gibi:

- " (Münafıklar) Arada müzebzeb (şaşkın) bir haldedirler: Ne onlara, ne onlara.... Her kimi de Allah şaşırtırsa, artık ona sen yol bulamazsın.143²⁶²

Temenni edenlerin de hâli böyledir. Irâdelerini kullanırlar (dua ederler) ama, (örf ve) âdetten çıkmazlar. Onlar iki yurdu (dünya ve âhireti) bir araya toplamak isterler. Dinin en yüksek mertebesini temenni ederler ama; dünyanın en düşük mer'âsmda otanırlar. Bu hareketleri onları kurtuluşa ulaştırmaz.

Zîrâ Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

Yine Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, "Ben (batıl olan örf ve) âdetleri kaldırmak ve şehveti defetmek için gönderildim," buyurdular.

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri yine başka bir hadîs-i şeriflerinde:

"Dünya ve âhiret birbirlerinin kumaları (zıdları)dır. Kim ikisinin arasını toplamayı (her ikisini memnun etmeyi düşünürse) bu mümkün değil; o kişi aldanmıştır."

Kim hevâ ve hevesine uymayı yüksek ve olgun derecelere çıkmak için atar, kullanırsa, o kişi bu yol ile, bu fırkayla (mü'minler ile) alay edenler gibidir. Bu denizde onun benzerleri boğulur. Cenâb-ı Allah, dünyâya olan hırslarının fazlasına onların tuğyanlarına (taşkınlıklarına) mühlet verir. İnsanlar, dünyâyı istemede ona olan ihtiyaçtan fazlasına tecâvüz ederler. (Yani dünyaya olan ihtiyacından fazlasını isteyip, dünyaya haris olurlar) Dünyâ'ya tam dalmaları için onların üzerine dünya maksatlarının (gailelerinin) kapıları açılır. Dünyaya olan istîğnalarının takdirince (nisbetince) tuğyanları artar.

Cenâb-ı Allah:"çünkü insan muhakkak tuğyan eder; 6 Kendinin muhtaç'olmadığını görmekte! 7²⁶³buyurdıkları gibi: Kötülüğün cezası, onlara istihzanın talebinde yetişir. Kötülüğün cezası, rüsvâyılık olan istihza ve sonu tuğyan olan mühlettir. Kötülüğün cezası, basiret körlüğünün tuğyanıdır. Dalâlette şaşırıp kalırlar, tereddütlerinden dolayı bâtdan çıkıp, hakka gidecek bir çıkış yolu bulamazlar.

İkinci işaret, (Asıl) Allah onlarla alay ediyor," âyetindedir. Bu âyet fnü'minlerin şerefine ve Cenâb-ı Allah'ın yanında, onların yüksek makam ve mevkilerine delalet etmektedir. Cenâb-ı Allah, mü'minlerin intikamını münafıklardan almak için istihzayı onlara mal etti. Mü'minler, münafıkların kendilerine yapmış olduğu istihzâ'nın (alayın) misliyle onlara cevap vermeye muhtaç etmedi. Mü'minlere vekâleten Allah, münafıklar ile istihza etti. Gerçek istihza, ancak ulaşıdır. Onların istihzaları başlarına gelecek olan, azab, onlara helal olan zillet, meskenet ve anlatılması zor olan horlukların yanında; istihza değildir.²⁶⁴

İstihza Ve Alay Etmek

Bu âyeti kerime istihza (alay etmenin) çirkinliğine delâlet etmektedir. Zîrâ Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

"Ey o bütün iman edenleri Alay etmesin bir kavim, bir kavimle -belki kendilerinden daha hayırlı olurlar Ne de bir takım kadınlar diğer kadınlarla... Belki onlardan daha hayırlı olurlar. Hem kendilerinizi ayıplamayın ve kötü lâkâblarla atışmayın; imandan sonra fâsıklık ne kötü isimdir! Her kim de tevbe etmezse, artık onlar kendilerine

²⁶¹ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/248-250.

²⁶² En-Nisâ: 4/143

²⁶³ El-Alak: 96/6.7

²⁶⁴ İsmail Hakkı Burseli, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/250-252.

zulmedenlerdir!11"²⁶⁵

Yine Cenâb-ı Allah, Mûsâ Aleyhisselâm'ın (sığırı kesme) hadisesinde şöyle buyurdu:

"Bir vakit de Mûsâ, kavmine demişti:

"Allah size bir sığır boğazlamanızı emrediyor".

"Ay!" dediler, "Bizi eğlence yerine mi koyuyorsun?" (Musa)

"Allah'a sığırım; öyle câhillere katılmaktan!"²⁶⁶ Cenâb-ı Allah, bu âyet-i kerimeyle alay etmenin câhillerin işi olduğunu haber verdi.

İnsanlar ile istihza etmek çirkin olduğuna göre, Allahü Teâlâ Hazretleriyle istihza etmenin cezası (kimbilir) nedir? Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri şöyle buyurdular:

"İstiğfar ettiği halde günâhlarda isrâr eden kişi, Rabbiyle alay eden kimse gibidir." (1/63)

Üçüncü işaret: "Ve taşkınlıkları içinde serserice dolaşmalarına mühlet verir." Kul'a yakışan ömür uzunluğu, mühlet, mâl ve evlâdın çokluğuyla asla mağrur olmamaktır.

Allahü Teâlâ Hazretleri, düşmanlarının uzun ömürlü olmaları ve onlara mühlet verilmesi hakkında, mâl ve erkek çocukları hakkında "mal ve erkek çocuklar ile onlara üstünlük verdiğimizizi sanıyorlar. Halbuki uzun ömür, onlar için rüsvâyıktır. Mal ve evlâdın çokluğu ise, onlar için mahrumiyettir." Onlar bu mühlet ve uzunluklar için:

ki: "Hayır, asla öyle değil; biz onun söylediklerini yazacağız ve azabını çoğalttıkça çoğaltacağız."²⁶⁷

Cenâb-ı Allah, dünyada düşmanlarına uzun bir mâl; âhirette ise, dostlarına uzun bir gölge (rahmet) verdi. Cenâb-ı Allah, mirâc gecesinde, Habibi Edibî Muhammed Mustafa (s.a.v.) Hazretlerine şöyle buyurdular:

"Ümmetine olan nimetlerimden bir kısmı:

Günahları çok olmasın diye ümmetinin ömürlerini kısalttım. Kıyamette hesaplan şiddetli olmasın diye mallarını azalttım. Ümmetinin kabirde çok hapsedilmemeleri için onların zamanını geçirttim (onları âhir zamanda dünyaya gönderdim)".

Rivayet olduğuna göre, Cenâb-ı Allah, mirâc gecesi habibine şöyle buyurdu:

"Ey Ahmedî Yumuşak elbise ve güzel koku ile süslenme ve yumuşak yerde oturmaktan kaçın. Çünkü nefis bütün serlerin (barınak ve) kaynağıdır. Nefis kötü arkadaştır. Sen her ne zaman onu taâta çekersen o seni ma'siyete çeker. Tâatte sana muhalefet eder (karşı gelir ama); ma'siyette sana itaat eder. Sen doydüğün zaman o tuğyan'a dalar (azıtır). Sen müstağni olduğun zaman, o kibirlenir. Sen hatırladığın zaman o unuttur. Sen emin olduğun zaman o gâfil olur. Nefis şeytanın yakın arkadaşıdır." Mişkâtü'l-Envâr isimli kitabta böyledir.

il "İşte onlar,"

Yani kendilerini mükemmel bir şekilde başkalarından temyiz eden, zikredilen kötü sıfatlar ile muttasıf olan münâfiklar... Onlar üzerinde oldukları şeyleri müşâhade edip, içinde oldukları durumda hazır oldular. "İşte onlar"ın içinde bulunan uzaklık manası, şer ve kötü halde mertebelerinin iyilikten çok uzak olduğunu ilan etmek içindir, "İşte onlar," mübtedâ olmakla mahallen merfu'dur. Haberi ise; (kendisini takip eden şu kavli şerîftir.)

"O kimselerdir ki, hidâyet

karşılığında sapıklığı satın aldılar"

"Satın alma" kelimesinin aslı, kişinin taleb ettiği (beğendiği) eşyanın bedelini vererek satın almasıdır. Sonra "satın alma" kelimesi, istiare yoluyla kişinin elinde olan a'raz ile başkalarını elde etmede kullanıldı. Daha sonra kullanımı genişletildi. "Satın alma" kelimesi, burada ise, daha önce geçen âyetlerde anlatılan münâfikların muameleleridir.

"Dalâleti satın aldılar," o (dalâlet) küfür, hakdan ve doğruluktan dönmektir. "Hidâyet karşılığında,"

O (hidâyet) iman, sırat-ı mustakîme sülük etmek (yani doğru yola girmek) ve yolda istikâmetini düzeltip yürümektir. Almak yerine istiare yoluyla (imandan vazgeçip küfre) rağbet etmeleri nîfak ile' muttasıf olmaları ve imandan yüz çevirmeleridir, münâfiklar, küfrü imana tercih ettiler. Onu onunla

Yani değiştirdiler. İmanın yerine küfrü aldılar. Hidâyetin ellerinde sahip oldukları bir mal gibi (belirtmesi) onların hidâyete olan istidadından dolaydır (Her insanda hidâyete erme istidâtı vardır).

Fakat münâfiklar içlerinde var olan hidâyet istidadını bir kenara atıp terkederek, dalâlete meylettiler. "Hidâyet karşılığında,"

kelimesinin başındaki harfi cer olan be harfi, ivaz (bedel-karşılık) babında, terkedilenin sahibidir. Be harfinin, ivaz, bedel ve karşılık manâsına olması, icâb ve kabulü konuşmadan, sadece karşılıklı olarak birbirlerine (maleşyâ veya para vermekle) hükmün sabit olduğuna delildir. Çünkü bunlar, müşteriler olarak isimlendirildi. Hidâyeti terketmenin karşılığında dalâleti aldılar. Bu mübadeleyi hiç konuşmaksızın yaptılar. Teysirde olduğu gibi.

"Ticaretleri kâr etmedi,"

Terşih yani kârın ticâretmiş gibi gösterilmesi mecaz içindir. Yani orada kâr etmediler. Halbuki kâr, hakikî manâda (ticârete değil) ticâret erbabına isnad olunur. Burada olduğu gibi, kârın ticâretin kendisine isnâd edilmesi, geniş manâda faile iltibası (benzeyip karıştığı) içindir. Veya onun ona (ticâretin tüccara) benzemesindedir. Çünkü kâr ve zararın sebebi odur (yani ticârettir). Kâr etmedi" fiilinin başına fe harfinin

²⁶⁵ El-Hucurât: 49/11

²⁶⁶ Bakara: 2/67

²⁶⁷ Meryem: 19/79

gelmesinin sebebi ise, kelâm şart manâsını tazammun ettiği içindir. Zirâ bu cümlelerin takdiri şöyledir.

"Satın aldıkları zaman, kâr etmezler," demektir. Kevâşî'de olduğu gibi.

Ticâret, tüccarın sanatıdır. O da kâr elde etmek için yaptığı iş, alışveriş demektir. Kâr sermâyenin üzerine gelen fazlalıktır. Sermâyenin artmasıdır.

"Hidâyete erenlerden olmadılar, doğru yolu da bulamadılar."

Yani ticâret yolunu bulamadılar. Ticâretten maksat, kâr'ın artmasıyla beraber sermâyenin korunmasıdır. Tüccar bir ticârette kâr etmezse, sermâyesi elinde olduğu için diğer bir ticârette kâr edebilir. Amma eğer bir defada bütün sermâyesini kaybederse, artık kendisine kesinlikle ticâret kapısı kapanır.

Bu gibileri (yani münâfiklar), bütün varlıklarını kaybettiler. Çünkü onların sermâyeleri "Fıtrat-ı selime" yani Cenâb-ı Allah'ın hidâyete müsait ve doğru yolu bulmaya istidatlı bir şekilde onu yaratması ve sarfedilen akıldır. Onlar ne zaman ki bu dalâlete itikâd ettiler, istidâdın bâtil oldu; akılları bozuldu. Kendisiyle Hakka erişebilecekleri ve kemâle erecekleri bir sermâyeleri kalmadı. Böylece (münâfiklar), zarar etmiş ve ümitsiz bir şekilde kaldılar. Münâfiklar, aslı kaybettiler, ta bin konak uzakta ticâret yolunu şaşırdılar. (1/64)

Bil ki, muhtedi, dünyayı ve (kötü) âdetleri terkedendir. Sonra taat ve ibâdet vazifeleriyle meşgul olmalıdır. Yoksa hevâ ve hevesine tâbi olan ve nevasını hidâyete ile karıştıran kişi değildir.²⁶⁸

Hikâye

Hikâye olunur. Şeyh Üstâd Ebû Ali Dekkâk (r.h.) Hazretlerinin çok (zengin) mal sahibi tüccar bir müridi vardı. Bu mürid bir gün hastalandı. Şeyh onu ziyaret etti. Ona hastalığının sebebini sordu. Tüccar:

- "Bu gece teheccüd namazını kılmak için kalktım. Abdest almak istediğimde, sırtımda bir hararet baş gösterdi. Hastalığım şiddetlendi, hatta beni kızarma tuttu," dedi. Şeyh ona:

- "Fuzûlî bir iş yapma (fuzûlî işlerle uğraşma). Sen kalbinde dünya sevgisini çıkarıp, dünyadan kaçmadıkça teheccüd namazı sana fayda vermez. Sana layık olan önce budur. Sonra nafîle, vazife ve ibâdetler ile meşgul olmaktadır," dedi.

Kimin başında bir eziyet ve ağrı olursa, onun acısı, ancak adamı tedavi etmekle geçer. Kimin eli necis olur da temizlik (malzemesi) bulamazsa, elbisesinin yeni veya sarkanı ile temizler.²⁶⁹

Hevâ Ü Hevese Tâbi Olmanın Bazı Alâmetleri

Bazı şeyhler, buyurdular: Hevâ ve hevese tâbi olmanın ve uymanın âlametlerinden biri de, kişinin vâcibleri yerine getirmekte tembellik edip; NAFİLE olan hayırlara koşmasıdır. Cenâb-ı Allah'ın koruduğu kişi hariç; çoğu kişinin içinde olduğu durum budur. Onlardan birini görürsün, çok evrâd ü ezkâr okur, çok sayıda ve ağır nafîleleri yapar. Amma bir farzı gereğince işlemez.

Akıllı kişiye gereken, sermâyeyi tahsil etmektir. (Önce sermâyeyi ele geçirmek) Sonra da onun üzerine kâr eklemektir. Bu ise, kişinin isteyerek yapmasıyla olur; zorla değil. Cenâb-ı Allah, var olan (Kur'ân-ı Kerimde, hadislerde ve fıkıh kitaplarında anlatılan) taatını kullarına vâcib kıldı. Azlıktan bir üstünlük bildiğinde onu muamelelerine ekledi. Halbuki onların reddolundukları şeyler sebepsiz değildir. Mürüvvet ve safa ehli çoğu halkın durumu budur.

Mesnevîde buyuruldu:

Beğenerek ve istekle yapmak ibâdetlerin tuzudur,

Yoksa göklerin dönüşü gibi cibrî olur ve,

Sevap veya azab gerekmezdi.

Hesab vakti netice, ihtiyari amellerde olur.

Kerhen dönmek akıllıların işi;

Severek dönmek ise, gönülsüzlerin mehâretidir.

O muhabbeti verdi güzellikle her aslana;

Yoksa gönül verdi her varlığa.

Sana vâcib olan Allah'ın var olan taatıdır. Sana hakikî olarak vâcib olan şeyler muhakkak seni cennete sokar. Çünkü emir, ilk yapman gereken şeylerdir. Sebepler ademiyyettir (yokluktur, sebepter sorulmaz). Eğer ibadetleri yapmak, nefsin üzerinde olduğu hakir ve alçak her şeye dalmasına sebep olsa bile...

Bil ki, kim, kendisini hayırlara bağlayan şehvetinden Allah'ın kendisini kurtarmasını ve kendisinin bütün hallerini kaplamış olan gafletin varlığından kendisini çıkarmasını, garip görüp yadırgarsa, o kişi, ilâhî kudreti aciz görmüş sayılır. Halbuki Cenâb-ı Allah, şöyle buyurdu:

Allah her şeye muktedir bulunuyor (Allah'ın gücü her şeye yeter).²⁷⁰

Noksan sıfatlardan münezze olan Allah, gücünün her şeye şâmil olduğunu açıkladı. Bu da eşyadandır. Eğer sen bunda ümitlerinin kuvvetlendirilmesi için, Allah'dan yardım dilersen, kendinde olan hale bak. Sonra onu Allah'a

²⁶⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/252-256.

²⁶⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/256.

²⁷⁰ Kehf: 18/45

ismarla ve onu Allah'ın yardımına tahsis et. İbrahim Edhem, Füdayl bin İyad, İbni Mübarek, Zennûn-i Mısrî, Mâlik bin Dinar ve bidayetin akışında geçen diğerleri gibi. Şerhül'-Hikemi'l-Attaiyye'nin kitabında böyledir.

Hâfiz buyurdu:

Kişi aşık olduğunda yârinin (sevdiğinin) yüzüne bakamaz.

Ey Efendi sen hasta değilsin. Doktor hastadır.²⁷¹

Te'vîlât-ı Kâşânî'den Tasavvufî Manâlar

Kâşânî, Hidâyet Ve Nur Âyetinde Yani:

Allah, semavât ve arz'ın nurudur! Nurunun temsili: Sanki bir mişkât, misbah bir sırçada... Sırça sanki bir kevkibi dürrî (bir inci yıldız)! Mübarek bir ağaçtan tutuşturulur; bir zeytinden ki ne şarkîdir ne garbî, yağı hemen hemen ateş dokunmasa bile ziya verir! Nûr üzerine nûr! Allah nuruna dilediğini hidayet buyurur ve insanlar için meseller darbeyler ve Allah herşeye âlîm'dir!"²⁷² âyeti kerimesinin içinde ikinci kere olarak zikredilen: jj Js- jj "Nur üzerine nurdur" kavli şerifinin tefsirinde buyurdular: Bu fitrî ve ezeli olan nurdur. Muhakkikinin sözlerinde murad olan nur ise, Allah'ın mukaddes feyzinden istidad edilen nurdur.

Dalâlet zulmettir. Dalâlet, fesad ve bozuk olan tabii arzuların ve hayalî olan fasık ve kötü maksadları isteme yoluna girilmek suretiyle zulmet doğdu ve hemen nurun yanı başında neş'et etti. Bu zulmet, nefsi kötülöklere meylettirip, günaha hazırlar ve şeytanın adımlarına tabi kılar. Yani kişiyi şeytanın ardına düşürür. İnsanın elde ettiği kâr ve kazanç ise o birinci, Allah semavât-u arz'ın nurudur, kavli şerifiyle işaret edilen): mukaddes, mükemmel ve Hakka teveccüh, mukaddes âleme bağlanmak ve Allah'dan başkasından tamamen ayrılmak ve kesilmekle kazanılan ilâhî nûr ve kemâlât ve Cenab-ı Allah'ın kuvveti ve tahvîi, yani hâlden hâle çevirmesiyle ilâhî nura mani olan bütün hâl ve kuvvetten teberri etmek, kaçmak (ve uzaklaşmaktır. Bu durum, ruhun, vech-i bâkîden doğan şiddet ve zorlukları müşahade etmekten kurtuluşuna kadar devam eder. Yine bu durum, Hak Subhânehû ve teâlâ hazretlerinin imkân boşluğunun dairesinde olan resm-i fâniden (fânî olan şeylerden her bir geçici varlığı ve) her bir şeyi; yakıp fanî sevgisini insanın kalbinden çıkartmasıdır. (1/65) Zulmet ehlinin zararı ise, iki emri kaybettiğindedir. Hidâyet ve nur emrini kaybettikleri içindir. Bu da kalbin kir ve pas tutmasıyla Hakki görmekten gözlerine gerilen külli bir perdedir. Cenab-ı Allah, buyurduğu gibi:

"Hayır hayır, öyle değil. Aksine onların kazandığı günahlar kalblerinin üzerine pas olmuştur. Hayır hayır, doğrusu onlar o gün Rablerini görmekten mahrumdurlar."²⁷³

Te'vîlât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar

Te'vîlât-ı Necmiyye'de buyuruldu: Âyeti kerimede, münafıkların beyinsiz ve tuğyanlarının neticesi olarak dünya hayatına razî olup, onunla mutmain oldular. Kalblerine dalâleti içirdiler. Feyz'in yerine kalblerine zulmet ve sapıklık aktı ve yerleşti. Bu hâl onların muamelelerinin neticesinde meydana geldiğine işaret vardır. Onun fiili onlara izafe edilerek şöyle buyuruldu:

"İşte onlar o kimselerdir ki, hidâyet karşılığında dalâli (sapıklığı) satın aldılar,"

"Satın alma" lafzı ile dedi. Çünkü münafıklar, hidâyeti kabul etme istidadını, kendi kudret ve tasarruflarından çıkarttılar. Bir daha ona dönemezler.

"Ticaretleri de kâr etmedi,"

Ukbâ (ebedî âhiret hayatının) yerine dünyâ hayatına razı olanın zararı ortadadır. Amma kim dünya ve ukbâyı (âhireti) mevlâ'ya tercih ederse onun zararı daha şiddetli ve daha büyüktür. Kişi, nimetleri kaybetmekle cahim ateşiyle imtihan edilme musibetine uğradığında, mahbub'dan sonra matlubu kaybetme musibetine uğrayanın hali sence nice olur? Vakitleri kaybetti. Şehvetlere esir olarak kaldı. Kalbine gelen bir rasûl yok, ruhu vuslattan yoksun, sevgiliden kendisine gelen bir elçi (işaret) yok, sırrı ile beraber kendisinde şuhûd yok. İşte hakikî musibete uğrayan budur. Gerçek belâyâ uğrayan kişi, şehvetlerinin esiri olan, kalbine ilham gelmeyen, ruhu vuslattan mahrum, sevdiğinden kendisine bir işaret gelmeyen, gizlilikler göremeyendir. "Mühtedi olamadılar, doğru yolu da bulamadılar." Hidâyeti kabul etmeye yarayan güzel istidadlarını kaybettikleri için...²⁷⁴

Meselin Manâsı

"Onların misâli, münafıkların durumu..."

Mesel, aslında, "eş, benzer ve denk" manasıdır. Daha sonra Mesel, misâl kelimesi, birbirlerinin misli olan diğer sözler ve örneklerde ve darb-ı mesellerde varid olduğu gibi, söylenen güzel sözü ancak içindeki (derin) manâ ve hükmü vermek için onu değiştirmeden olduğu gibi tabir etmede kullanıldı.

²⁷¹ İsmail Hakkı Bursalı, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/256-257.

²⁷² En-Nur:24/35

²⁷³ El-Muttaftfin: 83/14.15

İsmail Hakkı Bursalı, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/257-258.

²⁷⁴ İsmail Hakkı Bursalı, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/259-260.

Mesel (misâl) kelimesi, garib ve hayreti gerektiren konular için kullanılır. Onun için bu konuda değiştirilmekten korunmuştur. Sonra Mesel (misal) kelimesi, her hâl, veya kıssa (birine bir şey anlatmak) veyahut kendisinde garabet ve acâyib bir durumu olan sıfatlar için de, istiare yoluyla kullanıldı. Cenâb-ı Allah buyurduğu gibi:

"Korunanlara va'dolunan cennetin temsili:

Onda ırmaklar var; bir sudan ki, bozulması yok. Irmaklar var; bir süttten ki, tadı değişmez. Irmaklar var; bir şaraptan ki, içenlere lezzet. Irmaklar var; bir baldan ki, safi süzme. Hem onlara semerelerin (hasılâtın) her türlüşünden var... Hem de rablerinden bir mağfîret var... Hiç bunlar o ateşte muhalled

(sonsuz) olan ve kaynar bir mâyiden (akıntıdan) sulanıp da bağırsaklarını parçalamakta bulunan kimselere benzer mi? ²⁷⁵

Yine şu âyet-i kerimede mesel kelimesi sıfat manasındadır.

"Ahiret'e imanı olmayanlar için kötülük meseli sıfatlar var, Allah için ise en yüksek sıfatlar... Ve azîz O'dur, hakîm ²⁷⁶ Azamet ve celâlet sıfatları Allah'ın sâmidir. ²⁷⁷

Açıklamada Darbı Mesel'in Faydası

Allah, münafıkların hakikî durumlarını haber verdikten sonra, bunun akabinde (peşinden) konuyu "darb-ı meşene daha açık ve anlaşılır bir şekilde takrir etti. Çünkü "temsil" (bir şeyi örnekleyerek açıklamak) akıl için, vehmin zannedilenin teshir edilmesinde (güzeli bulmasında) çok etkili ve latiftir. Ahmak cahillerin anlamalarına tesir eden en kuvvetli bir vesiledir. Serkeş, haktan kaçan şekillerinin zelil olduğunun anlatılması, nasıl latif ve tesirli olmaz?

O da, yani temsil getirmek (darb-i mesel vermek), bilinmeyene, biliniyormuş gibi başlamak, vahşi olanı ülfet edilenin şeklinde ortaya koymaktır. Hayalî şeyler için hakikî şeyleri; ma'kul olanlar için de hissî olanları murad etmektir. Manâları müşahhas (zat imiş) gibi tasvir etmektir. Bundan dolayı darb-ı mesellerden maksat, gizli olanı aşikâr olanla, gaibi, şahide (ortada olmayanı, ortada olan şeye) benzetmektir.

Cenâb-ı Allah, göndermiş olduğu kitablarında darb-ı mesellere çok yer vermiştir. İncil'de bir sûreye "Darb-ı Meseller" adı verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim'de darb-ı mesel ve ibretlerden tam bin âyet vardır. Peygamberlerin, âlimlerin ve hukemâ'nın kelâmında darb-ı meseller sayılamayacak kadar çoktur. İmam Suyûtî Hazretleri, (Usûl-u Tefsir" ile ilgili kitab'da) zikretti. Kur'an-ı Kerim'in ilminin büyük bir kısmı darb-ı mesellerdedir. İnsanlar ise ondan gafildirler.

Onların (münafıkların) hallerinin manâsı ve durumu gerçekten acaibtir.

"O kişinin (onların) durumu gibi ki..,"

Müfred olan ismi mevsul, cemi (çoğul) olan mevsul ismin yerinde kullanılmıştır. Sılası ile uzatılmak istendiği için hafiflik olsun diye müfred olan (o kişi ki) kelimesi, (cemi olan) (Onlar ki, o kişiler ki,) manasmdadır.

Bu âyet-i kerimede de böyledir: "Siz de (sizden önce) batağa dalanlar gibi batağa daldınız" ²⁷⁸ Burada da (müfred olan) (o kişi ki) kelimesi, (cemi olan) (Onlar ki, o kişiler ki,) manasındadır.

kelimesinin manâsına olduğuna karine (ip ucu) kelimenin sıyâk ve sibakıdır. (Bir önceki cümle, bir sonraki cümledir). kelimesi yalnız başına müfred için kullanılan bir zamirdir, fsm-i mevsüldür.

"Bir ateş yaktı, bir ateş yakmak istedi."

Suret ve gelecek fiillerin cemi olmalarına nazaran manânın da cemi olmasıyla, yeni bir ateş yakmak istediler. jiişI-ıAteş yakmak istemek ve ateşin yakılması için gerekli şeyleri elde etmektir. Ateşin alevlerinin yükselmesi ve etrafa parlaklık, ışıldama ve aydınlık saçmasıdır.

Nar, yani ateş, latif bir cevherdir. Aydınlatıcı, yakıcı, sıcak ve nurdur (ışıktır). Ateşin ışığı bütün aydınlatıcıların ışığıdır. O karanlığın zıddıdır. Bu âyetin manâsı şöyledir: Yani onların durumu, ıssız bir çölde karanlık bir gecede, yırtıcı hayvan ve diğer şeylerin korkusundan büyük bir ateş yakan kişinin durumu gibidir.

"(Ateş) çevresini aydınlatınca,"

ezâet, aydınlatmanın ifrat noktasıdır. (Aşırı bir şekilde aydınlatmak demektir). Nitekim Cenâb-ı Allah'ın şu kavil-şerîfi bunu beyan ettiği gibi: odur güneşi bir ziya yaptı, kameri bir nûr" ²⁷⁹ Yani" ateş aydınlattı.

"Çevresindekileri."

Yanan ateşin çevresindeki mekân ve eşya aydınlandı. (oşeyler) kelimesi, aydınlattı fiilinin mefulüdür. Eğer aydınlattı fiilini müteaddi yaparsan (etrafi, çevresi de) zarfıyyet üzerine mensub'tur. Yok eğer öiUef (aydınlattı) fiilini lâzım yaparsan, o zaman U (o şeyler) isnad edilir. (1/66) "aydınlattı" fiilinin müennes olarak gelmesi ise; yanan ateşin çevresinde bulunan eşya ve mekânlar semavî müennes olduklarından âmilleri de müennes geldi.

Havl'in (çevre ve etrafın) aslı devrândır. Sene için kullanılan havi sözü bundandır. Çünkü sene dönmektedir, ü "(Ateş) çevresini aydınlatınca"nın cevabı şu ayettir:

Onların nurlarının kaynağı olan ateşi söndürüp, ışıklarını tamamen giderdi. Allah, gidermeyi nûr'a bağladı, ateşin

²⁷⁵ Muhammed: 47/15

²⁷⁶ En-Nahl: 16/60

²⁷⁷ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayinevi: 1/260-261.

²⁷⁸ Et-Tevbe: 9/69

²⁷⁹ Yunus: 10/5

kendisine değil. Çünkü onların ateş yakmaktaki asıl maksatları nûr (aydınlık) idi.²⁸⁰

Gidermenin Cenâb-ı Allah'a isnad edilmesi ise "Allah onların nurlarını giderdi," demesi, ya her şey Allah'ın yaratmasıyla meydana geldiği içindir, ya da ateşin sönmeye gizli bir sebeple meydana geldiği veya yağmur ve rüzgar gibi semavî bir hadiseden dolayı ateş söndü. Gidermenin, Allah'a izafe edilmesi ya da mübalağadan dolaydır.

Fiilinin, hemze ile değil de w be harfiyle müteaddi' olmasına yol verildiği gibi. Çünkü istishab ve imsak (sahip olmak ve tutmak) manâsı vardır. (Sultan be harfinde malını aldığı zaman şöyle denir):

Sultan malı ile gitti (Sultan malını aldı). Cenâb-ı Allah'ın aldığı ise, onun vermediği şeydir.

"Allah insanlara rahmetinden her neyi açarsa; onu tutacak, kısacak (kimse) yoktur. Her neyi de tutar, kısarsa; onu da ondan sonra salacak (kimse) yoktur! Öyle azîz-hakîm O'dur!²⁸¹

Bundan dolayı, zahirî ışığın karşılığı olarak, "nur" kelimesi getirildi. Zîrâ ışığı gidermek, çoğu kere nûr'un bekası ile bir araya toplanır. Bu da bazı kere nûr'un gitmesini gerektiren bir sebep olmadığı içindir. Kuvvetli olanın yokluğu, zayıf olanın yokluğu içindir. Bundan murad, ışıklarının külliye (tamamen) izâle edilmesi yani yok edilmesidir. Cenâb-ı Allah'ın kavî-i şerifinde fasih olarak anlaşıldığı gibi:

"Ve onları karanlıklar içinde bıraktı, artık görmezler."

Muhakkak ki zulmet, nûr'un yokluğudur. Işığın birden sönmeye, hiç şüphesiz, odunların bazısının bazısı üzerine, katıldığı, birikip toplandığı (büyükçe bir odun yığınının birden söndüğü zaman insanı) koyu ve zifiri bir karanlık içinde ve korkunç bir halde bırakır. "karanlıklar" kelimesinin cemi (çoğul) ve nekre (belirsiz) olarak gelmesi, karanlığın büyüklük ve korkunçluğunu ifâde etmesi içindir. Kendisinden (yani "karanlıklar" kelimesinden) sonra gelen, "görmezler," karanlığın, nurdan bir parça veya eserin kalmamasından sonra tahakkuk eder. (O zaman, ateşin çevresindekiler tamamen kör gibi olur.)

"Terketti" fiili aslında bir şeyi atmak, savurmak, reddetmek ve kabul etmemek ve Jüt boşaltmak, terketmek, bırakmak, vazgeçmek ve serbest bırakmak manâlarına gelir.

"Terketti" fiilinin bir mefulü vardır. Fakat burada, olmak, kılmak manasını tazammun ettiği için, "Efâl-i Kulüb"²⁸² un makamına geçti. "Onları, çevrelerini göremeyecek karanlıklar içine soktu. Aydınlıklarını karanlığa dönüştürüp çevrelerini görmez oldular" manasındadır. Bu takdirde fiilinin manasına geldiğini kabul eden görüşe göre) karanlıklarda, kelimesi ile onlar görmezler, cümlesi," birinci meful'den sonra fiilinin birer mefulüdür. (fiilinin birinci mefulü fiiline bitişik olup

münâfıklara raci olan gaib zamiri yani kelimesidir.) Kendisinden haber verilen bir şey için, peşpeşe gelmeyi tercih etme yoluna göredir.²⁸³

Münafıklar Küfür Ve Nifakın Zulmeti İçindedirler

Eğer "Terketti" fiili, aslî manâsına hamledilirse, her ikisi, yani karanlıklarda, kelimesi ile H onlar görmezler, cümlesi, müteradif (aynı manada) ve mütedâhil (iç içe girmiş) bir halde, meful'den den) hal olurlar. O zaman manâ: Onların acâib halleri ki o da; küfrün ve nifak'ın iki zulmeti olan dalâleti satın almalarıdır. Zulmeti, Cenâb-ı Allah'ın gazabı ve kıyamet gününün zulmeti takip eder. Kıyamet gününün zulmeti:

"O gün ki, göreceksin o mü'minleri ve mü'mineleri: Önlerinde ve sağlarında nurları koşuyor; 'Müjde size' diye... 'Bugün o cennetler ki, atlarından ırmaklar akıyor, içlerinde muhalles (sonsuz) kalacaksınız'. İşte fevz-i azîm (büyük kurtuluş) odurluz

O gün ki, o münafıklar ve münafıklar o iman edenlere şöyle diyecek: 'Bize bakınız nurunuzdan iktibas (ve istifade) edelim!' Denilecek ki: 'Dönün gerinize de bir nur araştırın!'

Derken aralarına bir sur çekilmiştir... Bir kapısı vardır; içi, rahmet onda, dışı ise o cihetten azap!²⁸⁴

Ebedî ve daimî olan zulmet cezasını, Hakkın delillerinden şahid olduklarıyla teyid edilen nurun çevresinde olan hidâyetin karşılığında aldılar. Onların durumu, büyük bir ateş yakan (ateş alevlenip) kendisinden faydalanacağı bir duruma gelince, Allahü

Teâlâ Hazretlerinin ateşini söndürüp, gözlerin hiç bir parıltıyı görmediği korkunç karanlıklarda bıraktığı kimsenin hali gibidir. Teysir ve Uyun kitaplarında; (şöyle buyrulur): Muhakkak münafıklar, imân kelimesini izhâr ettiler, (şehâdet kelimesini dilleriyle açıkça söylediler) onun nuruyla nûrlandılar, imanın ışığı ile aydınlandılar, onun izzetiyle izzet buldular (imanın şerefiyle şereflendiler), onun sebebiyle (şehâdet kelimesini açıkta söylemeleri sebebiyle, malları ve canlarıyla) güvenlikte oldular, Müslümanlar ile evlendiler, Müslümanlara varis oldular, kendilerine ganimetten pay verildi, malları ve evladları güvenlikte oldu. Ömürlerinin sonuna kavuştuklarında dilleri şehâdet kelimesini söylemekten yorulup körelidi ve böylece ebedî

²⁸⁰ Bilindiği gibi Ta'diyetin sebepleri üçtür. Lazım fiilin başına hemze getirmek, lâzım fiilin aynel fiilini şeddelemek ve sonuna harfî cer getirmektir. Burada lâzım fiilin sonuna v be harfî cerri getirilerek müteaddi yapılmıştır

²⁸¹ El-Fatır: 35/2

²⁸² Efâl-i Kulüb, kalbî fiiller demektir. Kalbde meydana gelen manâlara delâlet edip: Mübtedâ ve haberin başına dâhil olup mübteda ve haberi mefuliyyet üzerine nasb eden bir takım fiillerdir. -+j+ fiili efâl-i kulüb'dan değildir. Ama, efâl-i kulüb'a mülhak olan fiillerdendir. Daha geniş bilgi için bakınız: El-Muktedab, s. 130, El-Hacc Muhammed Zihni Efendi.

²⁸³ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/261-265.

²⁸⁴ El-Hadid 57/12,13

küfürlerinin zulmetinde (karanlığında) kalakaldılar. Korku ve karanlığa avdet ettiler (döndüler).²⁸⁵

Münafıklar, Sağır, Dilsiz Ve Kördürler

"(Onlar) sağırdılar,"

Yani onlar. Hakkı işitmekten sağırdılar, onu kabul etmezler, kabul etmedikleri zaman sanki işitmemiş gibidirler. Summün, (Kulakların) işitme deliklerinin kapanmasıdır. Böylece kendisine yönelen sesleri meydana getiren hava kendisine ulaşmaz olur.

"(Onlar,) dilsizdirler,"

Hakkı konuşmaktan ahrazdırlar (lâldirler). Hakkı söylemezler. Münafıklar, izhâr ettiklerinin zıddını gizlediklerinde sanki hakkı söylememiş gibidirler.[^] Dilin âfetidir. Dil bu hastalığa tutulduğu zaman, harflerin çıkış yerlerine dayanamaz. Dil harflerin çıkış yerlerine vurulmadığı zaman da, konuşma olmaz.

"(Onlar) kördürler."

Yani kendilerini hidâyete götürecek olan, ibrete ulaştıran nazardan (gözlerin bakmasından ve gözlerinin görme ışığını ve dolayısıyla) görmelerini kaybettiler. Kör oldular. Aynı zamanda "basîret"lerini de kaybettiler. Çünkü basireti olmayan, gözü olmayan kör gibidir. kelimesi burada göz ve basiret (kalb gözünün) beraberce görmelerinin olmaması yani görmemeleri demektir. Bu onların dünyadaki sıfatlarıdır. Bundan dolayı, âhirette bu cezanın cinsi ile cezaya çarptıldılar.

"Ve her kime Allah hidayet ederse, o doğru yolu tutar; her kimi de dalâlete bırakırsa, artık onlar için O'nun berisinden velîler bulamazsın ve biz onları kıyamet günü -kör, dilsiz, sağır oldukları halde- yüzleri üstü hasrederiz! Varacakları yer cehennem! Her dindikçe onlara bir saîr(alev) artırırız.⁹⁷"²⁸⁶

Münâfıklar, Allah'ın selâmını işitmezler, Allah'a muhâtab olmazlar (kıyamet günü Allah onlar ile konuşmayacaktır) ve onlar, Allah'ı görmezler.

Müslümanlar, Hakk'ı işitir, hakk'ı söyler ve hakk'a bakarlar. Onlar da kıyamet günü, Allah'ın hitabı, Allah'a kavuşma ve Allah'ın selâmıyla ikram olunurlar.

"Artık (hakk'a) dönmezler."

Yani onlar zikredilen sıfatlarından dolayı dalâletten (sapıklıktan), terketmiş oldukları hakka dönemezler. (1/67)

Bu âyet-i kerime, temsilin (benzetmenin) fezlekesi ve neticesidir. (Bu âyet münafıkların durumlarını darb-ı mesellerini özetlemekte ve sonuçlarını bildirmektedir.) Yine bu âyeti kerime, münâfıklar, âletlerinin (kulak, dil ve gözlerinin) selâmette olmasıyla hakka dönmeye güçlerinin yetebileceğini ve istidatlarının olduğunu beyan etmektedir. Onlar, onun terki sebebiyle (kulak, dil ve gözlerinin manevî olarak hasta olup hakkı işitmediği, hakkı konuşmadığı ve eşyaya ibret ve hak gözüyle bakmadığı için münafık olup) zemmi (kötülenmeyi) hak etmişlerdi. Cenâb-ı Allah'ın: "(Onlar) sağırdılar, dilsizdirler, kördürler." Âyet-i kerimesi, münafıkların bu âletlerini (yani işitme, konuşma ve görmelerini) nefyetmemektedir. Belki onların bu âletlerini kullanmayı nefyetmektedir. Münâfıklar, kulak, dil ve göz âletlerini kullandıkları gün, hakkı işitecek, hakkı konuşacak, kalben inanarak şehâdet kelimesini getirip, eşyâ'ya ibret gözüyle bakacaklardır.

Sa'di buyurdular:

Dil süreklî şükür ve teşekkür etmelidir. Gıybet etmemeli; hak şinâs olmalıdır. Kur'an-ı Kerime uymayan bütün sözler bâtıldır. İki göz, kendi ayıbını görmedikçe kördür.

Sonra muhakkak Allahü Teâlâ Hazretleri, şu kavî-i şerîfiyle halkı, emirlerini yerine getirmek ve nehiyelerinden (yasak ettiklerinden) kaçmayı emretti. "Ve işte biz âyetleri böyle tafsil ediyoruz (açıkıyoruz)... Ve gerektir ki, rücû etsinler (dönüş yapsınlar)...¹⁷⁴"²⁸⁷

Kim kendi isteğiyle Allah'a dönmezse, o kişi, ölüm ve (ölümünden sonra yeniden) diriliş ile muhakkak Allah'a döndürülecektir. Allahü Teâlâ Hazretlerinin buyurduğu gibi:

"Her nefis ölümü tadacak, sonra döndürülüp b'ize getirileceksiniz."²⁸⁸

Kim dünyada iken kendi fiili (istek ve arzusu) ile Allah'a dönerse, onun hakkında şu âyet-i kerime tahakkuk eder:

"Biz Allah'a âitiz ve O'na döneceğiz."²⁸⁹ Bu kişinin Allah'a dönüşü keramet ile olur. Ve Allahü Teâlâ Hazretleri ona şöyle hitab eder:

"Ey o rabbine muti olan nefs-i mutmainne! 27 Sen dön o rabbine; hem râdiye (sen Allah'dan razı) hem merdiyye (Allah da senden razı olarak... m Gir kullarım içine, 29 Gir cennetime!"²⁹⁰

Hikâye

²⁸⁵ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/265-266.

²⁸⁶ İsrâ: 17/97

²⁸⁷ El-AYâf: 7/174

²⁸⁸ El-Ankebut: 29/57

²⁸⁹ Bakara: 2/157

²⁹⁰ El-Fecr: 89/27,28,29.30

İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/266-268.

Eski zamanlarda zalim ve zorba biri vardı. Bir saray yaptı. Sarayını sağlam yapıp süsledi. Sonra sağa sola ilan etti. Kimsenin sarayına yaklaşmamasını emretti. Uzaktan da olsa sarayına gözü ilişeni öldürdü. Zalim adam hep bu şekilde yapıyordu. Hatta memleketinin ehlerinden biri geldi. Bu konuda kendisine öğüt verdi. (Bu kötülükten vazgeçmesini söyledi.) Zorba adam ona iltifat etmedi. O iyi adamın tahzir ve öğütlerine aldırış etmedi.

Salih adam o şehirden ayrıldı. Bir kulübe yaptı. O (nun yaptığı kulübe) kamıştan yapılan bacasız ev idi. Salih adam orada ibâdet etmeye başladı.

Cebbar (zorba ve zâlim) adam sarayında oturup zevkleniyordu. Adamları (aveneleri de) karşısında el pençe ayakta duruyorlardı. Ölüm meleği kendisine, güzel bir genç şeklinde göründü. Sarayın etrafında gezmeye başladı. Başını kaldırıp kendisini onlara gösterdi. Zâlimin bazı nedim (vezir ve yardımcıları) kendisine:

"Ey Meliki Bir adamın sarayın etrafında gezdiğini ve ikide bir başını kaldırıp duvarlardan içeriye baktığını görüyoruz," dediler.

Melik geldi. Balkonundan dışarıya baktı. Onu gördü. Çevresindekilere:

"Bu bir delidir. Veya yabancı bir yolcudur. Lâkin yine inin onun işini bitirin," dedi.

Adamlarından biri indi. Ölüm meleğini öldürmek için kılıcını çekti. Ölüm meleği hemen onun canını aldı, adam da düşüp öldü. Bunu melike bildirdiler.

"O kişi senin adamını öldürdü," denildi. Melik ikinci adama:

"Aşağıya in. Onu hemen öldür," dedi.

Adam zalim ve zorba melik'in emriyle aşağıya indi. Ölüm meleğini öldürmek için silahını çekti. Ölüm meleği onun da canını aldı. O da düşüp öldü.

Durumu melike bildirdiler. Melik sinir küpü oldu. Çok kızdı. Kendisi kılıcını alıp ölüm meleğini öldürmek için aşağıya indi. Kızgınlıkla ölüm meleğinin üzerine yürüdü ve ona:

"Sen kimsin? Çekip gitmeye neden razı olmadın. İki adamımı öldürdün," dedi. Ölüm meleği:

"Sen beni tanımayan musun? Ben ölüm meleğiyim!" dedi. Melik onun heybet ve korkusundan titremeye başladı. Zangır zangır sallandı. Hatta kılıcı bile elinden düştü. Melik:

"Şimdi seni tanıdım," dedi ve sıyrılıp gitmeye çalıştı. Ölüm meleği ona:

"Nereye gidiyorsun? Ben senin ruhunu almakla emrolundum" dedi. Melik:

"Bana izin ver! Gidip aileme vasiyyette bulunup, onlara veda edeyim," diye yalvardı. Ölüm meleği ona:

"Neden bunu daha Önce yapmadın?" dedi ve ruhunu aldı. Zalim ve zorba melik, ailesine dönüp vasiyyet edemeden sarayının dışında düşüp can verdi. Ölüm meleği sonra, kulübesinde ibâdet eden sâlih adamın yanına geldi. Ona:

"Ey sâlih kişi! Müjdeler olsun sana! Ben ölüm meleğiyim. Ben cebbar (zalim ve zorba) olan melik'in ruhunu aldım," dedi ve onu Salih adama bildirdi.

Salih adam, Allah'a dönmeyi istedi. Allahü Teâlâ Hazretleri, o Salih zâtın ruhunu almasını, ölüm meleğine vahyetti. Ölüm meleği ona:

"Ben senin ruhunu almakla emrolundum," dedi. Salih zât: "Ey ölüm meleği! Şehre inip orada ailem ile konuşayım ve onlara vasiyetlerde bulunayım ve onlara veda edeyim," dedi.

Cenâb-ı Allah:

"Ey ölüm meleği! Ona mühlet ver," dedi. Ölüm meleği ona: "Eğer dilersen, gidebilirsin," dedi. Salih zât, ayaklarını

kaldırdı. Şehre inmek için hareket edecekti. Düşündü sonra pişman oldu. Salih zât, ölüm meleğine:

"Ailemi gördüğümde kalbimin değişmesinden korkuyorum.

Sen hemen ruhumu al," dedi. Allahü Teâlâ Hazretleri, onlaramuhayyerlik verdi. O, ruhunun alınmasına hükmetti. Ölüm meleği oracıkta onun ruhunu aldı. (1/68)²⁹¹

Kalb Gözünün Kör Olmasının Sebepleri

Bazı Arifler buyurdular: Kendisinden ve kaçıp kurtulması asla mümkün olmayan birinden kaçana, hayretle şaşılır! Kendisinden kaçmak istediği, ona bütün hayır kapılarını açan ve nimet veren Rabbi ve Mevlâsıdır. (O şaşkın) Rabbinden kendisiyle beraber bakî kalacak olan bir mal istemektedir. Onun nefsi, şehveti ve sarara suresi. Ayet: nevasından dolayı dünya ve âhîretine muvafık olmayan şeyleri istemektedir.

Onun gözleri kör değil; ama göğsündeki kalb (göz) kördür. "Gerçek şudur ki, gözler kör'olmaz, fakat asıl göğüslerin içindeki kalbler kör olur."²⁹²

Basiretin (kalb gözünün) körlüğünün sebepleri üçtür.

(1-) Organları (a'zalan) Allahü Teâlâ Hazretleri'nin yasakladıkları işler yolunda kullanmak.

(2-) İbâdetlerde yapmacık davranmak. (İçten ihlas ile değil de, dış görünüşte ibâdet yapıyormuş gibi görünmek)

(3-) Allah'ın yarattıklarının elindeki mala göz dikmektir. (Bu üç kötü ahlâk ve sıfattan dolayı kişinin kalb gözü) Kör olduğunda kul, halka yönelir. Hak Teâlâ Hazretlerinden yüz çevirir.²⁹³

²⁹¹ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/269-270.

²⁹² El-Hacc: 22/46

²⁹³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/270-271.

Te'vilât-ı Necmiyyeden Tasavvufî Manâlar

Te'vilât-ı Necmiyyede (buyuruldu): Bu iki âyet-i kerime iyice tahkik edilip incelendiğinde, şu işaret vardır: Güzel bir bidayeti (başlangıcı) olan müridin misâlide böyledir. Bir müddet irâde ile tarikata sülûk eder. Bir müddet şiddet ve kasvetler ile didinir. (Fakat maneviyatta pek ilerlemeyez, ama) Bir anlık sohbet hatta irâdenin nuruyla nûrlanır. Çevresinin aydınlanması için ateş yakmak ister. Saadet ve şakâvet sebeplerini görür. Sağlam ip ile bağlanır. Ona hizmet ve halvete devam etmesi gerekir. Nefsini dünyadan isteksiz bırakır. Hevâ (ve hevesten) kendisini meneder. Kalbin güzel sıfatlarıyla şereflenir. Şevkler doğar kalbine, ruhun nurundan şimşekler çıkar, zevk şimşekleri... Allah'ın mekrinden emin olur. Nefsin hileleriyle tuzaklara düşer. Onun tarikatına heva (ve heves) temas eder.

Nefis ve şeytanların vesveseleri ile rahatsız olur. Dünyada olduğu yere gelip batar. Güneşi gayb olur. Nefsi kararır. Varıp hakka ulaşmadan önce vuslatının ipi kopar. Cennete girip nimetlere nail olduktan sonra geri çıkar. Bu durum onun canını sıkıp ona bitkinlik ve usanç verir. (Zamanla) en kötü haline döner. Cenâb-ı Allah'ın buyurduğu gibi: hesaba katmadıkları şeyler, Allah tarafından karşılıklarına çıkarılır.²⁹⁴

"(Onlar) sağırdırlar," Yani misâk günü kendisiyle Allahü Teâlâ Hazretleri'nin hitabını işittikleri, kalb kulakları sağırdır.

(Onlar) dilsizdirler," Rabblerine (Evet sen bizim Rabbinizsin) diye cevap verdikleri o dilleri ahrazdır.

(Onlar) kördürler," Rabblerinin cemâlini müşahede edip onu tanıdıkları gözleri kördür. Onlar (artık) dönemezler,"

Menzil (ve makamları) olan cennetlere dönemezler. Belki içinde oldukları "Üns bahçelerine" dönerler. Bu, yani onların cennetlere (hazretü'l-kudse) değil de, üns bahçelerine girmelerinin sebebi, misâk günü açık olan kalblerini, şehvetlere tâbi olmak, lezzetlerden faydalanmak, hile, aldatma ve nifak ile (kalblerini) paslatıp kapattıkları içindir.

Kuddüs olan Allah tarafından onlara bir rüzgar esmedi. (Onlar Allah'ın rahmetine nail olmadılar.) Ruhların güzel kokularını almadılar. Kalbleri hastalandı. Sonra, onlara hastalık indiren, doktor ile beraber ilaç (şifa kaynağı) gönderdi. Allahü Teâlâ Hazretleri buyurduğu gibi:

"Biz de Kur'an'dan, peyderpey öylesini indiririz ki, müminler için o bir şifa ve rahmettir."²⁹⁵

Doktorları tasdik eden ve ilaçları kabul edenler, (zamanla) nefislere zulmederek, doktorları, tasdik etmez olup ilaçları kabul etmez oldular. Bu kendi kendisine bir zulümdür. Bu şekilde, hastalık ilaç, şifâ da hastalık oldu. Cenâb-ı Allah, buyurduğu gibi: Zalimlerin de ancak hasarını-zararını artırır.²⁹⁶

Onlar bu şekilde, rahmet ehli olmadıklarından kendilerine, sağırılık ve körlüğü gerektiren, lanet ulaştı. Zîrâ onlar için Allahü Teâlâ şöyle buyurdu:

"Öyleler o kimselerdir ki,

Allah onları lanetlemiş de duygularını almış ve gözlerini kör etmiştir."²⁹⁷

Veya münâfıkların misâli, yağmur(a tutulmuşun hali) gibidir.

Yani üzerine yağmur yağan kişinin hali gibidir. inmek ve yağmak manasındır. (yağmura tutulmuş) kelimesi, masdarından müşaktır. Bu da inmek demektir. Aslı, kelimesidir.

Başındaki kef "O kişinin durumu gibi ki," cümlesinin başındaki kef harfinin üzerine atıf edilerek, mahallen merfudur. Veya tehir ve müsâvilik içindir. Yani münâfıkların kıssalarının şu iki kıssanın keyfiyetine benzemektedir. Bu iki kıssa (yukarıda anlatılan mü'min ile münâfık'ın cennete girme ve girmeme durumları) bakımından tek başlarına müstakil olmakta müsavidirler (birbirlerine eşittir.) Misallerini gördün. Sen bunlardan hangisini yaparsan sen de aynı şeye uğramış olursun, bütünleri alsan bile...²⁹⁸

Yağmurun Yağması

"Gökten," fiiline taalluk edip bağlanmaktadır.

Semâ (gök), dünyanın tavanıdır. Semâ'nın marife olarak gelmesi, yağmurların tek bir ufuktan kaynaklanıp, gönderilmediğini ilan etmek içindir. Zîrâ göğün bütün ufukları, yağmurun yağması için elverişli bir ufuktur. Dünya'yı bütün açı ve boyutlarıyla kapsayan ufuk Semâ diye tarif edilir. (Bizim başımızı kaldırıp yukarılara doğru baktığımızda üstümüzden itibaren ufuklara gök denir.) Ma'nâsı şöyledir: Tüm göğü kaplayan bir buluttan yağan yağmur, demektir. Yine bu âyette, bulutların da sema'dan (gökten) döküldükleri anlaşılmaktadır. Bulutlar, yerden, (yeryüzünden buharlanıp gökte oluşan kütlelerden) suyunu almaktadır. Yoksa bazılarının sandığı gibi gökte bulunan bir denizden değil...

İmam da şöyle dedi: "Yağmur'un, yerden rutubetlenip buhar-lanarak havaya yükselmesinden ve burada havanın

²⁹⁴ Ez-zümer: 39/47

²⁹⁵ E1-İsrâ: 17/82

²⁹⁶ E1-İsrâ: 17/82

²⁹⁷ Mnhammpri- 47/23

²⁹⁸ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/271-273.

soğukluğunun şiddetinden bağlanıp sonra iki defa yeryüzüne yağmaktadır, diyen kişinin bu görüşünü Allahü Teâlâ Hazretleri, yağmurun gökten yağdığını beyan etmekle iptal etmektedir, (bozmaktadır.).

"Yahut (onların durumu), gökten boşanan yağmur gibidir." Âyet-i kerimesiyle Cenâb-i Allah, yağmurun gökten yağdığını beyan etti.

İbnü Abbas (r.a.) Hazretlerinden rivayet olduğuna göre, (mahlûkatın rahmet, bereket ve rızkı için; yedi kat semâ'nın ve âlem-i kürsinin bile üstünde olan) Arşın altında bir (rahmet) denizi vardır. Bütün hayvanların rızıkları oradan iner. Ona vahyedilir, (yedi kat) semâ'nın herbirinden diğer semâ'ya dilediği kadar (rahmet ve bereket) yağdırır. Bu olay (yani rahmet, bereket ve rızkın yağma işi) dünya semasına gelinceye Kadar devam eder. (1/69)

Bulutlara (müvekkel olan meleklerle vahyedilir) onlar uzaklara (yani dilenen yerlere) götürülür. Yağmur yüklü bulutlar istenen yerlere götürülür. Yağan her yağmur damlası ile beraber (vazifeli) bir melek iner. Melek o suyu alıp yeryüzündeki yerine koyar. Gökten inen her yağmur bir ölçü ve tartıya göre iner. Ancak tufan günü yağın yağmur (yani su) hariç. Tufanda yağmurlar ölçsüz ve tartısız indi. Teysir Tefsirinde de böyledir.

"Onda vardır," Yani yağın yağmurda vardır. "Karanlıklar," Zulmetin çeşitlerinin (yani her türlü karanlığın) içindedirler. 0 karanlıklar, kesif (yoğun) bir karanlıktır ki, bulutlar birbirinin üzerine kat kat binerek bütün ufuğu kapatıp, gecenin karanlığına ayrı bir karanlık katmışlardır. Göz gözü görmeyecek bir karanlık. Gerçi âyette gece karanlığına delâlet eden bir kelime yoktur. Lâkin gecenin karanlığı manasını âyetin-siyakından (gelişinden) çıkartmak mümkündür. Çünkü bundan sonraki âyette şöyle buyurulmaktadır: "0 şimşek nerdeyse gözlerini kapıverecek." Daha sonra âyetin devamında:

"Önlerini aydınlattı mı ışığında yürüyorlar, karanlık üzerlerine çöktümü de dikilip kalıyorlar" buyurdular.

Şimşegin gözleri kapı alması, ancak genelde karanlık gecelerde oluyor ve böyle hadiseler zifiri karanlık gecelerde meydana gelmektedir. Yürüyen kişinin yürüyüşünde durması (duraklayıp aravermesi) de yine ancak gece karanlığının çok şiddetlendiği zaman olur. Şimşeklerin çakmasının durmasıyla gözlerin önüne karanlıktan bir perde gerilir gibi olur. Gözü görmekten alıkoymaz. Yürüyen kişi önündekileri ve diğer şeyleri göremez.

Bulutların, gündüz vaktinde yoğunluğu ve kesafetlerinin meydana getirdiği karanlık, yürüyenin yürümesinde durmasını icâb ettirmez. İbni Temcid'in haşiyelerinde de böyledir.

Karanlığın bir kısmı, gecenin ve bulutların karanlığı olmasına rağmen âyet, yağmur yağmasını karanlıkların mahalli olarak gösterdi. Çünkü, yağmurun şiddetinden ve yağmur işinin korkunçluğundan dolayı, bulutların ve gecenin karanlığı, yağmurun karanlığına tâbi olmasından ve yürüyememenin, karanlığın şiddetinden ve korkudan meydana geldiğini ilan etmek içindir. Yağmurun karanlığı, gece ve bulutların karanlığıyla karıştığında zifiri karanlık meydana geldi. zulümât, (karanlıklar) kelimesinin raf (ötre okunması), bil'ittifak zaruretten dolayıdır. (Bütün nahiv âlimleri, onun zarf olduğunda söz birliği etmişlerdir.) Çünkü mevsufa dayanmaktadır. Zîrâ cümle bir veçhe göre, cer mahallinde olup, kelimesinin sıfatıdır.

(Ve içinde) gökgürlemesi vardır,"

Buluttan işitilen şiddetli sestir.

(Ve içinde) şimşekler vardır."Bulutların birbirleriyle sürtüşmeleri sırasında meydana gelen parıldama, ışık ve aydınlıktır.

Gök gürlemesi ve şimşegin mekânı bulutlardır. Gök gürlemesi ve şimşek bulutların yüksek yerlerinde ve birazda bulutlara bağlıdır. Gök gürlemesi ve şimşegin eserlerinin yağmur yağmasına ilişip bağlandıkları için, onlar yağmur yağmasına nisbet edildiler.

Hukemâ'nın arasında meşhur olan görüşe göre, gök gürlemesi, bulutlar ecrâmının bazısının bazısına çarpışmasından meydana gelmektedir. Veya bulutlar, rüzgarların zoraki sevk-leriyle ve bazısının bazısını sökmelerinden meydana gelmektedirler.

Bu konuda kendisine itimad edilen sahih görüşe göre.

İbnü Abbas (r.a.) Hazretlerinden rivayet olduğuna göre, Yahudiler, Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerine gelip:

"Ey Ebu'l-Kasım! Bize ^j1 gök gürültüsünden haberi Nedir o? diye sordular. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"Meleklerden bir melek vardır. Meleklerin beraberinde "mehârik" (bir âlet) olup onlarla bulutları Allahü Teâlâ Hazretlerinin istediği yerlere sevk etmektedirler," buyurdu. Bu açıklama üzerine Yahûdiler:

"Bu işittiğimiz sesler nedir?" diye sordular. Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri:

"0 bulutların iniltisidir. Melekler onları emredilen yere götüresiye kadar zorlamalarından bulutların çıkarmış oldukları sestir," dedi. Bunun üzerine Yahudiler:

"Doğru söyledin!" dediler.²⁹⁹

Gök Gürültüsü

Bu âyet-i kerimede geçen . (gök gürültüsü) kelimesinden murad, bu meleğin sesidir, kendisi değil. Bazı rivayetlerde olduğu gibi. 0 rivayetlerden bazıları:

"Muhakkak ki 'Ra'd, bulutlara müvekkel olan bir melektir. Bulutları, emredildiği yere sevkeder. Su onun baş

²⁹⁹ Et-Tirmizî, Kitabu't-Tefôir. Mevzuâtü'l-Hadis No: 3042

parmağının ucundan (parmakla tırnak arasındaki çatlaktan) süzülüp yağar, O melek Allahü Teâlâ Hazretlerini teşbih eder. O teşbih etmeye başladığı zaman, bütün melekler teşbih okuyarak seslerini yükseltirler. İşte o anda yağmur damlaları inmeye başlar." (Bitti) Şimşekten murad, bulutların "mehârikler" ile dövülmeleridir. jejÜü mehârik kelimesi, JjJv kelimesinin cemiidir. kelimesf, aslında katlanıp kendisiyle çocukların birbirlerini dövdüğü elbisedir. Kendisiyle meleklerin, bulutları zorladığı âlet murad edilmektedir.

Celvetiyye tarikatının merkez ve müşidi Şeyh Üftâde el-Bursevî³⁰⁰ diye meşhur olan zat buyurdular:

"Hukemâ (bilginler) ile Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin,

"Gök gürültüsü arı şeklinde bir meleğin sesidir" hadîs-i şeriflerinin arasındaki uygunluk (ve uyuşma şöyle sağlanır:)

Sözü edilen melekler, bu âlemin dışında seslenirler, lâkin sesleri bu âleme gelmekte ve bu âleme tesirleri olmaktadır. Biz bu âlemin içinde onların seslerini işitmekteyiz. Biri şişkinlik ve koku yapan bir şey yediği zaman, onun içinde (yani barsaklarında) sesi olan kokular meydana gelmesi gibidir. O koku ve sesler içeride olduğu halde, etkileri dışarıda görülür. Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin mübarek hadîs-i şerifleri, onun başlangıcı ve meydana geldiği yerini göz önüne alarak beyan etmektedir. Hukemâ'nın sözleri ise, zahirine bakarak açıklanmaktadır. Her ikisi de doğrudur.

"Onlar parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar."

Zamirler, mahzûf olan muzâfa racidir. Çünkü bunun takdiri, veya yağmura tutulan kişiler gibidir. Daha önce geçtiği gibi.(kılıyorlar, tıkıyorlar) Cümlesinin i'rabda mahalli yoktur. Çünkü kendisi "istinaftır (Yani başlangıç cümlesidir 'nin kendisi navâsib ve cevâzim yani fiili muzâriyi nasbenden ve cezmeden âmillerden hali olduğu için âmili manevî ile merfûdur. Raf alâmeti, sonundaki nun harfidir). (1/70) Çünkü burada ra'd, gök gürültüsü ve berk= şimşek, şiddet ve korku saldığı üzere zikredildikten sonra, sanki bir konuşan kişi: "Bu gök gürültüsü ve şimşekler ile onların halleri nasıl oluyor?" diye sordu. Ona cevap olarak:

"Onlar parmaklarını kulaklarına tıkıyorlar." diye cevap verildi.

Âyet-i kerimede geçen; "parmaklan" kelimesinden murad, "parmak uçlarıdır. "Zikrû'l-küll irâdetü'l-cüzz" kabilinden mecazdır.³⁰¹ "parmaklan" kelimesinde, "parmak uçları" kelimesinde bulunmayan mübalağa vardır. Sanki onlar hayret ve şaşkınlığın şiddetinden sadece parmak uçlarını değil; bütün parmaklarını kulaklarına sokuyorlar. Mu'tad olan şey yeterlidir.

Parmak uçlarının yerine parmakların zikredilmesi, hayret ve şaşkınlıkların tam olduğunu, ifrad derecesinde dehşete kapıldıklarını ve onların azalarını mu'tad (alışa gelen) bir yolda kullanamadıkları bir dereceye ulaştıklarının beyan edilmesinde caizdir.

Parmaklar, derken (elin beş) parmağından birinin tayin edilmemesinde; küçük parmağın kastedildiği anlaşılmaktadır. Denildi ki, edebe riâyetten dolayı parmaklar denildi. "şehâdet parmağı" kelimesi, sövmek fiilinin mübalağa ismi faili olduğu için, Kur'an-ı Kerim'in edebine uymadığından şehâdet parmağı manasına gelen kelimesi yerine; umumî olarak parmaklar kelimesi kullanıldı. Böyle bir kelimeyi kullanmaktan kaçınmak, Kur'an-ı Kerim'in edebine daha uygundur. kelimesindeki çirkinlikten kaçmak için "şehâdet parmağı"na teşbih çeken manasında "Müsebbiha" ve tevhid kelimesini işaret etmesinden dolayı "muhallile" ve bunların dışında isimler ile anıldığı gibi... Bu kinayelerin benzerleri çoktur. Bu lafızlar, sonradan ihdas edildikleri (uyduruldukları) için onları halk bilmediğinden buraya almadım.³⁰²

Yıldırım ve Şimşeklerin Meydana Gelmesi

"Yıldırımlardan" (kılıyorlar, tıkıyorlar) fiiline mütealliktir (bağlanmakta dır.) Yani, gök gürültüsüne yakın, çakan yıldırımların korkusun-' dan dolayı demektir.

"Yıldırımlar," kelimesi, "Yıldırım" kelimesinin cemîdir (çoğuludur.) Yıldırım, korkunç olan gök gürültüsünün kesafetidir. Kendisiyle beraber ateşten bir kıvılcım yayar. Yıldırım'ın bir kıvılcımı yere isabet etse, orasını kül haline getirir. Lâkin yıldırım çok hızlı olmasına (ışık hızıyla hareket etmesine) rağmen değdiği yerde söner, orada kül olur.³⁰³

Hikâye Olunur

Yıldırım, bir hurma ağacının üzerine düştü. Ağacın yarısını yaktı sonra, söndü.

(Bazı âlimler) buyurdular: Sema ile arkasında görülenle görülmeyen ince zâr arasında, semanın zahiri, (üst yüzü yani bir kat semanın bitip diğer kat semanın başladığı bir nokta) vardır. Ateş oradan çıkar. Şimşekler haline gelir. Ateş oradan çıkıp o ince zarı yırtar. Ses o zarın yırtılmasından meydana gelmektedir. "Ravzatü'l-Ulemâ"da olduğu gibi.

İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/273-276.

³⁰⁰ Şeyh Üftâde El-Bursevî Hazretleri.

³⁰¹ Alâka s. 5, Mahmud Antakî

³⁰² İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/276-278.

³⁰³ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/278-279.

Denildi ki: Ecrâm birbirlerine çarpıştıkları zaman bulutlarda delinme olur. Veya yeryüzüne mahsus latif bir cismin parçalarından boşalan olukların ağır kütlelerin yardımıyla meydana gelmektedir. Geniş olanına duman denir. Kaynağı su olanına da buhar denir. (Yıldırımlar yerden de çıkabilirler) Yıldırımlar hududsuz bir şekilde gayet sıcaktır. Hararet (sıcaklık) bir yere değdiği zaman orayı deler ve yakar. Yıldırım yeryüzüne nüfuz ettiği zaman, ancak suya ulaştığı zaman sönüp durur.

(Yıldırım, bu günkü fennin izahına göre, toprak ile bulut arasında elektrik yüklerinin süratli bir şekilde yer değiştirmesidir.-Mütercim)

(Bazıları) buyurdular: Islak yerlere, suya ve kurumaya yüz tutmuş bir yere güneş doğduğu zaman (güneş ışınları ıslak, sulak ve kurumaya yüz tutmuş bir yere temas ettiğinde) oralardan (güneş ışınlarından) ateş parçaları toprağa geçer. İkisinden meydana gelen şeye duman denir. Duman, buharla karışır. Duman ile buhar soğuk tabakaya kadar yükselirler. Orada buhar bulutlara dönüşür. Duman da onun içinde hapsedilir. Sıkıştırılır. Eğer hali üzerine kalmış ise daha yükselmesi istenir. Eğer ağır ise inmesi istenir. Bulutlar sert bir şekilde sıkıştırılıp parçalanırlar. Bundan gök gürültüsü meydana gelir. Sonra bazen hareket bazen sert ve çok şiddetli olur. Eğer latif (ince ise) ondan şimşekler meydana gelir. Eğer kalın ve katı ise ondan yıldırımlar meydana gelir.³⁰⁴

Yıldırım Çaktığında Okunacak Dualar

İbnü Abbas (r.a.) Hazretleri buyurdular:

Yıldırım çaktığı zaman biri,

Subhânellezi yusebbihu'r-ra'du bihamdihi ve'l-melâiketü min hiyfetihii ve nüve alâ külli şey'in kadiyr (Ra'd'in kendisine hamdiyle teşbih ettiği ve meleklerin korkusunda olduğu Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir. O'nun gücü her şeye kadir'dir).³⁰⁵Duasını okursa o kişi dini üzere (iman ile vefat eder. Şehâdet mertebesine nail) olur.

Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri, gök gürültüsü ve yıldırımların sesini işittiği zaman şöyle dua ederdi.

"Allahümme Iaa taktülnaa biğadabike ve laa tuhliknaa biazâbike ve aafinaa kable zâlike (Allahim! Bizleri gadabin ile öldürme. Bizi azabın ile helak etme. Bundan önce bir afiyet ver)³⁰⁶ Şeyhin tefsirinde ve Şiratül-isiâmda böyledir.

"Ölmek korkusundan," (kılıyorlar, tikiyorlar) fiilinin mefulü lehi olmakla mensubtur. Yani ölüm ve helak olmak korkusundan dolayı demektir. Yaşama niyetiyle bozmadır.

"Allah ihata etmiştir." İhata yani içine almanın aslı, bir şeyi bütün yönleri ve boyutlarıyla kuşatmaktır. Cenâb-ı Allah cihetten münezzehtir olduğu için ihata etme işinin Allahü Teâlâ Hazretleri hakkında kullanılması mecazidir. Yani Allah ilmi ve kudretiyle kuşattı. "Kâfirleri,"

Hakikî olarak kuşatılan bir kişi, kuşatmayı delip kaçamadığı gibi onlar da kuşatmayı delemeyebilirler. Allahü Teâlâ Hazretleri, onları kıyamet günü hasredip onlara azab edecektir.

"Allah, kâfirleri tamamen kuşatmıştır." Cümlesi, cümle-i itirâziyye'dir. Yani parantez cümlesidir. Şimşek ve yıldırımların korkusundan parmakları ile kulaklarını tıkamanın kendilerine hiç bir fayda vermeyeceğini tenbih içindir. Çünkü kaderi (mukadder olan şeyi) hiçbir şakinme, tedbir ve korku defedemez (yenemez). Hiç bir güç ve kuvvet Allah'ın azabını reddedemez (geri çeviremez.)

jij-jlkü "Kâfirler" kelimesinin, yağmura tutulan kişilere raci o-lan zamir yerine konulması, onların anlatılan bu korkunç ve kötü duruma düşmeleri, küfürlerinin sebebiyle olduğunu ilan etmek içindir.

"O şimşek nerdeyse"

Bu cümle mukadder bir suâlin cevâbı olarak başka bir istinaf (başlangıç) cümlesidir. Sanki: "Bu şimşekle beraber onların hali nasıl olur?" denildi. SısÇ "yakın olur," denildi. Bu yakınlık da:

"Gözlerini kapıveriyor." Yani şimşek ışığının şiddeti onun gözlerinin aydınlığını söküp aldı ve aydınlığını kapıverdi, demektir.

"Her ne zaman onları aydınlattığında" "Her ne zaman" kelimesi zarf ve âmildir. Cevabı kendisinin içindedir. O da iyü yürüdüler, fiilidir. aydınlattı, fiili müteaddidin Yani "şimşek karanlık bir gecede yolu aydınlattı." (1/71) Bu cümle yani,

"Her ne vakit onlara aydınlık yaptığında onlar içinde yürüdüler," cümlesi üçüncü istinaftır. Sanki: "Bunlar, şimşeklerin çakması ve ateşinin verdiği korku esnasında ne yapıyorlar? Kulaklarına yaptıklarının aynısını gözlerine de yapıyorlar mı? (Yani gözlerini de elleriyle kapatıyorlar mı?) diye sorulmaktadır: Cevap olarak: " Her ne zaman, şimşek çakıp etraf aydınlanınca yürüdükleri yollara koyuldular.

"Onda yürüdüler." Yani bu yolda yürüdüler. Yani şimşegin çakması ve etrafı aydınlatmasıyla gözlerinin kapı alacağı korkusuyla beraber birazcık da olsa yürüdüler. Âyeti

kerimede, hızlı yürümek ve koşmak fiilleri değil de, yürümek fiilinin getirilmesi, münafıkların, dehşetlerinin büyük derecesini beyan etmek ve onları hızlı yürümek veya koşmaya güç ve takatlarının olmadığını bildirmek içindir. "Karanlık üzerlerine çöktüğü zaman," Şimşek korkusundan ve şimşegin meydana getirdiği aydınlık gidince yol tekrar karanlık oldu.

³⁰⁴ İsmail Hakkı Bursevi, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/279-280.

³⁰⁵ MüVatta' Kitâbü'l-Cami. Mevsûâtü'l-Vhadîs no- 1576

³⁰⁶ Turnizi. Kitâbü'd-deâvât. Mevsûâtü'l-hadis no: 3372

"Dikilip kalırlar."

Yani oldukları yerde, oldukları hal ve şekil üzerinde, hayretler ve şaşkınlıklar içinde başka bir şimşegin çakmasını bekleyerek dururlar. Belki ikinci bir şimşegin aydınlığı ile maksatlarına varacaklarını, hedefledikleri yerlere veya iltica etmek istedikleri (sığınmak istedikleri) sığınaklarına varacaklarını zannetmektedirler.

"Ve eğer Allah dileseydi." a_i "Diledi" fiilinin mefûlü mahzûftür.

Yani Allah dileseydi, kalblerinin basiretini (kalb gözünü) ve kalbin işitmesini (kalbin kulağını) giderdiği gibi onların başlarındaki işitmelerini (kulaklarını) ve gözlerindeki görmeyi de giderirdi.

"Elbette işitmelerini, görmelerini de alive'irdi."

Onlara ceza olsun diye gök gürültüsünün korkunç sesi veya şimşeklerin çıkartmış oldukları nûr (ışık) ile kulaklarını sağır, gözlerini kör ederdi. (Kulağın kaldırılabileceği belirli bir ses frekansları ve ses tonu vardır. Ondan fazlası rahatsızlık verdiği gibi; gözün de algılayabileceği belirli bir ışık vardır. Ondan fazlasına bakmaktan rahatsız olur Güneşte olduğu gibi.)

Allahü Teâlâ Hazretleri, bundan (yani sesle kulakları sağır etmekten ve ışık ile gözleri kör etmekten) aciz değildir.

"Şüphesiz Allah, her şey üzerine Var olması mümkün olan her her şey üzerine... Allahü Teâlâ I Hazretleri, kendisine bir şey itlak olunduğu zaman, vücûbî olarak -mevcud'tur; imkan ile değil. (Allahü Teâlâ Hazretleri için bir şeyin mümkün olması veya mümkün olmaması düşünülemez. Onun istemesiyle her şey vücûben mevcuttur. O istediği zaman var olmak, eşyanın vazifesidir.)

Bu âyetin benzerlerinde geçen "şey"den murat, Allahü Teâlâ Hazretlerinin dışında kalan eşyadır. Allahü Teâlâ Hazretleri, bu âyette aklın delâleti ile "şey" lafzının içine aldığı manâdan müstesnâ'dır.

(Yani Allah, Allah 'm gücünün kendisine yettiği bir şey değildir. Allah'ın gücünün kendisinin üzerine de kaadir olduğu gibi, bozuk bir mantığa kapılmaz ve bâtil bir itikada inanılmaz. Zîrâ o zaman tevhid bozulur.)

"Şüphesiz Allah her şeye kadiyrdır" cümlesinin manası: Mâsiva olan her şey üzerine Allah kadiyrdır, demektir. Mesela "Falanca emin (güvenilir) kişidir," denir. Yani kendisinin dışında kalan insanlara karşı güvenilir kişidir. Emin olduğu kişilerin arasına kendi nefsi girmez. O zaman onun aynı zamanda diğer insanlardan biri olması gerekirdi. (Bir kişinin hem kendisi ve hem de başkası olması aklen mümkün değildir.) İbni Temcid'in haşiyesinde olduğu gibi. "Kadiyrdır."

Yani hikmetinin gerektiği kadarı ile onda faildir. Ne noksan ne ziyâde; hikmet ve takdiri neyi gerektiyorsa onu yapar.³⁰⁷

Münafıkların Hallerinin Tasvirinin Anlattıkları

Bu, keşiften sonra keşif, izandan sonra izahdır. Birincisinden daha belîğdir.

Allahü Teâlâ Hazretleri, münafıkların halini, şaşkınlıklarını, dalâlete ve sapıklığa dalışlarını, işin kendileri hakkındaki şiddetini, zorluğunu, rezil olmaları ve rüsvâyîhkları; karanlık bir gecede yağmura tutulup, gök gürültüsü ve şimşek ile beraber yıldırım çarpması ve ölüm korkusuyla yaşayan kişinin haline benzetti. Bu mürekkebe olduğu zaman, o da Kur'ân-ı Kerim'in belagatını gerektirir. Mürekkebe'de sen, bu değişik şekillerden hâsıl olan heyetin keyfiyetini, iç içe eklenmiş bir mürekkebe tasavvur edersin. Müfredler, hâsıl olmayan (güzel manâlar ve anlatmalar) mürekkebe cümlelerden hâsıl olur. Âyet-i kerimenin hepsinde, gecenin karanlığının zorluğuyla beraber, gökten boşalıncasına yağın yağmura, sel ve zorluklara maruz kalan kişinin (halinin tasviri olduğu gibi), bulutların insicamının heyetini ve onlardan yağmurların damlamasını, korkunç gök gürültüsü, gözleri kapıveren şimşekler ve yakıcı yıldırımlarla tasvir edildi. Bu şiddetli hareketlerden onların kalbine büyük bir ölüm korkusunun girdiğini anlattı. Bütün bu tasvir ve beyanlardan, senin için acâib (ilginç) emir ve korkulu bir hitab hasıl oldu. Ancak bunların her birinin değişik bir teşbih ve benzetme ile anlatılması bunun hilafınadır. Yani Kur'ân-ı kerim'in, tefrik edici teşbihe hamledilmesiyle, ebedî hayatın kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve içindeki ilim ve marifetler yağmura benzetildi. Çünkü yağmur toprağın (ve arzda yaşayan varlıkların) hayatına sebeptir. (Manevî hayata sebep olan Kur'ân-ı Kerim, maddi hayata sebep olan yağmura benzetildi.)

Kur'ân-ı Kerim, indiği zaman, münafık ve kâfirlerin içine doğan üzüntü, keder, gam ve gönüllerinin daralıp, canlarının sıkılması, zulûmata yani karanlıklara teşbih edildi (benzetildi.).

Kur'ân-ı Kerimin içinde bulunan va'd yani sevap ve cennet, va'id, yani günah ve Cehennem, gök gürültüsü ve şimşeklere benzetildi.

Va'idden yani azab ayetlerinden, onların kulaklarını tırmalayan ve sağır eden âyetleri işitmek için kulaklarını tıkama halleri, gök gürültüsü ve şimşek endişesi ve ölüm korkusundan dolayı yıldırımlar çaktığı zaman kulaklarını kapatan insanın yıldırım, şimşek ve gök gürültüsünden kurtulması mümkün olmadığına, Kur'ân-ı Kerim okunurken kulaklarını tıkayanların da Kur'an-ı kerimden kurtulmalarının mümkün olmadığına benzetildi. Kendilerini idrâk eden rüşd'ün kendilerini aydınlatmasında titremeleri, kendilerine aydınlık verdiği zaman, şimşegin ışığının yolunda yürümekle kendilerini korumaları ve önlerine çıkan musibetin karşısında aciz kalmaları, kendilerini karanlık kapladığında yürümekten aciz kalıp durmaları gibi münafıkların halleri, kısaca

³⁰⁷ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/280-283.

ömürlerinde onlara hayret (şaşkınlık) ve dehşet verdi.³⁰⁸

Akabet Önemli

Akıllı kişinin, sıkıntılardan, kayıtlardan (saplantı ve kapislerden) gailelerden ve vücûdun (varlığın) helak edici tehlikelerinden kurtulmak için, yapması gereken şey; şeriat'ın kuvvetli ipine sarılması ve sırat-ı mustakîmi şaşmamak yani doğru yoldan asla ayrılmamaktır. İşin sonu gizlidir. (Akabetin ne olacağı ve hayatın) ne ile sonuçlanacağı bilinmez.³⁰⁹

Hikâye

Adam'ın biri Hasan Basrî Hazretlerine:

-"Nasıl sabahladın?" diye sordu. Hasan Basrî Hazretleri:

-"Hayır ile sabahladım," dedi. Adam:

-"Durumun nasıl?" diye sordu. Hasan Basrî Hazretleri tebessüm etti ve sonra adama:

-"Halimi sormal Bazı kişiler gemiye bindiler, denizin ortasına kadar geldiklerinde gemileri kırdı. (1/72) O insanlardan her biri bir tahta parçasına tutunup bağlandı. Bu adamların hangi halde olduklarını düşünürsün?" Adam:

-"Onlar şiddetli ve zor bir halde olurlar" dedi. Hasan Basrî Hazretleri:

-"Benim halim onlardan (denizin ortasında bir tahta parçasına sarılan kişiden) daha şiddetli ve daha zordur. Ölüm benim denizimdir. Hayat gemimdir. Günahlar da benim tutduğum tahta parçasıdır. Ey oğulcağım! Elbette insana günahları terketmesi, "Allamü'l-ğuyûb" gayibleri bilen Allah'a koşmak lâzım. Hadis-i şerifte:

"Kimin hicreti Allah'a ve Rasûlüne olursa onun hicreti Allah'a ve Rasûlünedir. Kimin hicreti, kavuşacağı bir dünya (malı) veya nikahlayacağı kadın olursa, onun hicreti hicret ettiği şeydir.³¹⁰

Dedi. Düşün Herkesin ceza veya mükâfat beslemiş olduğu emele göredir. İbret ali Dünyanın zikri tekrar edilmedi. Ona itibâr edilmediğini ve dünyanın hasis (değersiz ve basit bir şey) olduğunu bildirmek içindir. Zîrâ dünyanın varlığı bir oyuncak ve eğlenceden ibarettir. Dünya sanki yok gibidir. Denildiği gibi: "Kişinin dünyada yapmış olduğu amel onun âhiretteki makamıdır."

Efendimiz (s.a.v.) Hazretlerinin, "Onun (kişinin) hicreti (Allah ve Rasûlü için değil de) kendisine'hicret ettiği şeye (niyetine göre)dir.³¹¹ Hadis-i şeriflerine bak ve düşün!

Bu hadis-i şerif, mâsivâ'dan (Allahü Teâlâ Hazretlerinin dışında) her şeyden uzaklaşmayı tazammun etmekte (içermekte)dir. Dünya ile kadının beraber zikredilmesinin de üzerinde düşün! Çünkü kadın da dünyadır.

(Kadınlar için de erkek dünyadır.) Her şeyin dünyasından murad, o şeyin şehvet veya mal cinsinden olmasından dolayı olduğu anlaşılmaktadır. Bütün kâinat (şehvet ve maldan oluşan) dünya eksenini etrafında dönmektedir.

Hadis-i şerifte, dünyadan çıkmaktan murad, insanı Allah'a ibâdetten alıkoyan her şey, demektir.

Hafız (r.h.) buyurdular: Bu gök kubbenin altında onun himmetine göre o orada azâd olur.

Yani, herşeyin kabul edilmesi, mal, makam, evlâd ve ıyâlin kabulüne bağlıdır. Fakat elbette, Melikü'l-Müteâl (Meliklerin yücresi olan Allahü Teâlâ) Hazretlerine bağlanmak gerekir.³¹²

³⁰⁸ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/283-284.

³⁰⁹ İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/284.

³¹⁰ Rıyazu's-Sâlihîn: hadis no: 1

³¹¹ Rıyazu's-Sâlihîn: hadis no: 1

³¹² İsmail Hakkı Bursevî, Rûhu'l-Beyan Tefsiri, Fatih Yayınevi: 1/285-286.